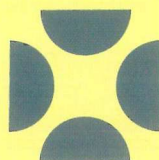

glasul
BUCOVINEI
CERNAUȚI BUCUREȘTI

1 / 2006

An. XIII. Nr. 49

INSTITUTUL
CULTURAL
ROMÂN

Revistă digitalizată gratuit de Asociația Rădăuțiul Civic, pentru păstrarea memoriei Bucovinei și pentru ca tot efortul oamenilor de cultură din Bucovina să fie accesibil și generațiilor de astăzi.

www.radautiulcivic.ro

Mai 2020

GLASUL BUCOVINEI
*
THE VOICE OF BUKOVINA

The Romanian Cultural Institute

THE VOICE OF BUKOVINA
A HISTORY AND CULTURE QUARTERLY

CERNOWITZ – BUCHAREST

2006, NO. 1
Year. XIII. No. 49

Editor-in-chief: ALEXANDRINA CERNOV
Honorary Member of the Romanian Academy

ADVISORY BOARD: Prof. Univ. Dr. Mircea Anghelescu (Bucharest),
Acad. Radu Grigorovici (Bucharest), Ștefan Hostiuc (Cernowitz),
Conf. Univ. Dr. Ștefan Purici (Suceava), Conf. Univ. Dr. Florin Pintescu
(Suceava), Prof. Univ. Dr. Ion Popescu-Sireteanu (Iași), Arcadie
Suceveanu (Chișinău), Drd. Valentin Săndulescu (Bucharest), Dr. Constantin
Ungureanu (Chișinău), Dimitrie Vatamaniuc (Honorary Member of the
Romanian Academy) (Bucharest).

EDITORIAL BOARD: Prof. Dr. Alexandrina Cernov, Prof. Dr. Ilie Luceac,
Lector Univ. Dr. Harieta Mareci, Vasile Tărățeanu.

TYPESETTING: Nadina Cioban

Institutul Cultural Român

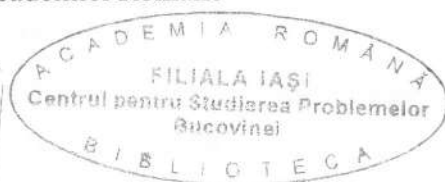
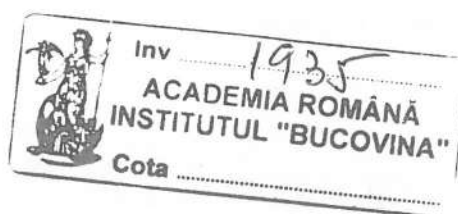
GLASUL BUCOVINEI

REVISTĂ TRIMESTRIALĂ DE ISTORIE ȘI CULTURĂ

CERNĂUȚI – BUCUREȘTI

2006, Nr. 1
Anul XIII. Nr. 49

Redactor-șef: ALEXANDRINA CERNOV
Membru de onoare al Academiei Române

COLEGIUL DE REDACȚIE: prof. univ. dr. Mircea Anghelescu (București),
acad. Radu Grigorovici (București), Ștefan Hostiuc (Cernăuți),
conf. univ. dr. Ștefan Purici (Suceava), conf. univ. dr. Florin Pintescu
(Suceava), prof. univ. dr. Ion Popescu-Sireteanu (Iași), Arcadie
Suceveanu (Chișinău), drd. Valentin Săndulescu (București), dr. Constantin
Ungureanu (Chișinău), Dimitrie Vatamaniuc (membru de onoare al
Academiei Române) (București).

REDACȚIA: prof. dr. Alexandrina Cernov, prof. dr. Ilie Luceac,
lector univ. dr. Harieta Mareci, Vasile Tărățeanu.
Culegere computerizată: Nadina Cioban.

CONTENTS

DIALOGUES WITH THE BUKOVINEANS

- Ilie Luceac**, *The dramatic tenor Marian Talabă: a statement of authentic Bucovinean talent on Viena Staatsoper stage* 7

BUKOVINA – HISTORICAL AND SOCIAL PROCESSES

- Mihai Lazăr**, *Financial realities in Moldova during the reign of Stephen the Great* ... 37
Constantin Ungureanu, *The wages of Bukovinean teachers during 1869–1914* 45

The Fourth Congress of the Romanian Intellectuals in Cernăuți Region Learning in Romanian: accomplishments, problems, perspectives (December 17th, 2005)

- Alexandrina Cernov**, *The morality of saying and the wisdom of understanding* 63
Ion Popescu, *Mother Tongue learning: legislation, reality, perspectives*..... 68
V.M.Kramar, *The National Minorities' Education in Cernăuți Region* 74
Alexandrina Cernov, *Romanian language education in Ukraine: modernization and emancipation of professional life* 81
Gheorghe Jernovei, *The problems of the higher education in Romanian in Ukraine*.. 91
Vlad Pâslaru, *The Linguistic and Literary Education in the Romanian Modern School* 100
Simion Gociu, *The Mirror of the Nation* 108
Mircea Lutic, *The school – authentic marker of Romanianness* 112
The Resolution of the Fourth Congress of the Romanian Intellectuals in Cernăuți Region .. 115

BUKOVINEAN PERSONALITIES

- Harieta Mareci**, *George Tofan (Suggestions for a new opening)* 119

THE REVIEW OF THE CULTURAL LIFE IN CERNĂUȚI

- Nadina Cioban**, *The celebration in Cernăuți of 156 years from the birth of the national poet of all Romanians* 127

BOOKS

- Maria Toacă**, *Boian in history (Vasile Bizovi, Boianul, Cernăuți, Bukrek, 2005, 579 p.)* 130

SUMAR

DIALOGURI CU BUCOVINENII

- Ilie Luceac**, *Tenorul dramatic Marian Talabă: o mărturie a talentului autentic bucovinean pe scena Staatsoper din Viena* 7

BUCOVINA – PROCESE ISTORICE ȘI SOCIALE

- Mihai Lazăr**, *Realități fiscale din Țara Moldovei în vremea lui Ștefan cel Mare* 37
Constantin Ungureanu, *Salariile învățătorilor bucovineni în perioada 1869–1914* 45

✕ **Congresul al IV-lea al intelectualității românești din regiunea Cernăuți**,
Învățământul în limba română: realizări, probleme, perspective
(17 decembrie 2005)

- Alexandrina Cernov**, *Morala rostirii și înțelepciunea înțelegerii* 63
Ion Popescu, *Învățământul în limba maternă: legislație, realitate, perspective* ... 68
V.M.Kramar, *Învățământul minorităților naționale din regiunea Cernăuți* 74
Alexandrina Cernov, *Învățământul în limba română din Ucraina: modernizarea și emanciparea vieții profesionale* 81
Gheorghe Jernovei, *Problemele învățământului superior în limba română din Ucraina* 91
Vlad Pâslaru, *Educația lingvistică și literară în școala românească modernă* ... 100
Simion Gociu, *Oglindă a neamului* 108
Mircea Lutic, *Școala – exponentă autentică a specificității românești* 112
Rezoluția Congresului al IV-lea al intelectualității românești din regiunea Cernăuți 115

PERSONALITĂȚI BUCOVINENE

- Harieta Mareci**, *George Tofan (Sugestii pentru o posibilă nouă deschidere)* 119

✕ CRONICA VIETII CERNĂUȚENE

- Nadina Cioban**, *Sărbătorirea la Cernăuți a 156 de ani de la nașterea poetului național al tuturor românilor* 127

CĂRȚI

- Maria Toacă**, *Boianul sub vremi și în istorie* [Vasile Bizovi, *Boianul*, Cernăuți, Bukrek, 2005, p. 579 p.] 130

Dialoguri cu bucovinenii

TENORUL DRAMATIC MARIAN TALABĂ: *O MĂRTURIE A TALENTULUI AUTENTIC BUCOVINEAN PE SCENA STAATSOPER DIN VIENA*

Ilie Luceac

Cernăuți

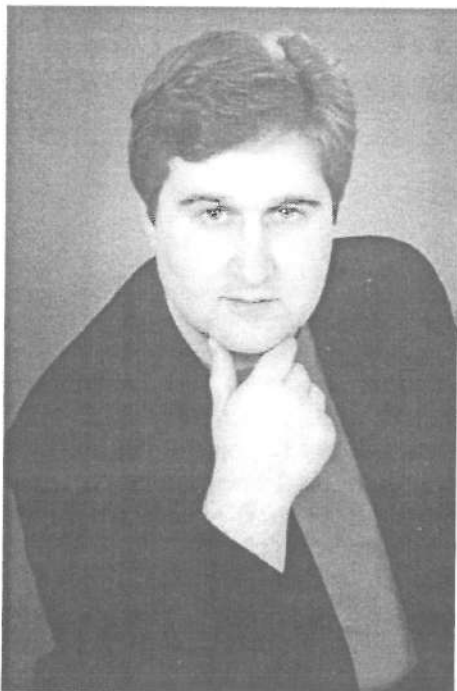
Încă nu apucaseră să apună cu totul ultimele acorduri ale orchestrelor simfonice din centrele muzicale ale Europei, care marcau prin concerte și recitaluri încheierea Anului „Enescu” și iată că noile programe și stagioni muzicale ale teatrelor lirice din lumea întreagă anunțau deschiderea noului an muzical: Anul „Mozart” (250 de ani de la naștere), cât și comemorarea a 150 de ani de la moartea compozitorului german Robert Schumann. Nume de referință în lumea creatorilor de geniu, muzica acestor compozitori mișcă soarele și planetele, cugetul și sufletele oamenilor. Un asemenea „miracol inexplicabil”, vorba lui Goethe, cu privire la melodicitatea lui Mozart întrece orice imaginație umană.

Talentul, acest ciudat și enigmatic fenomen cu care sunt înzestrați oamenii aleși de providență, nu este împărțit oricui. Mulți îl râvnesc, vaniții îl visează în nopțile lungi de iarnă și se amăgesc cu gândul că-l stăpânesc. În zadar. Puțini sunt cei care îl primesc în dar de la Dumnezeu. Nu ne prea înghesuie oamenii talentați, și dacă-i avem, nu știm să-i ocrotim. Există însă oameni deosebiți care merită toată stima și prețuirea noastră. Mai ales dacă ei sunt și bucovineni, copământeni de-ai noștri, cărora soarta le-a surâs și i-a ales pentru ca să ne fie ambasadorii culturii neamului. Printre aceștia este și tenorul dramatic Marian Talabă, cu care am avut fericita ocazie să stăm de vorbă în vara anului 2005, la Cernăuți. Tânărul cântăreț ne-a mărturisit multe lucruri frumoase și interesante din lumea operii, pe care vi le propunem în continuare.

Ilie Luceac: Stimate Marian Talabă, sunt foarte bucuros că ne-am întâlnit într-un dialog, care sper să fie interesant nu numai pentru noi, ci și pentru cititorii revistei noastre. De obicei, când se întâlnesc doi oameni cu scopul de a realiza un dialog, și dacă cel intervievat mai e pe deasupra și muzician, bineînțeles că primele întrebări nu pot fi altele decât: unde te-ai născut, unde ai învățat, cine ți-au fost profesorii și cum ai ajuns la muzica de operă? Așadar, îți propun și te rog în același timp să vorbești fără nici un fel de rezerve despre dragostea ta pentru marea muzică.

Marian Talabă: M-am născut în satul Cupca, regiunea Cernăuți (Ucraina), într-o familie de muzicanți. Atât surorile cât și frații mei au cântat înainte, cântă

și astăzi. Chiar aș putea spune că avem de-a face cu o dinastie de muzicanți. Vreau să-l amintesc în primul rând pe tatăl meu, care ne-a învățat pe toți să cântăm. De mic copil, mi-aduc aminte, părintele meu nu m-a lăsat niciodată să

Tenorul dramatic Marian Talabă.

fiu relaxat. Întotdeauna m-a încărcat cu școală, cu muzică. Întotdeauna trebuia să aduc de la școală numai note de „zece“. O întrebam pe mama de ce această atitudine severă față de mine și ea îmi răspundea că tata a dorit întotdeauna ca noi, copiii lor, să avem o altă deschidere față de ceea ce facem și cum facem, față de școală, în general, și mai ales față de munca mea, ceea ce în fond avea să-mi determine mai târziu soarta de cântăreț. Nu prea înțelegeam atunci gândurile tatălui meu. Abia mai târziu am început să le înțeleg. Cea mai plăcută ocupație pe care o aveam când eram copil a fost aceea de a cânta. Tot ajutorul pe care-l acordam părinților pe lângă casă era cântecul. Țin minte că de la vârsta de trei ani am fost împins pe scenă să cânt. S-a păstrat până acum o înregistrare pe bandă de magnetofon a unui cântec popular, *Sanie cu zurgălăi*, care a fost făcută când aveam cinci ani. Când am împlinit douăzeci și cinci de ani, rudele mele mi-au făcut această surpriză, punându-mi melodia pe care am cântat-o la acea vârstă. Mi-am ascultat vocea. Am fost impresionat până la lacrimi. Aveam o voce ca de îngerăș. Mai țin minte că în copilărie îmi era o frică teribilă să ies pe scenă. Aveam mereu emoții în fața publicului. Credeam că o să uit într-o bună zi pe scenă cuvintele. Niciodată nu le-am uitat. Până am crescut mare însă am avut această frică de scenă. Eram mereu cuprins de suspiciuni, mama mă liniștea tot timpul, m-am acomodat greu cu scena.

Țin minte că la un moment dat tata mi-a cumpărat un acordeon „Malîș“, dar nu înainte de a mă întreba ferm dacă voi cânta la el sau nu. Am cântat un timp, mi-a plăcut, simțeam că n-o să mă mai despart de acordeon. Dar prin clasele a VI-a – a VII-a am început să fiu antrenat în ansamblul vocal al familiei noastre. Toate sâmbetele și duminicile aveam concerte în sat sau la școală. Concertam la stânga și la dreapta. Satul m-a primit foarte bine. Încet-încet am devenit solistul ansamblului de familie. Toate serile de revelion din familie erau ale mele. Cântam mereu. *Sanie cu zurgălăi* a fost de fapt cântecul care m-a lansat. Așa am ajuns la muzică. Tata a fost acela care m-a dus de mână spre această meserie, care mai târziu avea să se transforme în artă adevărată și să dea sens existenței mele.

I. L.: Duiioase și incitante aceste mărturii din copilărie. Ele se depun undeva în străfundul memoriei noastre și rămân intacte pentru tot restul vieții. Când ai nevoie de ele, poți să le depeni fără nici o greutate. Mai ales dacă îți sunt și dragi.

Ansamblul vocal al familiei Talabă.

După toate cele povestite până acum deduc că ești o fire extrem de emotivă. De asemenea cred că ai intuit foarte bine publicul chiar din fragedă copilărie, ceea ce ți-a ajutat, cu siguranță, în cariera ta de mai târziu.

M. T.: Da, emoțiile sunt în fiecare din noi, important este ca ele să fie constructive, benefice, cum s-ar zice, și să-ți aducă satisfacții. Sufletul trebuie să simtă, mai ales sufletul unui interpret. Și apoi m-am convins că dacă sufletul nu e mare și nu e bun, nu poți nici să cânti. Numai un om bun la suflet poate să cânte cu adevărat. Este o convingere a mea. Un om rău la suflet nu poate da culoare vocii lui, îi lipsește dulceața vocii. Mulțumesc lui Dumnezeu, căci numai el așază toate lucrurile așa cum le așază. Omul dacă e deștept și are minte, știe cum să folosească ceea ce i-a dat Dumnezeu sau ce i-a pus în suflet.

I. L.: Să revenim, cu permisiunea ta, la începuturile școlarizării. Să ne spui unde ai învățat, ce ți-a plăcut mai mult la școală și dacă binevoiești, să ne dai și niște date mai concrete pentru a putea reconstitui calea pe care ai parcurs-o până când ai ajuns solist de operă.

M. T.: Sunt foarte mândru pentru că m-am născut la 15 ianuarie 1977. Este o dată emblematică pentru toți românii, nu numai pentru mine. E ziua nașterii lui Mihai Eminescu. De câte ori sunt întrebat când m-am născut, rostesc cu mândrie această dată, cu toate că pentru mine este doar o fericită coincidență.

În 1984 am pășit pragul clasei întâi la școala natală din Cupca și în 1992 am absolvit nouă clase, școala medie necompletă, cum este considerată la noi. După tentative nereușite de a intra la vreo școală din oraș pentru a învăța în continuare muzica, m-am hotărât totuși să fac și clasa a zecea și a unsprezecea, adică să absolv școala medie, pentru ca între timp să mă și pregătesc mai serios la muzică. De altfel, prin clasa a noua eram deja sigur că o să mă dedic muzicii.

La un festival școlar anual, care s-a desfășurat la Cernăuți, m-a auzit cântând doamna Galina Amari, profesoară de muzică pe atunci în oraș, care m-a îndemnat să mă gândesc ce voi face în continuare, deoarece am o voce care nu trebuie lăsată de izbeliște. De aici a și pornit toată povestea. Domnul profesor Vasile Amari, tatăl Galinei, m-a luat de mână și m-a dus la profesorul de vocal de la Colegiul Pedagogic din Cernăuți, domnul Mykola Katerenciuk, care a început să mă învețe vocal academic. De la început n-am prea înțeles multe, dar mai târziu, când am început să studiez muzica cu adevărat, aceste lecții ale domnului Katerenciuk mi-au prins bine.

I. L.: Te rog să mai depeni niște impresii din copilărie, legate implicit de muzică. Spuneai că oriunde ai fi fost, cu prilejul oricărei ocazii, întotdeauna erai gata să cânti. Ți face plăcere astăzi să-ți aduci aminte de aceste momente? Mai persistă ele în memoria ta?

Marian Talabă (în față), solist al ansamblului vocal de la școala din satul natal Cupca. La acordeon – tatăl lui Marian, profesorul de muzică Ilie Talabă.

M. T.: Da, mi-aduc aminte că la toate festivalurile de artiști amatori, la seratele muzicale întotdeauna eram prezent și trebuia să cânt. Nu mai vorbesc de toate nunțile, petrecerile cu cântec care au loc pe la sate. Ele erau toate ale mele. Această practică mi-a dezvoltat foarte mult auzul muzical și îndeletnicirea de a cânta, fie și fără multă școală de la început, cu toate că notele muzicale le cunoșteam deja când am venit la oraș. Consider că a fost o practică benefică și pentru voce. Am înțeles acest lucru mai târziu, când am ajuns cântăreț de operă.

I. L.: Să revenim, dragă Mariane, la școlile pe care le-ai făcut și cu cine ai învățat.

M. T.: În 1994, după ce am luat câteva lecții de vocal cu domnul Katerenciuk, m-am prezentat la Colegiul muzical „Isidor Vorobchievici“ din Cernăuți, unde m-a ascultat profesoara de canto Silvia I. Maksymenko. Această doamnă mi-a hotărât soarta mea de cântăreț și m-a îndrumat pe drumul cel bun. De exemplu, când am venit să mă asculte, m-am prezentat că sunt bariton, ceea ce nu era adevărat. Doamna Maksymenko mi-a spus de la bun început că sunt tenor și nu bariton. Cu toate că pentru ea ar fi fost mai ușor să lucreze cu un bariton. Acestuia nu trebuie să-i formezi un diapazon. Dacă e bariton, așa rămâne. Tenorul însă are nevoie să-i formezi cu timpul un diapazon. Cu tenorul este greu de lucrat, notele din octavele de sus se iau foarte greu. Dumneai mi-a intuit vocea de tenor, ea era însă ascunsă undeva acolo, în străfunduri, și urma să fie scoasă. Ca pedagog, ea a observat că are un material bun cu care poate să lucreze și a insistat. Am fost primit direct în anul doi. Vreau să spun că din 1994 până în 1996, când am absolvit Colegiul de muzică „Isidor Vorobchievici“ din Cernăuți, profesoara Silvia Maksymenko mi-a înlesnit accesul la încă o octavă, așadar aveam un diapazon de două octave. Dumneai a reușit să scoată tot ce aveam ascuns în vocea mea. Material era, însă trebuia intuit și valorificat. A făcut aceasta uneori în pofida faptului că un vocalist la o vârstă fragedă nu are voie să lucreze mai mult de 45 minute sau o oră pe zi. Dacă depășești regulile de vocal, coardele pot să se întindă, să se îngroașe, să apară pe ele un gen de polipi sau pot să se rupă. Instrumentiștii pot să exerseze de dimineață până în seară, vocaliștii însă se conduc după alte legi, pe care sunt nevoiți să le respecte.

I. L.: După cum se vede, ai niște amintiri frumoase despre prima ta profesoară de vocal, ai mai întâlnit-o de atunci, ea știe că ai ajuns solist la Opera din Viena?

M. T.: Da, am niște amintiri deosebite despre profesoara Silvia Maksymenko. O întâlnesc din când în când și ea este bucuroasă să mă vadă. Mi-a fost uneori ca o mamă, nu mai vorbesc de faptul cât am putut să învăț de la ea. Îi datorez enorm că mi-a descoperit vocea. Cântam bine, nu-i vorbă, și până atunci, însă vocea îmi era acoperită. Ea este aceea care a înțeles acest lucru și mi-a relansat, mi-a redescoperit vocea. A ținut la mine foarte mult și am o recunoștință deosebită față de dumneai pentru acest lucru. A fost o muncă uriașă. Ea a avut răbdarea s-o ducă la bun sfârșit, aplicând diferite feluri de exerciții. Mi-a pus la punct și respirația în timpul vocalului. A făcut să rezoneze vocea, a scos-o în afară. Or, o voce obișnuită nu poate să fie auzită într-o sală de trei mii de spectatori, de exemplu. Vocea pregătită a vocalistului are o intensitate de circa o sută de ori mai mare decât o voce obișnuită. În jumătate de an doamna Maksymenko a făcut minuni cu vocea mea. Sunt oameni care se chinuie ani de zile să ajungă la asemenea performanțe. Nu e atât de ușor să scoți din voce într-un an de zile încă o octavă. Ea a știut s-o facă și de aceea îi sunt foarte recunoscător.

După un an de zile de muncă simțeam că știu ceva, am însușit ceva. În 1995 am încercat să dau examenul de admitere la Conservatorul din Odesa. M-am răzgândit însă, i-am ascultat sfatul și am mai lucrat un an de zile cu dumneaei. Acuma văd că nu am greșit. Vreau să mai adaug că în Vestul Europei astfel de specialiști ca doamna profesoară Maksymenko sunt prețuiți la justa lor valoare. Din păcate, în Ucraina omul talentat nu este apreciat și răsplătit la timp, după valoarea lui. Din acest motiv mulți oameni talentați pleacă și nu se mai întorc în Ucraina.

I. L.: Aștept cu nerăbdare să aud ce s-a întâmplat după absolvirea Colegiului de muzică din Cernăuți.

M. T.: În 1996 m-am decis pentru Conservatorul din Kiev. De altfel și doamna Maksymenko îmi spunea că în capitală lucrurile sunt cu totul altfel. Există posibilități cu mult mai mari. Există tradiții, soliști mari, instituții muzicale mai multe, o școală în domeniul muzicii cu tradiții instituite în sensul stilului de interpretare. Și iarăși dânsa a avut dreptate. Astfel că în toamna anului 1996 am pășit pragul Academiei Naționale de Muzică din Kiev.

I. L.: Te rog să-ți aduci aminte de profesorii care te-au îndrumat în arta de a cânta? Ai avut și aici parte de profesori buni? Cine a lucrat cu tine cel mai mult?

M. T.: Primul meu îndrumător de la Conservator a fost profesorul Vladimir Timohin, solist din pleiada lui Kozlovski și Lemeșev. Aceștia din urmă erau prieteni buni cu profesorul meu, se întrețineau cu familiile chiar. Timohin a fost un tenor renumit la timpul său. Ca om a fost de asemenea deosebit. Un sufletist adevărat. Ținea foarte mult la studenții săi.

I. L.: Ce înseamnă de fapt clasa unui profesor de la conservator, ce intră în obligația profesorului, dar și a studenților în același timp?

M. T.: Clasa unui profesor de la conservator are vreo zece–doisprezece tenori, noi eram vreo cincisprezece, cu un program zilnic de la orele 12 până la 18. De trei ori pe săptămână aveam acest program. Profesorul nostru mai avea și o soprană, două cu care lucra. Deci avea un program destul de dens. Lecția fiecăruia dura până la o oră. Aceași lege: vocea începătoare este crudă și trebuie cruțată. Nu ai voie s-o exploatezi la maximum. Ea poate ceda dacă nu știi cum s-o dirijezi. Coardele vocale pot să cedeze, să se rupă și atunci îțiiei rămas bun de la carieră, în genere de la vocal.

Mi-aduc aminte niște amănunte care mi-au rămas în memorie. Cum am nimerit să studiez cu Timohin? Când am venit la Kiev pentru a da admiterea la Conservator, am fost la audiție la alt profesor de canto, tenorul Constantin Ognevoi, care mi-a spus că am o voce puternică, dar strig prea tare, nu se știe dacă voi rezista în arii mai mari ca durată, poate ar fi bine să mi se propună un an pregătitor etc. Aveam însă o ambiție de bucovinean și mi-am zis în gând că eu trebuie să reușesc în acest an la cursul de bază și nu în anul pregătitor. Și am reușit. Cu atât mai mult că între timp mai trecusem o audiție și la directorul

pe atunci al Teatrului Dramatic din Kiev, baritonul Anatoli Mokrenko, care preda și la Academia de Muzică. Acesta i-a ripostat lui Ognevoi, spunându-i că sunt un tenor curat de operă, fapt care m-a încurajat foarte mult și m-a făcut să ies din incinta Academiei de Muzică cel mai fericit om, care se vedea deja viitor student. Bucuria o împărțeam cu buna mea profesoară de la Cernăuți, Silvia Maksymenko, care venise să mă susțină la audição. Așadar, am intrat la Conservator, erau toți curioși să vadă ce fel de voce a venit și de unde. La examenele de admitere m-au ascultat cu interes, am înțeles că am o voce adevărată, destinată operei. Mai târziu colegii de studiu îmi spuneau că după ce m-au ascultat la admitere, toată lumea era curioasă să știe de unde am venit sau de unde m-au luat. Amintiri frumoase și plăcute.

În toamnă m-am apropiat timid de profesorul Timohin, care se plimba pe culoar cu mâinile la spate, rugându-l să binevoiască să mă asculte. M-a ascultat, mi-a cerut imediat să scriu cerere la clasa de canto pe care o conducea, fără să spună un cuvânt. Era prima mea bătălie câștigată, or, ca să ajungi să studiezi cu Timohin nu era atât de ușor.

Doi ani și jumătate am studiat cu acest admirabil profesor, care mi-a fost și el ca un tată, ca un prieten, ca un îndrumător adevărat. Soarta mi-a scos în cale al doilea om care a jucat un rol hotărâtor în formarea mea ca vocalist. După doi ani și jumătate, profesorul Timohin a murit, din păcate. Un cancer violent l-a doborât la o vârstă când mai putea să facă mult pentru arta muzicală ucraineană și universală. Durerea noastră, a studenților pe care îi conducea, a fost de nedescris...

În Kiev am început să înțeleg cu adevărat ce înseamnă belcanto. Acolo am început să învăț stilurile de interpretare italian, rusesc și altele. Am început să am o dexteritate oarecare, am început să înțeleg că muzica italiană se cântă într-un fel, cea rusească puțin mai deschis și multe alte finețuri, pe care nu le-aș fi însușit dacă nu l-aș fi avut ca profesor pe regretatul Vladimir Timohin.

Marian Talabă (dreapta) în rolul Prințului din opera *Dragostea pentru trei portocale* de Serghei Prokofiev.

I. L.: Sigur, se cunosc și alte cazuri, cum a fost cel al Mariei Tănase, care a cântat până-n ultimele clipe ale vieții. Nici cei mai apropiați oameni nu au știut că ea a suferit de această boală cumplită. Sau cazul ilustrului pianist Dinu

Lipatti, care a concertat până în ultimele zile, înfruntând dramatic leucemia care-l chinuia.

M. T.: Cu Timohin a fost la fel. La ultima lui lecție (noi nu știam că avea să fie ultima lecție), când s-au adunat toți tenorii lui iubiți, profesorul a cântat splendid, atacând niște înălțimi impresionante în registrul de sus. Nimeni nu s-ar fi gândit că este atât de bolnav. Avea grijă de noi. Ne întreba până când și ce am mâncat. Țin minte că ne explica că un tenor trebuie să se alimenteze bine, deoarece el are nevoie de putere pentru a ataca sunetele înalte. Și apoi respirația trebuie să fie bine pusă la punct. Diafragma se dilată, plămânii se umflă. Nu e întâmplător că artiștii vocaliști de operă sunt mai voluminoși. Acuma, ca să beneficiem de o abateră lirică, vreau să vă spun că cineva l-a întrebat odată pe Caruso ce a făcut el pentru a deveni cel mai mare tenor al lumii, de ce a avut nevoie? El a răspuns foarte simplu: „Un piept mare și o gură mare. Nouăzeci la sută memorie, zece la sută inteligență și foarte multă muncă. Și ceva în inimă”. Sper că nu am greșit prea mult, fiindcă am citat din memorie.

Și încă un lucru semnificativ în legătură cu amintirile mele despre profesorul Timohin. Înainte de a se stinge din viață, cred că simțea acest lucru, dar noi nu știam nimic, m-a prezentat altui pedagog foarte bun, Aleksandr Vostreakov, tenor și el de anvergură. Acest profesor mi-a rămas îndrumător până în ziua de astăzi. A știut să lucreze cu vocea mea atât de bine, dându-i coloratură și strălucire. Avea un stil de îndrumare foarte original. Mi-a ușurat vocea. Am putut să mă lansez în diferite arii care erau până atunci pentru mine dificil de interpretat. Cu el am și terminat studiile la Academia de Muzică. La absolvire am avut un program foarte complicat. Am avut vreo opt arii din Verdi, Ceaikovski, Lysenko, diferite romanțe. Am evoluat ultimul. Intenționat m-au lăsat să cânt la urmă. Examenul meu s-a transformat într-un spectacol adevărat, atât pentru comisie, cât și pentru sală. Toți au venit să mă asculte. Și colegii, și cunoscuții. Am rămas cu amintiri foarte frumoase despre anii de studii la Kiev.

I. L.: Marian, te-aș ruga să dai câțiva termeni de specialitate din domeniul vocalului sau să enumeri câteva din legile cântării cu vocea, ceea ce cred că i-ar interesa în primul rând pe cititorii avizați.

M. T.: Mulți vocaliști de la începutul carierei lor abuzează cu vocea de piept, așa am procedat și eu, am făcut abuz de registrul de piept și nu a fost bine. Când folosești prea mult acest registrul, ai senzația că vocea se îngreunează. Vocea de piept ține de registrele de jos și atunci nu poți să ataci nici o notă în registrul de sus. Cu cât te urci mai sus cu vocea, cu atât pieptul (vocea de piept) se detașează și treci în rezonatorul superior, în registrul de sus al vocii. Valul de aer se lovește de cerul gurii și repercutează până în canini. Cerul gurii are o mare importanță pentru a obține o voce adevărată, cea care trebuie să ajungă la spectator. Vocalistul care exploatează foarte bine rezonatorul, care contează pe registrul vocal de sus, are cele mai bune șanse să devină un cântăreț bun. Este o întregă tehnică pe care trebuie s-o stăpânești. Vocea trebuie scoasă la suprafață și împinsă înainte. Nu trebuie să atingi peretele din spate al rezonatorului, al cerului gurii. Drumul parcurs de voce trebuie să aibă undulația formei unui

clonț de vultur. Dacă vocea atinge peretele din spate al cerului gurii, atunci ea rămâne în mare parte în cavitatea bucală și este auzită numai de spectatorii din primele două rânduri. În asta și constă rațiunea vocalistului. El trebuie să știe cum să manipuleze cu vocea.

Vocalul se bazează pe simț și pe intuiție, trebuie să îți minte unde ai trimis vocea și cum trebuie s-o primești. Între timp trebuie s-o și fixezi pentru ca ea să iasă curată, cristalină, să exprime ceea ce dorești, dacă ai, bineînțeles, sensibilitatea necesară.

Forma coardelor vocale, a cerului gurii, a corolarului dentar, a nasului este diferită la fiecare om. Vocalistul adevărat trebuie să știe unde trimite vocea. De aceea aici se iau în ecuație mintea și judecata corectă. Cu alte cuvinte, vocalistul trebuie să aibă o gândire muzicală adecvată. Centrul respectiv din creier urmează să conducă vocea acolo unde trebuie.

I. L.: Da, am mai întâlnit aceste gânduri la cântăreții de operă. Arta de a cânta cu vocea trebuie să înceapă a se studia cu perseverență și rigurozitate abia de la 17–18 ani. În caz contrariu, coardele vocale, încă neformate, pot să se distrugă.

M. T.: Întocmai, aparatul cantabil (cavitatea bucală) împreună cu porțiunea unde se află coardele vocale trebuiesc menajate. Acest aparat este ca o vioară. Arcușul este aerul, strunele sunt coardele vocale. Cavitatea nazală, împreună cu cerul gurii formează cutia de rezonanță. Ea se întinde până la partea din față, de lângă dinți. Aerul trece peste coardele vocale cum ar trece arcușul peste strune. Contactul arcușului cu strunele produce sunetul. De aici începe un lucru mai complicat. Trebuie să scoți vocea de acolo, din adâncuri, să n-o lași să se piardă pe undeva prin gât, aiurea. Trebuie s-o scoți înainte. Pentru ca s-o faci să rezoneze, trebuie s-o trimiți în fața cavității bucale și nazale. De aici vocea țâșnește la libertate. Cântărețul de operă trebuie să gândească, să simtă și să știe să-și dirijeze vocea. Este o lămurire simplă la prima vedere, însă se învață ani și ani de zile.

În zilele înainte de spectacol cântărețul de operă trebuie să fie odihnit și liniștit. Mai ales somnul are o importanță mare pentru voce. De obicei vocaliștii se trezesc din somn la o oră târzie, activitatea lor începe după prânz. Spectacolul de seară constituie ora de vârf a activității unui cântăreț de operă.

I. L.: Care sunt manierele lui Marian Talabă în viața de fiecare zi, în comportarea cu semenii, cu colegii de breaslă, cu prietenii? Se pare că ești un caracter ferm, prompt, care nu permite nici un fel de presiune asupra conștiinței. Ești după câte știu un român bucovinean mândru de ceea ce faci și o faci cu toată dăruirea de sine. Asta se simte și în maniera de interpretare a diferitelor arii din opere.

M. T.: Sunt un om ambițios, dar am o ambiție sănătoasă care e departe de a se transforma în invidie. Mi s-a mai spus că am o voce de operă. Vocile de operă sunt voci mari. Mi-a dat Dumnezeu o voce mare și-i mulțumesc pentru asta. Cei de la Viena îmi zic că sunt un tenor spinto, am o voce italiană. Aceasta este o voce foarte rară, răsunătoare și pătrunzătoare totodată. Sunt și alte voci,

cu un răsunset mat. Dar un tenor spînto posedă o voce strălucitoare. Tenorul lirico-dramatic spînto îl auzi dintre alți tenori atunci când cântă. Aceasta este o culoare de voce, coloratura ei, o culoare de tembru. Și e bine, fiindcă în artă dacă nu tinzi către performanță, înseamnă că nu există artă cu adevărat.

I. L.: Marian, care sunt disciplinele de bază pe care trebuie să le însușească un cântăreț de operă?

M. T.: Bineînțeles, pe lângă măiestria de a cânta clasa de operă așa-numită sau opera propriu-zisă, un viitor cântăreț de operă are și alte discipline speciale, care sunt obligatorii pentru vocaliști. Și anume, mișcarea în scenă, arta actoricească și dicțiunea scenică. Astea toate se învață pe lângă disciplinele generale pe care oricum trebuie să le însușești.

I. L.: Și acum să vorbim despre activitatea ta concertistică. Ai evoluat în *Aleko* de Rahmaninov? Te întreb acest lucru știind că partitura muzicală a acestei opere de tinerete a lui Rahmaninov este foarte complicată. Cum se descurcă un solist cu ea?

M. T.: Pentru un tenor nu e atât de greu, tenorul nu are multă partitură în această operă. Baritonii și bașii au de lucru foarte mult aici. Cu toate că și partea tenorului este destul de complicată. Nu am interpretat încă rolul tânărului țigan din această operă, care revine tenorului. Din Rahmaninov am cântat până acum doar romanțe.

I. L.: Dar din Ceaikovski ai cântat ceva în fața publicului?

M. T.: L-am interpretat pe Gherman în *Dama de pică*, cu toate că acum văd acest personaj cu alți ochi, îl simt altfel. Din *Evgheni Oneghin*, de exemplu, care-mi place foarte mult, nu am cântat încă nimic. Pentru Lenski trebuie un tenor liric. Pentru un tenor dramatic rolurile cele mai indicate sunt Radames din *Aida* de Verdi, Canio din *Paiaze* de Leoncavallo sau Don José din *Carmen* de Bizet. Vocea mea este pentru un rol dramatic. În finalul operii tenorul dramatic trebuie să ucidă sau trebuie să se sinucidă, conform libretului respectiv al fiecărei opere în parte. Pur și simplu lui i se distribuie un rol plin de dramatism. Iată, în *Dama de pică* este exact rolul meu, însă sunt încă tânăr pentru a-l interpreta așa cum trebuie pe Gherman. Pentru un vocalist vârsta de aur este cea de 35 de ani, atunci când vocea se maturizează și se stabilește definitiv. Sunt roluri pe care abia aștept să le interpretez, pe care le văd și le simt că sunt ale mele. Și dirijorii cu care lucrez au observat acest lucru.

I. L.: Să punctăm în continuare câteva momente din activitatea pe care ai desfășurat-o la Kiev. Bănuiesc că ai mai avea multe de spus.

M. T.: Da, spuneam că profesorul Vostreakov m-a orientat spre scena Teatrului din Kiev încă din anul cinci de studii la Conservator. Știam că mă așteaptă o responsabilitate foarte mare, de aceea amânăm mereu ceea ce până la urmă a trebuit să se întâmple. Am acceptat invitația și m-am prezentat la Teatrul din capitala Ucrainei. Primul rol interpretat la Opera Națională din Kiev,

după ce am fost audiat și angajat ca solist, a fost rolul lui Tibaldo din *Romeo și Julieta* de Charles Gounod. Repetiția a fost foarte scurtă, deoarece acolo spectacolele sunt multe la număr și se schimbă repede. Am avut niște emoții extraordinare. Regia la această operă este interesantă, recuzitele scenelor sunt foarte înalte, scena însăși este mare. Când mi-am făcut apariția în fața spectatorilor am avut senzația că sunt pe lună. Primii pași în scenă îi țin minte și până astăzi... Apoi au urmat alte spectacole și m-am obișnuit repede. N-au lipsit, bineînțeles, și intrigile de fiecare zi, odată cu apariția mea ca stagiar. Însă am învins și am fost luat ca solist.

La Kiev am interpretat în premieră un rol dintr-o operă de Prokofiev. Emoțiile erau duble, deoarece știam că la Cernăuți mi se născuse și prima fetiță, Diana. Am avut un succes nemaipomenit. Și astăzi mi-aduc aminte cu emoție de acele clipe fericite.

I. L.: Ce ai mai cântat din rolurile mari, fiind angajat la Opera Națională din Kiev?

Marian Talabă în rolul lui Tibaldo din *Romeo și Julieta* de Charles Gounod.

M. T.: Rolurile pe care le-am interpretat pe scena Operei Naționale din Kiev, și nu numai, au fost următoarele: Ducele din *Rigoletto* de Verdi, Lîkov din *Mireasa țarului* de Rimski-Korsakov, Bezuhov din *Război și pace* de Prokofiev, Arlecchino din *Paiaze* de Leoncavallo, Tibaldo din *Romeo și Julieta* de Gounod, despre care v-am mai vorbit. La fel am interpretat și rolul Prințului din *Dragostea pentru trei portocale* de Serghei Prokofiev, alături de admirabilul bariton ucrainean Pavel Baransky. Am cântat muzică de Händel și Haydn, în special am interpretat un rol important din oratoriul *Messia* de Händel. Dar sigur că cele mai îndrăgite roluri și poate și cele mai frumoase au fost Calaf din *Turandot* de Puccini și Ducele din *Rigoletto* de Verdi. Sunt două roluri, de fapt, care îl caracterizează

pe orice tenor. Ele sunt ca o carte de vizită pentru cântărețul de operă. Oricine, care se pricepe în muzica de operă, știe cu cine are de-a face, dacă îi spui că le-ai interpretat. Odată ce te-ai încumetat să le cânti, înseamnă că ești un cântăreț de operă adevărat.

I. L.: Dragă Mariane, povestește, te rog, cum ai fost cooptat la Staatsoper din Viena. E un moment stelar din cariera ta, din viața ta ca solist de operă.

M. T.: În 2004 a avut loc un concurs „Moniuszko“ la Varșovia, un concurs internațional de vocaliști. Am întârziat puțin cu înaintarea documentelor. Așa se obișnuiește de obicei, trebuie să înaintezi niște formulare speciale pentru a fi inclus la un asemenea concurs. Printr-un impresar care îl cunoșteam, am mai cântat în capitala Poloniei și de acolo îl cunoșteam, am întrebat dacă mai pot fi inclus în concurs. La Opera din Kiev, unde eram solist, nu mi s-a transmis la timp despre faptul că trebuie înaintate documentele. Din acest motiv eram foarte amărât. Însă am reușit totuși ca să trimit la timp hârtiile necesare și am plecat la Varșovia. Am trecut primul tur, al doilea. La al treilea tur al ediției din anul acela a asistat directorul Staatsoper din Viena, maestrul Ioan Holender. El este invitat de obicei tot timpul la acest concurs, însă domnul Holender a venit pentru prima dată la Varșovia în anul acela, când a ajuns concursul la cel de-al treilea tur. Acesta a fost norocul meu cel mare. Și acum să vedeți de ce! Eu mă așteptam să primesc cel puțin un premiu bănesc la acest concurs. Orice distincție m-ar fi satisfăcut. Ce s-a întâmplat însă? S-a încheiat concursul, s-au distribuit premiile: locul întâi, al doilea, al treilea... Numele meu nu a apărut nicăieri. Eram decepționat că nu am fost nominalizat nici la unul din primele trei locuri, așa încât nici nu am mai sesizat ce se întâmplă mai departe. Simțeam că se năruie cerul peste mine. În disperarea mea nu mai auzeam și nu mai înțelegeam nimic ce se face. Și deodată unul dintre colegii care sta lângă mine îmi spune: „Ai auzit că ai fost nominalizat la un premiu special?! Ai primit invitație să pleci la Viena, la Staatsoper din Viena!“. Bucuria mi-a creat un șoc de moment din care cu greu mi-am revenit. Abia peste vreo câteva ore am conștientizat cât de mare mi-a fost norocul. Dirijorul care a condus orchestra în turul trei al Festivalului m-a felicitat și el, spunându-mi că acesta este de fapt cel mai mare premiu la care poate să viseze un vocalist.

I. L.: Cum l-ai cunoscut pe maestrul Holender? Ce a urmat după ce știai că vei pleca la Viena?

M. T.: După absolvirea Academiei Naționale de Muzică am cântat patru ani de zile în capitala Ucrainei, fiind angajat ca solist la Opera Națională din Kiev. Când am venit la concursul „Moniuszko“ din Varșovia știam despre domnul Ioan Holender doar că este directorul Operei de Stat din Viena, mai mult nu știam nimic. Nici nu bănuiam că știe românește.

I. L.: Sigur că știe limba română, doar este născut în Timișoara, oraș de care continuă să se simtă legat afectiv și astăzi. De prin 1960 s-a stabilit în Austria. Este întemeietorul unei agenții uriașe de impresariat. Colaborează cu unii dintre cei mai mari cântăreți din lume, inclusiv vocaliști români. Nu numai

cu cei consacrați, dar și cu cei în curs de afirmare. Cel mai bun exemplu ești dumneata. Din 1992 conduce Opera de Stat din Viena, cea mai importantă instituție artistică a Austriei și una din cele mai prestigioase scene lirice din lume. Printre distincțiile pe care le merită din plin pentru activitatea sa culturală enumerăm doar „Crucea de aur pentru artă și cultură“, „Medalia de aur a Vienei pentru merite deosebite“ (1999). Este cetățean de onoare al Timișoarei și al Clujului. În numeroase interviuri afirmă următoarele: „Tot ce știu am învățat în România“. Printre alte merite pe care le are maestrul Holender față de cultura română este și faptul că în 1997 la Viena a fost montată premiera operei *Oedip* de George Enescu. Și apoi să nu uităm că în ultimii ani a fost directorul onorific al mai multor ediții ale Festivalului „George Enescu“, care se desfășoară la București. Într-un reportaj intitulat *Le Festival et Concours International „George Enescu“ (L'édition 2005)*, patronul spiritual al acestui festival, maestrul Ioan Holender, afirma: „Georges Enesco demeure un sommet sans pareil de la musique roumaine. Le festival portant son nom, arrivé à sa XVIIe édition, se déroule pour la sixième fois dans une Roumanie redevenue libre... C'est un signe de normalité pour la Roumanie“ („George Enescu rămâne o somitate fără pereche în muzica românească. Festivalul, care-i poartă numele și care a ajuns la cea de a XVII-a ediție, se derulează pentru a șasea oară într-o Românie care a devenit liberă... Este un semn al normalității pentru România“).

Cred că domnul Holender te-a ascultat la Varșovia, te-a punctat și a decis să te invite în capitala europeană a muzicii. Care a fost prima convorbire cu directorul Operei din Viena?

M. T.: M-am apropiat de el și l-am întrebat dacă vorbește într-adevăr românește. „Păi cum să nu vorbesc?“ mi-a răspuns el într-o română perfectă. Am înțeles imediat că nu este străin de spațiul cultural românesc. Am discutat cu el și l-am întrebat ce s-a întâmplat cu distincțiile de la Festivalul din Varșovia? El mi-a răspuns: „Nu contează, tinere. Uită de asta. Important este că vii la Viena“. Mi-a dat cartea de vizită, mi-a spus câteva cuvinte despre contract, despre actele necesare pentru a mă putea angaja. N-a vorbit mult, dar tot ce mi-a spus a fost de folos pentru mine. L-am întrebat dacă la Opera din Viena mai cântă Anatoli Kocerga, renumitul bas din Ucraina. El mi-a răspuns că a plecat de acolo de vreo câțiva ani.

Maestrul Ioan Holender – directorul Staatsoper din Viena.

I. L.: Am înțeles că dintre artiștii din Ucraina nu numai Kocerga a fost angajat la Staatsoper din Viena, ci și soprana Victoria Lukianet. Care sunt condițiile, cum poți să te menții pe scenele teatrale din capitala Austriei?

M. T.: E foarte greu să te menții mulți ani la rând pe scena Operei din Viena. Unii lucrează câte trei-patru ani și pleacă. Oricum, vocaliștii se mențin vreo trei-patru ani și pleacă de acolo. La Viena uneori te angajezi și fără salariu, cred că mă înțelegeți de ce. Oricare muzician își dorește acest lucru din toată inima. Ar da orice pe lume numai să ajungă acolo. Pentru o angajare la Teatrul din Viena accepti orice condiții. Și consider că este corect, vocaliștii care sunt acolo trebuie să simtă valoarea, înălțimea acestui pisc. Prin splendoarea ei, această importantă scenă te obligă și la responsabilitate în același timp.

I. L.: Chiar vroiam să te întreb dacă acest Teatru de operă, atât de important prin valoarea lui artistică și impunător din punct de vedere arhitectonic, este impresionant și în interiorul lui?

M. T.: Da, Teatrul din Viena este foarte frumos, are o arhitectură pe măsura splendorii lui artistice, o sală frumoasă cu o acustică foarte bună, ceea ce pentru vocaliști este de primă importanță. Pentru vocaliști cea mai mare frumusețe este acustica. Cu cât e mai bună, cu atât mai bine te simți pe scenă. Dacă nu este acustica în ordine, începi să forțezi vocea, îți pare că nu te auzi, unele fragmente mai fine din recital nu se aud în sală, pierzi din calitate. Cu cât e mai bună acustica, cu cât e mai mare ecoul, cu atât mai ușor, mai liber te simți pe scenă și, bineînțeles, mai inspirat.

I. L.: Maestre Marian, cu cine dintre marii artiști ai avut ocazia să cânti până acum? Cine ți-au fost partenerii de scenă?

M. T.: Dacă ești un vocalist care te respecti și dacă visezi la o carieră adevărată în marea operă, e un noroc să începi a cânta alături de mari interpreți care s-au afirmat de-acum pe scenele lirice ale lumii. Pot să spun că eu am avut norocul să cânt cu unul dintre cei mai mari dirijori contemporani, Marcelo Viotti. La fel și cu alt italian celebru, dirijorul Armiliatto. Am fost partener de scenă în *Nabucodonosor* de Verdi cu legendarul Leo Nucci. Atunci când am cântat alături de Leo Nucci, am avut un rol principal în scenă, singurul rol principal pe care l-am avut până la acea vreme pe scena din Viena. La sfârșitul spectacolului, Leo Nucci mi-a dat nota: „Magnifico“, ceea ce pentru mine a fost ca un vis. Celelalte roluri care le-am avut până la angajarea mea la Opera de Stat au fost secundare. Deci, vă dați seama cât de greu este ca domnul Holender să-ți încredințeze un rol principal într-un spectacol de la Staatsoper din Viena. Am mai cântat după aceea în *Paiaze* alături de José Cura. Este un tenor argentinian strălucit. Apoi am cântat în *Norma* de Belinni cu Gruberova, o cântăreață foarte bună din Bulgaria. Cu unele dintre cântărețele afirmate, de școală veche, cum ar fi Maria Callas, Ileana Cotrubaș, Viorica Cortez, Montserrat Caballé și altele, nu prea multe la număr. Am cântat într-un spectacol și cu Bruson, bariton italian bine cunoscut.

I. L.: Să ne spui, te rog, cum se obține un rol fie secundar sau principal la Opera de Stat din Viena? De ce depinde obținerea unui rol?

M. T.: Nu este lucru simplu să primești un rol care-ți place la Opera din Viena. Am în vedere un rol principal, cunoscut în literatura muzicală universală. Se înțelege de la sine că acest teatru este plin de vedete. Printre vedete e foarte greu să te strecuri. De aceea, cred că maestrului Holender îi vine cam greu să găsească un rol mai bun și pentru începători. Uneori însă și monștrii sacri sunt mai indulgenți. Și atunci poți să obții un rol bun, chiar dacă ești începător. În același timp, un solist nu trebuie să uite gustul publicului, care în Viena nu poate să fie altfel decât elevat. Astăzi îl vor pe cântărețul cutare, mâine pe altul, poimâine pe al treilea. Încearcă să ghicești și să satisfaci gustul publicului! E greu, după cum vedeți, să obții un rol principal într-o operă îndrăgită de spectatori, dar toate se rezolvă până la urmă de la sine, fiindcă viața merge înainte și noi nu avem decât să învățăm de la ea.

I. L.: Mariane, ai deja suficientă experiență pentru ca să-mi permit să te întreb dacă există în opinia ta vreo diferență între școala rusească de canto și cea germană, mai bine zis cea austriacă. Și, bineînțeles, să nu uităm în această gradație de vechea școală italiană de canto.

M. T.: Cu siguranță că există o diferență. E unanim cunoscut faptul că școala italiană de belcanto este cea mai bună. În lumea muzicii ei sunt cei care stau la începuturi, ei au cântat bine dintotdeauna, cântă și vor cânta. Italienii sunt conștienți de faptul că ei sunt primii. Au avut compozitori și interpreți de talie mondială și-i au și astăzi. Cât privește școala rusească de canto, ea se consideră în Europa ca fiind una tot dintre cele mai bune, însă cam stridentă, ca realizare scenică. Metoda ei este de a lua vocea cu forța. Rușii au voci bogate și mari. Europeanilor le pare însă că școala rusească este stridentă puțin.

I. L.: Din ceea ce spui putem deduce că ai cântat cu rușii sau ai fost chiar invitat la concursuri care se desfășurau pe scenele din orașele rusești.

M. T.: Da, am fost la Petersburg, la Teatrul Mariinski (Kirov), am avut o solicitare, o invitație din partea lor. Mă gândeam la un moment dat să mă și angajez acolo. Nu mi-a plăcut însă sistemul de muncă, maniera de comportare a soliștilor ruși. Am rămas un timp acolo, am tras concluziile corespunzătoare și m-am întors acasă. Soliștii din Petersburg sunt într-un fel sedentari. Ei cântă cu precădere numai în teatrul lor. Nu le prea plac oaspeții, dar mai ales acei în a căror persoană ar putea vedea un rival potențial. Felul de comportament al celor care sunt invitați la ei trebuie să fie unul oriental. Trebuie să fii foarte docil, să te închini, să le cânti și în surle. Adică fiind între soliștii ruși de acolo, trebuie să uiți de demnitatea ta personală, nu mai vorbesc de origine. Un tânăr solist de acolo, pe care l-am cunoscut la Festivalul din Varșovia, mi-a și spus la un moment dat, întâlnindu-ne într-un spectacol la Viena, că am procedat corect când am plecat de la Teatrul din Petersburg.

I. L.: Angajarea de acolo n-ar fi fost promițătoare pentru tine?

M. T.: Nu știu ce s-ar fi întâmplat până la urmă, dar știu ce mi-au spus, că dacă rămân la ei îmi voi face o carieră foarte frumoasă. Ei aveau de gând să mă țină vreo doi-trei ani pentru ca să-mi transforme maniera de interpretare, trebuiau să mă facă al lor, numai pe placul lor. Cam așa procedează dâșii. Dacă vine o voce bună din Ucraina, ei o prelucrează, o transformă în maniera lor, pentru ca până la urmă să te prezinte că ești de-al lor. Au o plăcere deosebită dacă până la urmă pot să spună: „Eto naș peveț“, adică, acesta este cântărețul nostru.

I. L.: Bine, aici este vorba despre mentalitate și maniere, dar nu de altceva, însă nu poți să neglijezi marea lor școală de canto sau de dans, de balet. Ei au o tradiție veche în muzică.

M. T.: Da, mentalitatea aceasta modernă a lor este deranjantă. Înainte se cânta mai mult decât se vorbea. Toate intrigile de scenă care sunt iminente astăzi nu contează în comparație cu vocea pe care trebuie s-o ai. Din păcate, în ziua de astăzi nu te salvează numai o voce bună, ci și faptul cum lucrează impresarul fiecărui artist. Cunoștințele contează, diversele aranjamente și multe altele. Poți să ai voce foarte bună și să nu evoluezi nici pe o scenă mare a lumii. Astăzi întrebă toți: „E frumos, e scenic, e înalt?“. Vocea i-o amplificăm și o facem să răsunе. De exemplu, pentru un contract scurt în Danemarca, doar două concerte, mi-a fost solicitată o singură fotografie pe internet. În baza ei m-au și invitat. Mulți soliști care sunt înalți, au prioritate pe scenă. Însă vocile lor pot fi artificiale, acoperite, modelate, contrafăcute etc.

I. L.: Bine, dar ce ne facem, Enrico Caruso nu era deloc înalt. Avea circa un metru și jumătate înălțime. Nu mai comentăm însă succesul pe care l-a avut pe tot parcursul activității sale artistice.

M. T.: Asta și este. Înainte conta frumusețea și vigoarea vocii. Lumea era mai simplă și avea alte măsuri de apreciere a talentului autentic. Astăzi cerințele sunt un pic mai altfel.

I. L.: Din păcate, și arta se supune uneori legilor comercializării. Și totuși, să ne întoarcem la școlile de canto despre care vorbeam mai sus. Pe lângă școala rusă și cea italiană de canto, cum ai aprecia școala germană sau austriacă, dacă vrei?

M. T.: Pentru ca să te consideri un cântăreț de școală germană, nu trebuie să înveți în altă parte arta de a cânta. Vreau să spun că străinii care sunt considerați drept interpreți de școală germană și care au venit în Austria sau Germania pentru a se angaja sunt deja cu studiile făcute fie în Italia, fie în Rusia. Interpreții de origine germană sau austriacă, de obicei, rămân la ei acasă și preferă să cânte mai mult piese din repertoriul național. Nu am prea auzit despre mulți cântăreți mari, originari din Germania, Austria sau Franța. Italienii și rușii întotdeauna au ținut întâietatea.

I. L.: Da, vocaliștii germani, austrieci sau francezi nu s-au remarcat la nivelul celor italieni. Germanii și austriecii au fost dintotdeauna instrumentiști foarte buni.

Cum apreciază Marian Talabă la vârsta și performanța la care a ajuns noțiunea de noroc. Crede în norocul pe care poate să-l aibă un artist?

M. T.: Un vocalist cunoscut îmi spunea în anii studenției că eu am numai noroc, că am avut mereu noroc, îmi tot repeta că mă însoțește peste tot norocul. Până la urmă, mi-am ieșit din pepeni și i-am reproșat. L-am întrebat dacă își dă

Marian Talabă (primul din dreapta) în rolul Ducelui din *Rigoletto* de Giuseppe Verdi. Alături de colegii de la Opera Națională din Kiev.

seama cât am muncit și dacă înțelege că doar prin muncă grea am ajuns acolo unde am ajuns. Nu puteam să-mi găsesc liniștea uneori, erau zile când nu puteam să adorm dacă nu reușeam să iau o notă înaltă, dacă nu puteam să atac nota în așa fel încât să obțin fraza pe care o dorea profesorul meu. O muncă sisifică la început, dar până la urmă, dacă am fost perseverent, am început să culeg și roade pe măsură. Așadar, norocul vine prin muncă, în primul rând. Pentru un cântăreț norocul adevărat este ceea ce ți-a dat Dumnezeu. Cel de Sus îți dă un impuls și tu trebuie să lucrezi. Simt că am în mine o putere și o dragoste de muncă neobișnuite, pentru care sunt mândru. Poate nu este prea modest, dar nu concep să fiu al doilea, al treilea în ceea ce fac, tind întotdeauna să fiu primul. Cu aranjamentele de astăzi se întâmplă lucruri ciudate, uneori ți se spune dinainte că vei fi pe locul al doilea sau al treilea, la care eu mă revolt la culme. Și încă ceva, dacă simți că ai cu ce, că ai posibilități, că ai har de la Dumnezeu, e un mare păcat să nu folosești ceea ce ți s-a dat. Așadar, norocul mai vine și ca un rezultat al muncii. Dacă lucrezi și ești mereu în căutare, succesul nu te ocolește.

I. L.: Sau te remarcă cineva pentru lucrul bine făcut. În cazul tău, directorul Teatrului de Stat din Viena, maestrul Ioan Holender, care te-a descoperit și te-a invitat la Viena.

M. T.: Într-adevăr, cunosc mulți vocaliști care muncesc mult, foști colegi de-ai mei din Ucraina, au și voci foarte bune, cântă prin teatrele din Europa, dar, din păcate, în teatre mai mici, de mai puțină importanță. Din Kiev n-a mai reușit nimeni în ultima vreme. Mulți soliști vin la audiții în teatrele mari, de prestigiu, dar nu reușesc. Poate aici ar fi bine să se vorbească de acel dram de noroc. În ceea ce mă privește, cred că l-am avut. De ce depinde acest gen de noroc e greu de spus. Un lucru îmi este clar. Trebuie să ai și un suflet bun, o inimă curată, să fii cinstit. Toate acestea contează foarte mult. Cei cu un caracter păcătos nu reușesc întotdeauna. Uneori vezi omul, mai ales cântărețul. Eu îl simt de la distanță. Îl simt după voce cel mai bine. Când vine vocea la mine o simt de la distanță din ce suflet iese. Sunt mulți oameni care te ung la rană, urmărind în același timp un scop meschin, un câștig de cauză. Ei se fac luntre și punte la început, te curtează, se linguesc pe lângă tine, numai pentru ca să scoată informația care-i trebuie sau să te pună într-o lumină nefavorabilă față de altcineva. În rest, aceștia sunt concomitent și oameni răi, și profesioniști răi. Eu îi cunosc, îi intuiesc și mă feresc de ei.

I. L.: Marian Talabă crede în Dumnezeu?

M. T.: Fără nici o rezervă, nimic fără Dumnezeu, numai cu ajutorul lui Dumnezeu am reușit în viață. Din firea mea sunt un om care am frică de Dumnezeu.

I. L.: Care vă sunt compozitorii preferați?

M. T.: Întrebarea este foarte simplă la prima vedere, dar îmi vine greu să fac o enumerare rapidă în momentul de față, fără să cântăresc lucrurile. N-aș vrea să greșesc. Oricum, compozitorii pe care-i iubesc mai mult sunt Verdi, Puccini, Ceaikovski, Rahmaninov. Aceștia sunt marii creatori al căror repertoriu aș vrea să-l cânt în viitor. Ei au scris pentru toată lumea și pentru toate timpurile.

I. L.: Bucovineanul Marian Talabă, românul Marian Talabă, care a plecat de aici, din Bucovina, sunt sigur că nu peste mult timp va vorbi cu aceeași dragoste și despre George Enescu.

M. T.: Apropo, la 15 septembrie curent am o invitație din partea unui domn, Tomiță Popescu îl cheamă, de la Conservatorul din Viena, pentru a participa cu un recital Enescu în fața unei societăți restrânse a românilor din Viena. Un omagiu adus maestrului la cei 50 de ani de la dispariție.

I. L.: Am înțeles că sunt mulți români la Viena. Printre ei mulți cântăreți, oameni de cultură și artă.

M. T.: Da, românii au ieșit de mult în lume, sunt cunoscuți bine în Europa, spre deosebire de ucrainenii. Acest domn despre care vă vorbeam, Tomiță Popescu, este un fost solist al Operei din Viena, care s-a stabilit cu traiul acolo și acum desfășoară o activitate muzical-culturală în cadrul Societății românilor din Viena. L-a cunoscut pe Franco Corelli, Plácido Domingo și pe alți artiști de anvergură.

Așadar, cum spuneam, la 15 septembrie toți românii cântăreți din Viena vor organiza această serată închinată memoriei lui George Enescu, unde voi avea onoarea să cânt și eu, ca român din Bucovina. Îmi face mare cinste această invitație.

I. L.: Mă gândesc acum la una din cărțile lui Alexandru Popescu, intitulată *Viena românească*, în care autorul vorbește despre activitatea românilor din capitala Austriei, începând încă din secolul al XIX-lea. Așa cum bucovenii nu au fost străini de Austria nici în timpurile mai vechi, când evenimentele istorice au dictat acest imperativ, invitația despre care vorbești acum cred că îți va aduce multe bucurii și satisfacții.

M. T.: Va fi primul concert în viața mea cu românii din Viena. Se va cânta mai mult Enescu.

I. L.: Iar acum te rog să ne spui câteva cuvinte cum se descurcă tatăluc Marian Talabă? Ești departe de cele două păpușele ale tale, fiicele Diana și Patricia. Cred că îți este foarte dor de ele atunci când ești la Viena. Ele te așteaptă să revii acasă, la Cernăuți? Sunt bucuroase când te revăd?

M. T.: Sigur, casa părintească este cel mai drag loc unde îmi face plăcere să revin mereu. Aici îmi acumulez puterile, mă refac imediat, gustând o gură de aer tare, carpatin, de-al nostru. Chiar și în Kiev când eram, nu puteam să rezist mai mult de o lună și jumătate, două fără să trag o fugă acasă, în Bucovina. De la Viena pot veni mai rar, dar tot găsesc posibilitatea să vin să-i văd pe cei dragi ai mei, la care țin foarte mult și le datorez enorm.

De la Viena este mai complicat să vii. Îți trebuie trei zile libere, două zile dus și întors cu mașina, iar o zi poți să stai cu cei dragi. Cu mașina se face șaisprezece - optsprezece ore de la Viena până în Bucovina, dacă mergi bine. Vin uneori, când am posibilitate, să-mi văd familia, fetițele, soția, frații și părinții.

I. L.: Aici vroiam să ajung. Am înțeles că tatălui îi datorezi cel mai mult. Te rog să mai spui câteva cuvinte despre el.

M. T.: Tatălui îi port o stimă deosebită. Vreau să spun, am mai spus și la început, că el niciodată nu m-a lăsat fără ocupație. Mereu eram pus la lucru, la studiu. Cântam la pian, mă ocupam cu vocea. Ascultam foarte multă muzică. Cu alte cuvinte, m-a învățat a lucra și m-a învățat să nu-mi fie frică de muncă. După ce-am plecat la studii, niciodată n-am avut teamă de muncă, eram obișnuit cu ea. Abia mai târziu mi-am dat seama din ce cauză pot să însușesc foarte repede o partitură sau alta, aveam acea practică, acea bază, acea tenacitate, pe care mi-a insuflat-o părintele meu. La lecție fixam repede ceea ce-mi trebuia și mergeam mai departe, pe când mulți colegi de-ai mei băteau pasul pe loc.

I. L.: Ați crescut mulți în familie?

M. T.: Suntem de toți patru frați. Toți îl stimăm și-l apreciem pe tata. El ne-a dat tot ce a știut, mie în special mi-a pus o bază sănătoasă în ce privește munca și perseverența. Mi-a predat muzica când eram la școala generală din sat.

Aveam și un fel de frică față de el. Niciodată nu am avut vreo notă rea la muzică. El era foarte sever. Când lucram cu el, uitam fiecare dintre noi de afecțiunea care există între tată și fiu. Emoțiile erau date la o parte. Întâi se lucra serios, apoi reveneam la sentimentele firești în relația tată-fiu. Deci, vreau să spun că era un profesor foarte sever, în primul rând cu mine, și asta mi-a prins bine mai târziu.

I. L.: Maestre Marian, care sunt gândurile de viitor ale tânărului solist de la Staatsoper din Viena? Ne face cinste că un bucovinean de-al nostru, de la Cernăuți, ne reprezintă pe scenele lumii ca solist al Operei de Stat din Viena. Care-ți sunt gândurile creatoare de mai departe?

M. T.: Orice solist de operă are un vis. Consider că în evantaiul viselor mele, unul dintre ele, și cel mai frumos, s-a împlinit, deoarece am ajuns solist la Teatrul din Viena. Este o performanță, fără îndoială. Și mulțumesc soartei pentru aceasta. Ca orice cântăreț, bineînțeles, îmi doresc și eu un nume printre cei aleși. Este o dorință a fiecărui artist din lume. Și cred că e firesc. Mă bucur că am reușit să imprim multe discuri până acum. Și în Statele Unite ale Americii

au ajuns discurile cu imprimările mele. Sigur că mi-aș dori ca să se cunoască în lume numele Talabă. Chiar atunci când susții un recital undeva, dacă evoluezi reușit, toată lumea te ține minte că ai cântat bine.

La Viena, de exemplu, lumea te așteaptă după spectacol ca să ia un autograf de la tine. E plăcut pentru noi, cântăreții. Te întrebă când o să mai cânti, impresiile ajung și la urechile lui Holender, de exemplu, sau la urechile impresarului, ceea ce nu e deloc rău. Dimpotrivă. Nu există o mulțumire mai mare decât atunci când te solicită publicul spectator.

Ca să răspund la întrebare, aș adăuga că pe viitor am de gând să cânt cât mai mult, să mă perfecționez, pentru ca să-mi fac cu adevărat un nume. Am nevoie de vreo cinci, șase ani buni ca să pot să parcurg un repertoriu cât mai întins pe care aș vrea să-l interpretez și care îmi

**Marian Talabă în rolul lui Tibaldo din
Romeo și Julieta de Gounod.**

va da posibilitate să mă simt tare pe picioare. Doresc să-mi creez un stil propriu. E un vis care aș dori să se împlinească. E visul oricărui tenor de teatru.

I. L.: Te rog să revii la momentul cu Plácido Domingo. Vorbeai că te-a ascultat Domingo și te-a apreciat.

M. T.: Da, am fost invitat de maestrul Ioan Holender la jubileul lui de 70 de ani ca să interpretez aria *Libiamo* din *Traviata* de Giuseppe Verdi. Domingo era printre invitații de onoare. După ce am cântat, bineînțeles nu fără emoții mari, în momentul când eram la masă, alături de vocaliștii români din Viena, marele tenor Plácido Domingo s-a apropiat, m-a felicitat și mi-a spus că am o voce frumoasă și un viitor de care trebuie să mă îngrijesc. Nu cred că există o notă mai mare pentru un cântăreț de operă care se află la începuturile carierei sale scenice decât atenția pe care poate să ți-o acorde un Plácido Domingo.

I. L.: Dintre cei trei tenori emblematici cu care s-a încheiat de fapt secolul al XX-lea, cine îți este cel mai aproape de suflet, cel mai drag, să spunem așa?

M. T.: Cred că cel mai aproape de suflet, cel mai drag, mi-a fost întotdeauna José Carreras. El a trecut printr-o mare încercare, dar l-a ajutat Dumnezeu, cred că pentru vocea lui și pentru sufletul lui mărinimos. Am în vedere boala cumplită prin care a trecut și s-a vindecat. Vorbesc despre el, cred că am o oarecare afinitate cu vocea lui, nu știu, poate greșesc, dar așa îmi pare. Mai mulți vocaliști mi-au spus că am ceva asemănător în timbrul vocii și chiar în maniera de a cânta. Sigur că Pavarotti este cel mai mare dintre toți. Cântăreții glumesc între ei că el și-a bătut joc de toți tenorii lumii (în sensul bun al cuvântului, bineînțeles!). El a cântat și cântă la vârsta pe care o are cu o ușurință de neimaginat. Este impresionant cât de exact și formidabil de frumos poate să-și moduleze vocea acest mare maestru al tuturor timpurilor. Nu degeaba îi numește lumea pe toți trei, Pavarotti, Domingo și Carreras, tenori de vis. Italienii, spaniolii se ajută unii pe alții, nu ca la alte popoare, unde cântăreții și nu numai ei se apasă unii pe alții, își pun piedici, de frică ca nu cumva unul să se ridice mai sus decât celălalt. O invidie neagră. O psihologie nenorocită, care există și la ucraineni, și la români, din păcate.

I. L.: Dragă Mariane, vorbeam despre stil, am ascultat câteva scene din rolurile pe care le interpretezi acum sau le-ai cântat mai înainte pe scenă și mă gândesc la o posibilitate pe viitor ca să te asculte și bucovinenii. Ei ar fi, cu siguranță, foarte plăcut impresionați să te asculte la Cernăuți, acasă la tine. Cu toate că în Cernăuți nu există un teatru de operă, publicul meloman din Bucovina ar fi dispus să te asculte și pe scena Teatrului Dramatic de aici, unde în alte timpuri au evoluat celebrități ale scenei lirice. Printre altele, Teatrul Dramatic din Cernăuți împlinește anul acesta o sută de ani de când a fost proiectat și realizat de către arhitecții vienezi Ferdinand Fellner și Hermann Helmer. Cred că până la o posibilă evoluție pe scena cernăuțeană, bucovinenii trebuie să-ți asculte vocea și să se bucure de frumusețea ei cel puțin la radio sau din imprimări.

Să revenim la stil. Aș vrea să te întreb acum, după o experiență scenică concretă, ce părere ai în general despre stilul interpretativ și dacă Marian Talabă și-a găsit deja drumul său în artă? Drumul propriu, care contează cel mai mult pentru un artist.

M. T.: Ca vocalist consider că sunt foarte tânăr, din acest motiv mă aflu într-o continuă căutare de stil. Despre un drum propriu, despre un stil format, definitivat, care să mă caracterizeze personal, cred că e devreme să vorbim. Consider că am încă vreo șase-șapte ani buni de muncă creativă, pentru ca să pot să spun că am pășit pe un drum propriu în arta scenică. Vedeți, e greu să faci și o prognoză în acest sens. În vreo șapte ani de zile aș reuși să fac mult în ceea ce privește șlefuirea măiestriei profesionale. Cred că la un moment dat apare totuși un stil propriu al interpretării, apare ceva ce te caracterizează în modulațiile vocii, care nu poate fi confundat cu vocea altcuiva. Asta ar trebui să fac, după părerea mea. Și numai prin muncă se ajunge la așa ceva. Este un credo al meu, care m-a călăuzit tot timpul. De altfel, fiecare vocalist este obligat să-și găsească maniera lui de interpretare. Trebuie să-ți găsești, să-ți descoperi posibilitățile tale care te caracterizează, să le dezvolți și numai astfel poți să vorbești despre un stil. Pe publicul de astăzi nu-l mai impresionezi cu un piano sau cu un forte splendid, sau că ai cântat foarte corect, respectând partitura compozitorului. Astăzi trebuie să demonstrezi ceva original, deosebit, ce te caracterizează numai pe tine aparte, o viziune a ta asupra lucrării pe care o cânti, cu alte cuvinte, trebuie să vii cu ceva nou. Numai așa publicul începe să te cunoască, să te asculte, să te solicite, să te caute.

I. L.: Mariane, după câte știm din istoria muzicii în Bucovina, pe scena Operei din Viena au ajuns și bucovineni, în diferite timpuri. Cred că ai auzit și cunoști multe din activitatea tenorului liric Joseph Schmidt, care a încântat Cernăuțiul de altădată cu vocea sa excepțională. A fost contemporan cu Traian Grozăvescu. Schmidt a studiat la Cernăuți, la Berlin și la Viena. A cântat un timp și la Opera din Viena. El a evoluat pe multe scene lirice din Europa. Numele său strălucește alături de cele ale marilor tenori ai lumii. Sigur că dacă am face o enumerare, am găsi pe listă mai mulți bucovineni care au cântat în capitala europeană a muzicii. Și aici mă gândesc, în primul rând, la soprana Viorica Ursuleac, care a cântat și la Opera din Viena. A fost soția dirijorului și directorului Operei din Viena Clemens Krauss. Compozitorul german Richard Strauss, care o aprecia și o adora pentru maniera sa de interpretare, a scris pentru ea o operă, intitulată *Arabella*. Opera i-a fost dedicată sopranei Viorica Ursuleac. Ea era prietenă bună și cu celebra pianistă Aurelia Cionca. A vizitat-o pe aceasta din urmă la București, într-un turneu susținut în 1939. E cazul să amintim aici și despre soprana Lidia Lypkovska-Marschner, care tot din Bucovina era.

După cel de-al doilea război mondial, mai bine zis în ultimii 50-60 de ani, ești primul dintre bucovineni care ai răzbătut pe scena Operei de Stat din Viena și asta ne face o mare onoare atât nouă, bucovinenilor, cât și ție personal o mare favoare în plan profesional. Te obligă la ceva acest lucru sau nu?

M. T.: Cred că mă obligă, mă obligă să fiu un tenor bun, să las o urmă în arta interpretativă, să-mi fac un nume, să promovez numele Bucovinei. Atunci când mă întreabă cineva de unde sunt, eu le răspund că sunt din Ucraina și atunci austriecii sunt cam indiferenți. Iar când specific că sunt din Bucovina, ei manifestă imediat un interes sporit. Mă întreabă mai amănunțit despre Cernăuți și atunci eu găsesc repede limba comună cu ei.

I. L.: Bineînțeles, austriecii știu bine ce înseamnă Bucovina și Cernăuțiul, în special. Mai ales acei care mai știu puțină istorie. Nu trebuie să-ți explic de ce. Cernăuțiul a fost cândva o „mică Viena“. Austriecii și-au lăsat amprenta peste Cernăuți și în arhitectură, și în pictură, și în muzică, și în general în artele frumoase. Nu mai vorbesc de mentalitatea germană, mai ales punctualitatea bucovineană, care, din păcate, dispare încet-încet.

M. T.: Sigur că înțeleg acest lucru. Eu trebuie să fiu la înălțimea cuvenită, pentru ca ceilalți soliști ai Operei sau alți vocaliști care mă cunosc să aibă motiv de a mă aprecia. Faptul că sunt din Bucovina mă onorează și mă obligă în același timp.

I. L.: Doamne Marian, care dintre dirijorii contemporani îți sunt cei mai dragi și cu care dintre ei ai colaborat? Cu maestrul Seiji Ozawa ai colaborat? Dirijează des în Viena? După câte știu, din 2002 era director artistic al Operei din Viena. Deține un stil dirijoral cu totul aparte, este suplu și strălucitor în același timp. L-am urmărit la televizor într-un concert de revelion, la pupitrul Orchestrei Filarmonice din Viena, la o ediție din anii trecuți. De altfel, ca și pe alți dirijori mari, cum sunt Zubin Mehta, Riccardo Muti, Lawrence Foster, Lorin Maazel și alții. Ei sunt inconfundabili la pupitru.

Marian Talabă în rolul prințului Calaf din *Turandot* de Puccini.

M. T.: Da, Seiji Ozawa are stagioni dese la Viena, poate voi și cânta anul acesta sub bagheta lui, concertele din anul acesta vor fi multe și variate, sper că voi avea posibilitate să cânt și cu alți dirijori cunoscuți.

I. L.: Dacă tot vorbim despre mari dirijori și interpreți pe care i-ai cunoscut sau ai cântat sub bagheta lor, să ne spui, te rog, prin care dintre cele patru colțuri ale lumii ai avut turnee?

M. T.: Cu Teatrul de Operă din Kiev, în cei patru ani de zile cât am fost solist acolo, am avut spectacole în Elveția, în Germania. În general, am avut posibilitate să cânt pe scenele mai multor orașe ale lumii: în SUA, Danemarca, Japonia, Franța, Suedia.

I. L.: Vreau să te întreb dacă în vreo stagiune muzicală sau în vreo deplasare de concert ai cântat sau dacă l-ai cunoscut pe dirijorul Ion Marin, fiul cunoscutului maestru Marin Constantin de la București. Ion Marin este stabilit de mult timp în Elveția și dirijează des în cele mai mari orașe muzicale ale lumii. Poate ai avut posibilitate să cânti cu acest dirijor tânăr și de mare perspectivă. El dirijează la pupitrul celor mai cunoscute orchestre simfonice din Europa.

M. T.: Nu l-am cunoscut pe dirijorul Ion Marin, însă un nume la care întotdeauna putem face referință este cel al lui Sergiu Celibidache, dintre marii dirijori ai lumii. Dacă aș fi avut norocul să lucrez sub îndrumarea lui, aș fi fost unul dintre cei mai fericiți români. Astăzi însă sunt alți dirijori mari, cum ar fi Marcello Viotti, Luisi, Armiliatto. Tineri și cunoscuți în toată lumea. Am avut plăcerea și norocul să cânt sub îndrumarea lor și am beneficiat și de foarte multe sfaturi ale lor care mi-au prins bine în formarea mea profesională. Chiar și în unele decizii referitoare la stil. Orice remarcă din partea lor a fost benefică pentru mine. Nu mai vorbesc de faptul că orice gest al unui astfel de dirijor trebuie recepționat imediat, fiindcă o altă ocazie poți să n-o mai ai. Uneori se întâmplă că după două-trei repetiții are loc spectacolul, de aceea trebuie să și știi cum să înveți de la acești dirijori. Stilul lor de lucru este foarte rapid, dacă știi să-i ascuți, înveți foarte multe de la ei. Și vocalistul are de câștigat în urma acestor indicații, în decursul lucrului cu marii dirijori. Spectacolul este arena cea mai bună unde toate exercițiile și învățăturile sunt puse în valoare.

I. L.: Gesturile dirijorului în timpul repetițiilor sau al spectacolului au vreo importanță pentru interpretul vocalist? Poate este o întrebare naivă pentru profesioniști, însă cititorul nevizat contează pe aceste mărturisiri.

M. T.: Sigur că gesturile dirijorului au o mare importanță pentru vocalist, uneori ele sunt decisive în spectacol. Un dirijor mare poate să-ți intuiască potențialul și atunci el scoate din interpret cu ajutorul gesturilor tot ce se poate scoate. Uneori nici nu bănuiești ce poate să facă un mare muzician cu vocea unui interpret. Aici totul depinde de receptivitatea și îndemânarea celui din urmă.

I. L.: Mă gândesc cum lucrau dirijori ca Sir John Birbirolli, Arturo Toscanini, Herbert von Karajan sau alții cu orchestrele simfonice și cu soliștii de operă. Cred că cei contemporani au moștenit școala celor mari, a înaintașilor.

M. T.: Printre altele fie spus, domnul Holender m-a invitat la început la Viena ca bursier, cu o bursă „Karajan“, dar s-a întâmplat că m-a și angajat și eu am putut să am și un salariu. Norocul meu a fost foarte mare. Baniile unei astfel de burse și salariul mi-au facilitat șederea mea în Viena, unde viața este vă dați seama foarte scumpă. Uitați-vă, deci, cum procedează un mare muzician. Herbert

von Karajan a lăsat o sumă de bani ca moștenire în scopuri culturale și astfel s-a putut întemeia o bursă care-i poartă numele. Unii cântăreți pot să beneficieze de ea, ceea ce este un mare noroc, mai ales pentru unul ca mine, care am plecat de la Kiev la Viena.

I. L.: Tânărul tenor dramatic Marian Talabă nu visează să cânte și în *Recviem*-ul lui Mozart? Întreb acest lucru, gândindu-mă la magnifica vrajă a muzicii mozartiene.

M. T.: Vreau să vă spun că am avut posibilitate să cânt o partitură din *Recviem*-ul lui Mozart, la o serată-jubileu în memoria lui Karajan, care a avut loc la Viena. Această serată s-a desfășurat într-o casă-muzeu Karajan, probabil la Fundația „Karajan“ din Viena, într-o sală specială. În *Recviem*-ul lui Wolfgang Amadeus Mozart sunt partituri pentru tenor, bas și mezzo-soprană. Eu am interpretat partea tenorului. Am cântat și în *Recviem*-ul de Verdi, dar aceasta a fost în Kiev.

I. L.: Din muzica germană ce ai cântat? Din Schubert sau alți compozitori germani?

M. T.: Din cea germană mărturisesc că am interpretat cam puțin până în prezent. Am cântat în *Simfonia cu coruri* de Ludwig van Beethoven. În *Simfonia a IX-a* de Beethoven. Am cântat în *Aladin*. Opera s-a jucat în limba germană. În incinta Staatsoper din Viena s-a deschis o sală unde se interpretează muzică contemporană pentru copii. Acolo am interpretat pe Aladin din *Lampa lui Aladin*. O oră și zece minute de text în limba germană. Mi-a fost foarte greu, dar am trecut și peste această încercare. Am avut vreo șapte-opt probe. După aceste probe cu pianistul am reușit să trec cu bine bariera limbajului. Chiar am luat și un premiu pentru interpretarea lui Aladin.

I. L.: Ai anticipat ceea ce intenționez să te întreb. Și anume, ce fel de premii sau distincții ai obținut până în prezent pentru munca pe care o depui la propagarea marii muzici din repertoriul universal?

M. T.: Pentru rolul lui Ismail din *Nabucco* am luat un premiu important. O comisie specială în frunte cu maestrul Ioan Holender m-a apreciat și mi-a acordat un premiu special. O medalie pentru contribuția mea la interpretarea rolului respectiv. E vorba de distincția „Eberhard Waechter“. Această medalie mi-a fost înmănată la Viena. Pe verso, unde este indicat numele meu și anul când mi-a fost decernată, mai este gravată o inscripție în limba germană, pe care v-o spun în traducere românească: „Pentru extraordinara contribuție la interpretarea unui rol de operă“. Medalia respectivă a fost însoțită și de un premiu bănesc, ceea ce pentru un muzician venit din altă țară în Austria contează enorm. Cu atât mai mult că domnul Holender mi-a triplat suma premiului. Pentru mine a fost o adevărată fericire.

În 2002 am devenit laureat al celui de al II-lea Concurs internațional de muzică clasică „Mykola Lysenko“, care a avut loc la Kiev. La acest concurs am obținut premiul întâi și medalia de aur. Iar în 2003 am devenit laureat al Premiului

Cabinetului de Miniștri al Ucrainei pentru contribuția tineretului la edificarea statului, înmânându-mi-se diploma „Pentru realizări în domeniul creației artistice“. Dar cele mai mari distincții sunt totuși aplauzele spectatorilor. Cea mai mare mulțumire a unui cântăreț de operă este satisfacția publicului, a unui public select. În ce mod te apreciază el, aceea îți este nota pe care o meriți.

Medalia „Eberhard Waechter“, decernată tenorului Marian Talabă pentru rolul lui Ismail din *Nabucco* de Giuseppe Verdi.

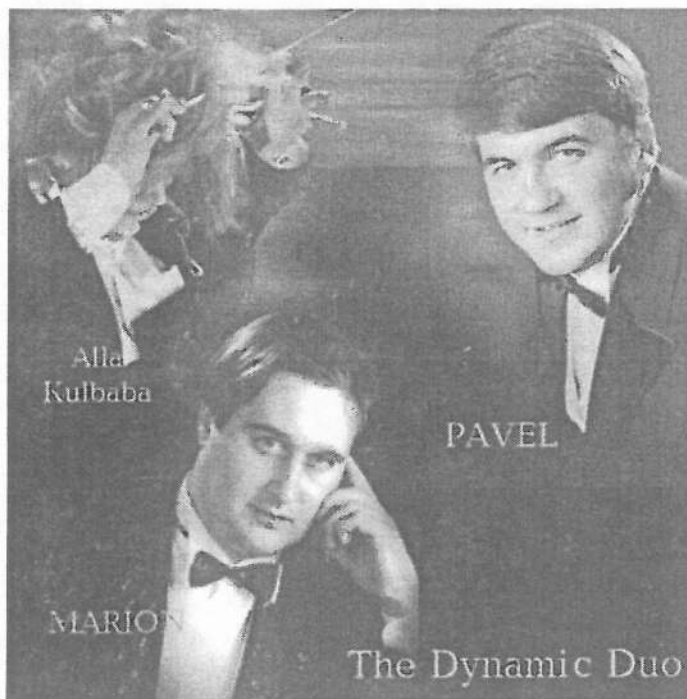

Medalia „Eberhard Waechter“ pentru rolul lui Ismail din *Nabucco* de Giuseppe Verdi (verso).

I. L.: Sigur că așa este. Dar cred că ai nevoie și de o popularizare în presă. Pe lângă faptul că ai apărut în diferite roluri alături de colegii de breaslă, în albumul *Joy Peace and Love*, care ilustrează în condiții grafice excelente activitatea desfășurată între anii 2000–2002 a Orchestrei simfonice și a Corului de pe lângă Filarmonica din Kiev, ai beneficiat prin intermediul acestui album și de posibilitatea de a populariza CD-ul intitulat *The Dynamic Duo*, unde vă prezentați cu un program select din repertoriul clasic împreună cu baritonul Pavel Baransky și dirijorul Alla Kulbaba. Părerea mea este că Marian Talabă are nevoie tot atât de mult și de presă. Un interviu în ziarul „Zorile Bucovinei“ (nr. 15[129476], din 25 februarie 2004, p. 3), intitulat *Primul tenor român al Operei Naționale din Kiev*, realizat de ziarista cernăuțeană Maria Toacă, sau interviul Lesei Ivasiuk, intitulat *Un tenor ucrainean pe scena Operei din Viena*, publicat în cotidianul kievean „Svoboda“ (nr. 23, vineri, 10 iunie 2005, p. 17), este foarte puțin. Lumea trebuie să te cunoască și să te audă.

Revenind la discuția noastră, țin să te întreb dacă ai prieteni români acolo, la Viena, printre colegii vocaliști?

M. T.: Sigur că am. Am un prieten din România, un tenor liric excepțional, pe care îl cheamă Ifrim Cosmin. El a fost alături de mine atunci când mi s-au decernat premiile pe care vi le-am enumerat. Este solist de vreo șase ani la Staatsoper din Viena. E un prieten de minune. De altfel, mai sunt vreo cinci-șase vocaliști din România la Opera de Stat din Viena, care ne ținem grămăjoară. În

Tenorul dramatic Marian Talabă împreună cu baritonul Pavel Baransky și dirijorul Alla Kulbaba pe coperta CD-ului *The Dynamic Duo*.

toamnă vom organiza o serată-omagiul închinată marelui Enescu. Sufletul seratei vor fi românii de la Staatsoper. Printre colegii mei români de acolo sunt soliști sosiți din Oradea, din Timișoara și din București. Din Bucovina sunt numai eu în Viena, după cum ați și menționat. Cât privește austriecii, ei nu prea leagă prietenii. Sunt sobri, corecți și reținuți în comunicare.

I. L.: Marian, care este cel mai îndrăgit rol, cel mai plăcut rol pe care l-ai cântat până acum?

M. T.: Cel mai îndrăgit rol al meu pe care l-am interpretat până în momentul de față este rolul lui Calaf din opera *Turandot*. Tânărul prinț din opera lui Puccini este un personaj excepțional. Compozitorul a scris o muzică pe măsura textului literar. Un personaj nobil, bun la suflet. Calaf este și un om care perseverează. El și-a pus în gând să cucerească dragostea prințesei și a cucerit-o

până la urmă. Ea i-a dat trei întrebări, pe care dacă nu le-ar fi ghicit, ar fi fost executat. Dar el le-a ghicit și a câștigat dragostea ei. Tânărul și chipeșul Calaf îi pune și el o întrebare lui Turandot. Ea trebuia să-i ghicească numele. Avea o noapte la dispoziție. Și atunci urmează celebra arie *Nessun dorma*. Pavarotti la timpul său a provocat o explozie muzicală cu interpretarea ariei *Nessun dorma*, încât a devenit piesa sa emblematică. „*Nessun dorma! Nessun dorma! Tu pure, o Principessa/ Nella tua fredda stanza/ Guardi le stelle che tremano/ D'amore e di speranza!*“ („*Nimeni să nu doarmă! Nimeni să nu doarmă! O, tu, Prințesă,/ În a ta castă încăpere/ Privești stelele ce tremură/ De dragoste și de speranță!*“).

Un final foarte frumos încununază această operă. Consider că Puccini a excelat prin muzica sa. Regele Timur, care era tatăl lui Calaf, și-a pierdut și oastea și coroana într-o luptă în care a fost învins. El se întâlnește prin lume din întâmplare cu fiul său Calaf. Scena este de un lirism captivant: „*Padre, padre, o padre si pirtrova...*“, se adresează tânărul prinț Calaf către tatăl său. *Turandot* s-a jucat pe scena Operei din Kiev, când eram încă acolo. A avut un succes formidabil. Rolul lui Calaf durează vreo oră și ceva de interpretare scenică. Eu

am avut întotdeauna o plăcere la interpretarea acestui rol.

I. L.: Dar care-ți sunt rolurile preferate pe care ai dori să le interpretezi în viitor?

M. T.: Sigur că vocaliștii cunosc bine rolurile cele mai frumoase din repertoriul universal. Le-au auzit, le-au ascultat de nenumărate ori în interpretarea altor cântăreți. Aș dori în viitor să-i interpretez pe Don José din *Carmen*, pe Gherman din *Dama de pică*, Ricardo din *Bal mascat*, Des Grieux din *Manon Lescaut*, pe Canio din *Paiaze* aș dori foarte mult să-l cânt; pe Likov din *Mireasa țarului* de Rimski-Korsakov. Poate pe viitor m-aș încumeta să-l interpretez pe Lenski din *Evgheni Oneghin*. Câteva din aceste roluri le-am interpretat deja, dar visez să le cânt pe toate.

I. L.: Dragă Marian, oricare rol pe care-l interpretezi este o performanță. Îmi pare foarte rău că nu te-am auzit până acuma

Cel mai îndrăgit rol al tenorului Marian Talabă – prințul Calaf din *Turandot* de Giacomo Puccini.

într-un spectacol pe viu. Din imprimările pe CD pe care mi le-ai oferit ascult cu multă plăcere aria ducelui *La donna è mobile* din *Rigoletto* de Verdi, *Libiamo* din *Traviata* de același compozitor sau vreo scenă lirico-dramatică cu Calaf din

Turandot de Puccini, unde vocea ta de o coloratură fină de tenor spinto schimbă registrele, conform partiturii, cu o eleganță și o strălucire uimitoare, aidoma razelor de soare care bat într-un mozaic și mereu îi schimbă forma. Trecerea de la o formă la alta a mozaicului imaginar, cu care încercăm să comparăm frumusețea vocii tale, nuanța inefabilă a travestirii neașteptate a lui, conjugată cu vraja obsedantă a îmbinării culorilor te cucerește pe deplin. Astfel și vocea ta. Ușurința cu care cânti, coloratura vocii, aureolată de un timbru strălucitor și inconfundabil, creează o ambianță de vis pentru spectator.

Cât timp durează ca să însușești un rol? Cred că depinde și de rol, nu-i așa?

M. T.: Dacă-ți place rolul, el se însușește foarte repede. Un rol îndrăgit îl însușești în circa trei săptămâni, o lună maximum. Procesul de însușire constă, la modul general, în munca depusă împreună cu pianistul. El îți cântă partitura, tu o înveți, o însușești, iar pianistul te acompaniază, cântând partea clavierului. Solfegierea cu vocea de la început e mai migăloasă, între timp însușești și cuvintele. Este exact așa cum ai citi o carte. Însă nu trebuie să te abați de la partitura muzicală. Deci, cu pianistul se învață întâi, fiindcă pianistul îți oferă un acompaniament armonic al textului și atunci partea vocalistului sună altfel și se memorizează mai repede. Pianistul te poate corecta la timp dacă ai greșit o notă, o pauză, ori chiar ai intonat o notă altfel decât este ea scrisă. Linia melodică se însușește pe din afară exact ca în partitura lucrării. De aceea lucrul cu pianistul are o importanță decisivă. Totul se numără, se verifică, se gândește, primele două săptămâni e mai greu, după aceea procesul se desfășoară din ce în ce mai repede. Melodia se depune în memorie și procedeul de însușire devine ușor. Din lecție în lecție tot mai ușor și mai ușor. După ce citești bine partitura pe note, începi să lucrezi cu vocea plină. Vreo zece probe cu pianistul trebuie să le cânti de la început până la sfârșit. Apoi se montează scenetele, sufleurul te mai ajută aici dacă trebuie. Etapa finală vine atunci când lucrezi cu regia la un loc.

Dacă-ți place rolul, totul devine spontan, durează puțin, uneori melodia se depune peste noapte în memorie, te trezești dimineața că știi rolul. Nici nu-ți dai seama de unde l-ai însușit așa de repede.

Mai greu este când trebuie să cânti la teatru rol după rol și unele din ele nu-ți cad la suflet, de exemplu. Vreau să vă spun că la Viena se cântă intens, rol după rol, tot ce se cere să se cânte la teatru, tot ce intră în repertoriul teatrului.

I. L.: Marian, o întrebare pe care am rezervat-o pentru finalul discuției noastre ar fi următoarea: care este atitudinea ta față de muzica populară românească, s-a mai păstrat peste ani acea dragoste pe care-ai avut-o pentru cântecul popular? Știu că rădăcinile talentului ți se trag de la muzica populară. O mai porți în sufletul tău ca pe o comoară de la care ai avut ce învăța? Chiar și în arta de a cânta.

M. T.: Nu numai că mi-a rămas în suflet, ci cu ea, cu muzica populară mă reconfortez ori de câte ori obosesc sau sunt la sfârșitul unui spectacol, epuizat totalmente de energie. Renasc ca o pasăre Phoenix, ascultând-o. Muzica populară mă ocrotește și mă menține în albia conștiinței de neam. Cu ea am început drumul meu în marea muzică și de aceea nu poate să-mi fie străină. Prin ea m-am ridicat, muzica populară mi-a legănat copilăria, datorită ei, dacă vreți, am ajuns unde am ajuns. Grație muzicii populare mi-am dezvoltat vocea, auzul și

memoria muzicală. Toată copilăria și adolescența mea am cântat muzică populară. Și astăzi, când îmi vine dor de ea, cânt câte o melodie, două din repertoriul popular românesc. Toate frumusețile unei melodii populare sunt ca o floare de piatră, care nu se ofilește, excelând întotdeauna prin invențiile melodice numai de popor gândite, șlefuite, purtate și transmise din gură-n gură de marii interpreți. Lăutarii noștri și interpreții de talia Mariei Tănase, Mariei Lătărețu, a lui Ion Albeșteanu sau Ionel Fernic sunt nemuritori și inconfundabili.

I. L.: Ce putem afla din agenda recentă a tenorului Marian Talabă?

M. T.: În toamna anului acestuia sunt invitat din nou în Țările Scandinave, în Suedia, unde am cântat anul trecut în *Turandot* de Puccini împreună cu alți vocaliști suedezi. Am susținut două concerte sub cerul liber cu alți soliști de la Opera din Copenhaga. Pe lângă rolul lui Calaf din *Turandot*, am cântat și o melodie napolitană bine cunoscută, *O Sole Mio* de Capua. În Copenhaga a fost construit un teatru ultramodern, în care cred că voi cânta dacă voi fi invitat. Anul trecut am cântat în incinta Operei de acolo, care are una dintre cele mai mari scene din Europa, 26 metri lungime, mai mare chiar și decât cea din Balșoi Teatr din Moscova.

Bucuriile mele sunt concertele mele. Mi le doresc din suflet cât mai multe și mai bune.

I. L.: Să-ți dea Dumnezeu sănătate și succese din plin. Te așteptăm cât de curând cu un recital de operă la Cernăuți. Ar fi o plăcere nu numai pentru bucovineni, ci și pentru familia ta, pentru tatăl tău, în special, cât și pentru toți cei ce te iubesc, te admiră, te prețuiesc și doresc să te asculte mereu cântând.

SUMMARY

Historic Bucovina is a province that can be proud of the talents it produced over the years. Suffice it to name Eminescu, Porumbescu and Bucevschi among these personalities and this can continue...

The interview brings to the foreground a contemporary authentic talent of the Opera world that due to his vocation and years of hard work became a tenor on the State Opera stage in Vienna, a dream for a young musician. The tenor Marian Talabă is Romanian, born in Cupca near Cernăuți (Ukraine). He studied at the Music College „Isidor Vorobchievici” from Cernăuți and continued his education at the National Academy in Kiev. Denoting exceptional abilities as tenor and having as tutors professor Silvia Maksymenco in Cernăuți, the tenors Vladimir Timohin and Aleksandr Vostreakov in Kiev, Marian Talabă became one of the best musicians of the National Opera in Kiev. In an international competition of vocalists taking place in Warsaw, young Marian Talabă was noted by the director of the Viena Staatsoper, maestro Ioan Holender, who invited him with a Karajan scholarship to the State Opera in Vienna where he was hired afterwards.

After half a century or more, there is again a Bucovinean on the stage of the State Opera in Vienna. The North Bucovinean Romanians can be proud of this talented singer that collaborated with and was appreciated by important opera singers as Placido Domingo.

In the Opera repertoire of the dramatic tenor, Marian Talabă's favorite roles are those of Calaf from *Turandot* by Puccini or that of the Duke in Verdi's *Rigoletto*, roles that stand for the interpretative skills of this Opera singer with a bright future.

REALITĂȚI FISCALE DIN ȚARA MOLDOVEI ÎN VREMEA LUI ȘTEFAN CEL MARE

Mihai Lazăr

Suceava

Cârmuitor destoinic, geniu militar și diplomatic, adevărat ctitor de țară, Ștefan cel Mare este, de bună seamă, domnitorul cel mai reprezentativ al românilor. Domnia sa îndelungată, prosperă și glorioasă, a generat în conștiința contemporanilor și, deopotrivă, a posterității, efigia unui ev istoric cu aură mitică. Timp de jumătate de veac, Țara Moldovei a cunoscut o evoluție înfloritoare în toate domeniile, prestigiul internațional dobândit nemaiputând fi nicicând egalat.

Se poate vorbi, cu vădit temei, de o **Epocă Ștefaniană** emblematică prin conținut și semnificații pentru întreaga noastră istorie.

De-a lungul timpului, ilustrul domnitor și epoca sa au făcut obiectul unor ample investigații. În cei 500 de ani ai posterității ștefaniene s-a acumulat o bibliografie cu adevărat impresionantă. S-a scris mult, din perspective diferite și cu mijloace specifice. Dacă o parte a cercetărilor au fost întreprinse în context aniversar, cu firești accente emoționale, altele, nu puține la număr, reprezintă studii temeinice, riguroase, cu un aport științific notabil. Bibliografia problemei cuprinde peste 2 500 de titluri reprezentative – articole, studii și lucrări monografice¹.

Cercetările de factură istorică au vizat atât punerea în circuitul științific a fondului de izvoare, cât și studierea în spiritul analitic și sintetic al perioadei. Constatând interesul generos al medievistilor pentru restituirea moștenirii ștefaniene, se cuvine să precizăm în context că nu toate aspectele au fost analizate cu aceeași eficiență. În timp ce realitățile politico-diplomatice, militare și religioase sunt, în linii mari, bine ilustrate în plan istoriografic, cele privitoare la economie, populație, viața socială, fiscalitate continuă să fie insuficient cunoscute.

* * *

Fiscalitatea a constituit în timpul lui Ștefan cel Mare un segment important al politicii interne. Pe această cale domnul și-a asigurat, în bună parte, resursele financiare și materiale, precum și serviciile necesare funcționării aparatului de stat, a oștirii și a Curții princiare. Totodată, veniturile fiscale, în complementaritate cu patrimoniul domnesc public și privat, au făcut posibilă ampla politică constructivă în domeniile religios, militar și aulic și realizarea unor opere cultural-artistice de mare valoare.

Pentru cunoașterea realităților fiscale s-a manifestat un anume interes încă din a doua jumătate a secolului al XIX-lea². Cercetările întreprinse până în prezent au atins un evantai larg de probleme³. Cu toate acestea, nu s-au putut lămuri în mod convingător nici cadrul de ansamblu al politicii fiscale (sistemul de impunere și percepere, instituțiile specializate, organizarea aparatului administrativ-fiscal) și nici nomenclatorul de impuneri (dări, taxe, amenzi, prestații și servicii). Stadiul relativ modest al cercetărilor are la bază două determinări obiective: 1) inexistența unor izvoare statistice; 2) imprecizia și ambiguitatea terminologiei fiscale de epocă. Dificultățile menționate, realmente insurmontabile, au împietat în mod decisiv asupra calității oricărui demers științific. Studiarea temeinică a politicii fiscale presupune utilizarea unor izvoare statistice oficiale privind efectivele populației, averea, sursele de venituri și veniturile realizate de gospodăriile impozabile, dările, taxele și prestațiile existente în nomenclatorul fiscal. Numai înregistrările cantitative de acest fel pot oferi o imagine exactă și cuprinzătoare asupra politicii fiscale (sistemul de impunere și percepere, cuantumul și natura obligațiilor, dinamica veniturilor domnești). Pentru perioada domniei lui Ștefan cel Mare nu dispunem, din păcate, de nici un izvor statistic din categoriile menționate. În spațiul moldav au existat, desigur, anumite înregistrări statistice, dar până la sfârșitul secolului al XVI-lea s-a apelat, în principal, la practicile tradiționale existente la nivelul obștilor sătești: impunerea în sistemul cislei, înregistrările pe răboj, sistemul răspunderii solidare a membrilor obștei la plata dărilor etc. Tradițiile obștești, destul de puternice, au impus modalități de înregistrare specifice, nu mai puțin riguroase în concepția contemporanilor, dar care au lăsat urme vagi, greu de sesizat⁴. Aceste practici de factură populară ne sugerează rolul obștei în gestionarea operațiunilor fiscale: stabilirea potențialului economic al gospodăriilor impozabile și a cotelor impunerii pentru fiecare categorie de obligații. În condițiile penuriei totale de izvoare statistice, pentru completarea parțială a informației documentare, dobândesc o însemnătate sporită așezămintele fiscale domnești și actele de privilegii acordate mănăstirilor, boierilor, negustorilor, satelor de colonizare și satelor din zona de graniță cu obligații speciale⁵.

Apelul la surse istorice narative – cronici și relații de călătorie – nu este semnificativ, întrucât această categorie de izvoare este mai puțin relevantă pentru realitățile secolului al XV-lea⁶. Avem la dispoziție, prin urmare, doar surse informative de mână a doua, mai puțin consistente, în temeiul cărora nu se poate ajunge la constatări de ordin cantitativ, atât de necesare în sfera fiscalității.

* * *

Domnia lui Ștefan cel Mare a marcat trecerea de la o perioadă de prelungită criză la una de stabilitate și prosperitate. Prin măsuri înțelepte, aplicate cu fermitate, s-a urmărit consolidarea instituțiilor țării, încurajarea economiei și realizarea bunăstării pentru toate categoriile sociale. Programul politic al lui Ștefan cel Mare, unic prin amploare și consecințe în istoria Moldovei, a generat un suflu înnoitor în toate domeniile și a permis întărirea fără precedent a autorității domnești.

Înfăptuirea ambițioaselor obiective de politică internă și externă a fost posibilă, în bună măsură, datorită prosperității economice înregistrată de Principat

în acea vreme și a veniturilor însemnate de care a dispus domnul. Cu îndreptățit temei s-a afirmat că: „Nici victoriile militare, nici organizarea de stat și nici susținuta campanie constructivă nu s-ar fi concretizat astfel, dacă disponibilitățile celui de care depindeau ar fi fost mai reduse”⁷.

Activitatea politică a domnului s-a întărit continuu prin promovarea unor persoane noi în Sfatul Domnesc care, în marea lui majoritate, și-au dovedit credința față de tron. Pe parcursul celei de a doua jumătăți a secolului al XV-lea, boierii fără dregătorii s-au regăsit într-o mai mică măsură în componența Sfatului Domnesc. Din cei 119 boieri ce s-au perindat în acest organism politic în răstimpul aprilie 1457 – iulie 1504 cca 77% sunt atestați în calitate de dregători⁸. Acest fapt consfințește în mod clar, credem noi, procesul de consolidare a puterii centrale⁹. Instituind un regim autoritar, Ștefan cel Mare și-a asigurat controlul asupra boierimii și a fost în măsură să aplice, cu eficiență, măsurile destinate consolidării poziției sale și în celelalte domenii.

Printr-o politică înțeleaptă a fost încurajată colonizarea teritoriilor așa-zise „pustii” cu oameni proveniți din țările vecine. Regimul de privilegii fiscale, administrative, judecătorești și comerciale acordate coloniștilor a favorizat sporirea numărului de așezări și a populației. În acest fel, a fost întărit potențialul demografic și economic al țării. Documentele de cancelarie înregistrează până la sfârșitul domniei (1504) un număr de 1 399 de așezări sătești și 54 de seliști, risipite pe cuprinsul a 27 de ținuturi¹⁰. Orașele și satele cunosc un avânt economic semnificativ care a permis dezvoltarea activităților productive generatoare de venituri pentru populație și, deopotrivă, pentru domnie. Faptul este pus în evidență de sursele informative documentare și narrative, precum și de cercetările arheologice efectuate în ultimele decenii. Pierderea ținuturilor Chilia și Cetatea Albă la 1484, importante centre comerciale moldovenești unde pulsa o vie activitate economică, a limitat, în mod vădit, sursele de venituri ale țării. Vistieria a suportat cu greu această pierdere, cu cât se știe că veniturile din activitățile comerciale și din taxele aplicate negustorilor erau considerabile. Economia moldovenească primea astfel pe lângă o puternică lovitură de strategie militară și una de natură economică¹¹.

Domnia dispunea de un important patrimoniu funciar-economic. Ștefan cel Mare se considera stăpânul Țării Moldovei, al locuitorilor și averii acestora. Obligațiile impozabililor au decurs din acest drept superior de stăpânire – *dominium eminens*¹².

Potrivit cutumelor medievale, domnul putea pretinde de la supuși o cotitate din veniturile realizate pentru acoperirea trebuințelor Curții, aparatului slujitoresc și militar. Domeniul domnesc cuprindea: locurile „pustii”, așezările urbane, o serie de sate considerate domnești, mori, ocne, braniști, iazuri, complexe economice pastoral-agricole, terenuri de vânătoare etc. Domnul dispunea de acest bogat patrimoniu funciar-economic și de veniturile obținute din exploatarea lui, după cum credea de cuviință. Târgurile și satele domnești, organizate administrativ sub forma ocoalelor, au oferit un important suport economic puterii centrale.

În perioada urmașilor lui Alexandru cel Bun (1432–1457), în contextul unor profunde frământări interne, o serie de sate din cuprinsul ocoalelor au fost donate mănăstirilor și boierilor. Satele donate sau confirmate noilor stăpâni aparțineau acestora „cu tot venitul”. Prin acordarea regimului de imunitate, domnii

au renunțat, de fapt, la dările, prestațiile și serviciile la care erau obligați până atunci locuitorii satelor respective¹³.

Moștenind un patrimoniu mult redus, Ștefan cel Mare a urmărit refacerea și consolidarea acestuia prin achiziționarea unor sate pentru care a achitat suma de 15 304 zloți¹⁴. Noile achiziții au fost incluse în ocoale. Cercetarea documentelor de epocă ne sugerează că din totalul de 1 399 de sate, un număr de circa 200 făceau parte din patrimoniul domnesc (14,28%)¹⁵.

Târgurile și satele domnești s-au situat în permanență sub protecția marelui voievod. Consolidarea lor economică și demografică a susținut din plin veniturile Vistieriei, atât prin dările plătite de contribuabili, cât și prin prestații, slujbe și vămile încasate.

Politica chibzuită, de încurajare economică, a așezărilor din ocoale a generat în mod firesc o stare de prosperitate pentru Curtea princiară. Progresul general al țării și veniturile substanțiale, obținute de domnie, au stat la baza amplei politici constructive din a doua jumătate a secolului al XV-lea¹⁶. Rețeaua relativ densă de curți, cetăți, așezăminte mănăstirești a determinat sporirea consumului intern și, implicit, a avântului principalelor ramuri economice. Problema veniturilor și cheltuielilor Curții domnești ilustrează în chip sintetic starea de ansamblu a țării, potențialul economic al populației și necesitățile de consum publice și private ale domniei.

Deținând toate pârghiile puterii în stat, domnul reprezenta autoritatea supremă și în domeniul fiscal. Hotărârile adoptate pe linia impunerii și percepției dărilor aveau asentimentul Sfatului Domnesc, în vreme ce aplicarea lor cădea în sarcina marelui vistier și a aparatului administrativ-fiscal aflat în subordinea sa (în cazul veniturilor țării) și a marelui cămăraș (în cazul veniturilor domnești private). Marele vistier ținea evidența veniturilor și cheltuielilor publice, fiind păstrătorul „tuturor catastifelor țării”¹⁷. Însemnătatea demnității de mare vistier a fost consemnată, în mod sugestiv, de cronistica vremii. Grigore Ureche era de părere că acest dregător era „ispravnic pre socotele ce să fac să ia din țară, și grijind și dând lefe slujitorilor, și purtătoriu de grijă a toată cheltuiuala Curții și a oaspeți ce vin în țară și toate catastifele țării pre mâna lui”¹⁸. Membru al Sfatului Domnesc, cu atribuții largi, marele vistier era un executor fidel al voinței lui Ștefan cel Mare care reprezenta autoritatea supremă în sfera fiscalității. El avea obligația să țină o evidență cât mai riguroasă a populației impozabile, a averilor deținute de aceasta și a veniturilor realizate. În vremea lui Ștefan cel Mare sunt amintiți cinci vistieri: Stanimir (1457–1458), Iuga (1459–1479), Chiracole (1479–1484), numit și Chiracol sau Chiracolea, Boldur (1485–1491) și Isac (1491–1503)¹⁹. Marele vistier era asistat de un anumit număr de subalterni și slugi sau agenți. Este vorba pentru perioada de la sfârșitul secolului al XV-lea de vistierul de rangul al doilea și de agenți fiscali existenți la nivelul unităților administrativ-fiscale (sate, târguri, ocoale și ținuturi), însărcinați cu perceperea dărilor de la impozabili. În câteva cazuri sunt pomeniți concomitent câte doi vistieri: Iuga și Chiracole, Boldur și Isac, Isac și Ieremia²⁰. Pot fi două explicații: 1) alături de noul vistier, cel vechi își păstrează titlul; 2) noul demnitar deține rangul de al doilea vistier²¹. Deși al doilea vistier apare documentar abia în anul 1516, putem presupune, pornind de la situațiile menționate, că acest dregător a

existat încă din vremea lui Ștefan cel Mare²². Aceasta cu atât mai mult cu cât, încă din anul 1490, este atestat documentar și diacul de vistierie Aavram²³.

Categoriile de impuneri și cuantumul acestora pe categorii de impozabili erau fixate de către domnitor, uneori și prin consultarea membrilor Sfatului Domnesc, în funcție de necesitățile Curții și de obligațiile publice ce trebuiau onorate²⁴. Pe măsura sporirii cheltuielilor publice au fost operate, în mod firesc, o serie de creșteri în ce privește cuantumul dărilor existente sau au fost introduse dări noi. În a doua jumătate a secolului al XV-lea, întrucât nivelul producției și schimburilor comerciale era restrâns, dările, taxele și amenziile s-au perceput cu deosebire în produse naturale, pe care impozabilii le realizau în gospodăriile proprii²⁵. Deoarece informațiile documentare ale vremii surprind în mod lacunar și ambiguu nomenclatorul de obligații fiscale, este, firește, destul de greu, dacă nu chiar imposibil, de a înfățișa, cu rigoare, caracterul, numărul și cuantumul obligațiilor pe care impozabilii le datora Vistieriei și Cămării.

Potrivit criteriilor de impunere și percepere, dările erau structurate în două categorii principale: *directe* și *indirecte*. Dările directe se stabileau în funcție de numărul contribuabililor și de potențialul economic al acestora; dările indirecte erau impuse ocazional și cuprindeau, de regulă, diverse taxe vamale.

Principala obligație fiscală – dare de repartiție – a fost *birul*, numit și *dare* sau *dajde*²⁶. Această impunere era legată de persoana contribuabilului, potrivit potențialului economic global al gospodăriei acestuia, adică pe pământ (în cazul proprietarilor), pe inventarul fix, pe sursele de venituri și pe veniturile propriu-zise realizate.

Alte dări *directe* – cele *de cotitate* – afectau distinct bunurile materiale ale populației: ovinele, porcinele, albinele, grânele, vinul, mierea, ceara, fânul etc. Nivelul prelevărilor era fixat, de obicei, la 1/10 din venituri. Din acest motiv, dările de cotitate percepute în natură sunt cunoscute prin termenii generici: *desetină* (var. *deseatină*), *decimă* sau *dijmă*. Taxele au reprezentat o sursă însemnată de venituri pentru Ștefan cel Mare și Curtea sa. Pentru mărfurile intrate în circuitul comercial, negustorii trebuiau să achite anumite vămi: *vama cea mare*, *vama cea mică*, *cântarul*, *brudina*, *numărătoarea*, *grămăția* etc.²⁷. Scutirile sau reducerile de vamă au reprezentat înlesniri importante pentru toate categoriile de negustori. Semnificative sunt, în același timp, privilegiile acordate locuitorilor din satele de colonizare (slobozii). În acest sens, se cuvine menționat hrisovul ștefanian din 13 martie 1466, privitor la slobozia Negoiești, aparținând Episcopiei de Roman, care prevede scutiri de vamă pentru un nomenclator larg de mărfuri: vite mari și mici, piei de animale domestice și sălbatice, brânzeturi, pește, sare, postav, fier, ceară, miere etc.²⁸. În afară de *dările directe* și *indirecte*, Ștefan cel Mare a obținut însemnate venituri și din *amenzi* (*osluh*, *pripas*, *dușegubină*, *zavescă*). Cele mai multe din aceste amenzi erau cunoscute sub denumirea generică de *gloabe*²⁹.

În sfârșit, o categorie aparte de obligații față de domn erau cuprinse în așa-numitele *prestații*, *slujbe*, *servicii*, *munci* sau *robote*. Majoritatea acestor obligații sunt atestate documentar încă din prima jumătate a secolului al XV-lea, în condițiile acordării unor scutiri diverselor structuri sociale³⁰.

În a doua jumătate a secolului al XV-lea, politica fiscală a evoluat în limite normale, Ștefan cel Mare reușind să-și asigure sursele materiale și financiare,

necesare întreținerii Curții, oștirii și aparatului slujitoresc, din producțiile obținute pe propriul domeniu, din dijele percepute de la locuitorii trăitori pe domeniul domnesc public, precum și din dările achitate de contribuabilii de rând din așezările sătești incluse în ținuturile țării. În vremea lui Ștefan cel Mare au fost acordate puține scutiri de dări, cele constatate referindu-se mai cu seamă la mănăstiri și mai puțin la boieri. Măsurile preconizate de domn în domeniul fiscal au echivalat cu o adevărată reformă care a permis restructurarea sistemului de imunități și privilegii.

Impunerea populației neprivilegiate era efectuată în sistemul *cislei*. Frunzașii așezărilor sătești și urbane repartizau dările pe capii de familie, în funcție de potențialul economic de ansamblu al gospodăriilor acestora. Sistemul *cislei* s-a dovedit eficient pentru aparatul de stat deoarece era simplu de aplicat, nu presupunea eforturi speciale din partea agenților fiscali, iar prin solidaritatea comunității la plata dărilor, veniturile domnești, de regulă, erau garantate. Operațiunea de cisluire o făceau chiar locuitorii impozabili sub supravegherea *oamenilor buni și bătrâni*, fără amestecul direct al aparatului administrativ-fiscal. În principiu, *cisla* asigura o anume echitate în repartiția dărilor.

În articolul de față ne-am limitat la prezentarea unor caracteristici generale ale fiscalității ștefanieni³¹. Cercetarea detaliată a nomenclatorului de obligații fiscale și a politicii promovate de marele Ștefan în domeniul fiscalității vor fi înfățișate într-un studiu separat.

NOTE

- 1 Vezi, în acest sens: *Bibliografia istorică a României*, Editura Academiei, vol. I–X, București/Cluj-Napoca, 1970–2005; Șerban Papacostea, *Bibliografia istorică a epocii lui Ștefan cel Mare*, în vol. *Cultura moldovenească în timpul lui Ștefan cel Mare*, București, Editura Academiei, 1964, p. 641–676; *Repertoriul monumentelor și obiectelor de artă din timpul lui Ștefan cel Mare*, București, Editura Academiei, 1958; Dan Prodan, *Relații moldo-otomane în vremea lui Ștefan cel Mare în istoriografia românească. Izvoare și sinteze istorice*, în vol. *Ștefan cel Mare la cinci secole de la moartea sa*, volum editat de Petronel Zahariuc și Silviu Văcaru, Editura Alfa, Iași, 2003, p. 413–428; idem, *Relațiile moldo-otomane în timpul lui Ștefan cel Mare în istoriografia românească*, în „Anuarul Institutului de Istorie «A. D. Xenopol» Iași” (se va cita: AIIAI), XLI, 2004, p. 79–96; *Ștefan cel Mare și Sfânt, 1504–2004. Portret în istorie*, carte tipărită cu binecuvântarea Înalț Prea Sfințitului Pimen, arhiepiscop al Sucevei și Rădăuților, Sfânta Mănăstire Putna, Editura „Mușatinii”, 2003, 617 p.; *Ștefan cel Mare și Sfânt, 1504–2004. Portret în legendă*, Sfânta Mănăstire Putna, Editura „Mușatinii”, 2003; *Ștefan cel Mare și Sfânt, 1504–2004. Portret în cronică*, Sfânta Mănăstire Putna, Editura „Mușatinii”, 2004; *Ștefan cel Mare și Sfânt, 1504–2004. Bibliografie*, carte tipărită cu binecuvântarea Înalț Prea Sfințitului Pimen, arhiepiscop al Sucevei și Rădăuților, Sfânta Mănăstire Putna, Editura „Mușatinii”, Suceava, 2004.
- 2 *Ștefan cel Mare și Sfânt, 1504–2004. Bibliografie*, p. 81–91 și 146–152; Mihai Lazăr, *Realități fiscale din Țara Moldovei*, Iași, Editura Junimea, 2000, p. 9–41 și 227–256.

- 3 Mihai Lazăr, *op. cit.*, p. 26–41.
- 4 Al. I. Gonța, *Satul în Moldova medievală. Instituțiile*, ediție Dinu C. Giurescu, București, 1986, p. 339–344.
- 5 *Documenta Romaniae Historica. A. Moldova*, vol. II (1449–1486), volum întocmit de Leon Șimanschi în colaborare cu Georgeta Ignat și Dumitru Agache, Editura Academiei, București, 1976; vol. III (1487–1504). Volum întocmit de C. Cihodaru, I. Caproșu și N. Ciocan, Editura Academiei, București, 1980 (se va cita: *DRH. A*).
- 6 *Cronicile slavo-române din secolele XV–XVI*, publicate de Ioan Bogdan. Ediție revăzută și completată de P.P. Panaitescu, București, 1959; Grigore Ureche, *Letopiseșul Țării Moldovei*, ediția a II-a îngrijită de P.P. Panaitescu, București, 1958; *Călători străini despre Țările Române*, vol. I, ed. Maria Holban, Editura Științifică, București, 1968.
- 7 Leon Șimanschi, *Politica internă a lui Ștefan cel Mare*, în „Revista de Istorie” (se va cita: *RdI*), nr. 5–6, 1982, p. 601–602.
- 8 A. Sacerdoțeanu, *Divanele lui Ștefan cel Mare*, în „Analele Universității «C. I. Parhon». Istorie”, București, 1956, p. 164, 165; N. Stoicescu, *Sfatul domnesc și marii dregători din Țara Românească și Moldova (sec. XIV–XVII)*, Editura Academiei, București, 1968, p. 54; Un număr de 9 dregători au fost recrutați din rândul rudelor domnului (N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 53–60).
- 9 În această vreme are loc procesul de încheiere a fenomenului de sinteză heraldică prin includerea stemei dinastice, capul de bour, în stema țării (Viorel Butnaru, *Monedele lui Ștefan cel Mare*, în *Ștefan cel Mare la cinci secole de la moartea sa*, volum editat de Petronel Zahariuc și Silviu Văcaru, Editura Alfa, Iași, 2003, p. 66.
- 10 Constantin Burac, *Așezările Țării Moldovei din epoca lui Ștefan cel Mare*, Editura Ministerului Administrației și Internelor, București, 2004, p. 5–10.
- 11 Leon Șimanschi, *op. cit.*, p. 597–598; Constantin Burac, *op. cit.*, p. 10–22.
- 12 Constantin Cihodaru, *Alexandru cel Bun*, Editura Junimea, Iași, 1984, p. 95–110.
- 13 *Ibidem*, p. 82.
- 14 Al. I. Gonța, *Satul în Moldova medievală. Instituțiile*, București, 1986, p. 29.
- 15 Alexandru Gonța avansează procentul de 10% (Al. I. Gonța, *Unele aspecte ale politicii interne a lui Ștefan cel Mare*, în *RdI*, 4, 1957, p. 91–103), în vreme ce Leon Șimanschi, procentul de 1/15 din totalul satelor (Leon Șimanschi, *Politica internă a lui Ștefan cel Mare*, în *loc. cit.*, p. 601).
- 16 Vezi și Ștefan Ștefănescu, *Conștiința europeană în gândirea lui Ștefan cel Mare*, în *Ștefan cel Mare la cinci secole de la moartea sa*, p. 287; Ștefan Sorin Gorovei, în *Ștefan cel Mare și Sfânt, 1504–2004. Portret în istorie*, p. 556.
- 17 Grigore Ureche, *Letopiseșul Țării Moldovei*, București, 1956, p. 77.
- 18 *Ibidem*; Miron Costin, *Opere*, București, 1958, p. 388.
- 19 Vezi *DRH.A*, vol. I și II.
- 20 N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 226; Leon Șimanschi, *Politica internă a lui Ștefan cel Mare*, în *RdI*, tom 35, nr. 56, 1982, p. 600.
- 21 Leon Șimanschi, *loc. cit.*, p. 600.
- 22 Nicolae Stoicescu, *op. cit.*, p. 226.
- 23 *DRH. A*, vol. III, doc. nr. 65, p. 120–122.
- 24 N. Grigoraș, *Instituții feudale din Moldova. I. Organizarea de stat până la mijlocul secolului al XVIII-lea*, Editura Academiei, București, 1971, p. 7.
- 25 Lia Lehr, *Comerțul Țării Românești și Moldovei în a doua jumătate a secolului al XVI-lea și prima jumătate a secolului al XVII-lea*, în „Studii și materiale de istorie medie”, vol. IV, 1960, p. 223–306.
- 26 *DRH. A*, vol. I, p. 348.
- 27 *Ibidem*, p. 410.
- 28 *Ibidem*, p. 190.

- 29 Nicolae Grigoraș, *Principalele amenzi din Moldova în timpul orânduirii feudale (secolele al XIV-lea – al XVIII-lea)*, în AIIAI, VI, 1969, p. 159–176.
- 30 DRH. A, vol. I, p. 190, 352 și 410; Nicolae Grigoraș, *Obligații în muncă față de stat și turci ale populației din Moldova (sec. XIV–XVIII)*, în „Studii. Revistă de Istorie“, tom. XVIII (1965), nr. 4, p. 895–912.
- 31 O variantă a acestui articol a fost publicată și în „Codrul Cosminului“, serie nouă, nr. 10 (20), 2004, p. 63–68.

SUMMARY

The revenue system represented an important chapter of internal policy during Stephen the Great's reign. In was, to a great extent, the means of ensuring the financial and material resources, as well as the necessary services for a good management of the state body and of the Royal Court. At the same time, the fiscal income, together with the public and private royal domain, made possible the ample building policy in the religious, military and royal fields and the creation of some valuable cultural and artistic works.

Since the latter half of the nineteenth century, there became manifest a special interest in matters related to revenues. So far, research has touched upon vast range of topics. Nonetheless, there are still unclear matters where concerns the general framework of the fiscal policy or the debts register (fees, taxes, dues, tolls). The issue of the incomes and expenses in Stephen the Great's time mirrors the general state of Moldavia, the economic potential of the population and the public and private consumption necessities of the royal court.

The present work refers to the main aspects of the tax policy. This first part tackles some general issues, while the duties register and the evolution of the tax policy will be dealt with in the second part of our study.

SALARIILE ÎNVĂȚĂTORILOR BUCOVINENI ÎN PERIOADA 1869–1914

Constantin Ungureanu

Chișinău

La momentul adoptării noii reforme școlare, aproape toate școlile primare din Bucovina erau cu o singură clasă, iar majoritatea învățătorilor nu aveau pregătirea pedagogică necesară pentru instruirea în școală. Calitatea inferioară de instruire a multor învățători era una din cauzele principale ale apatiei și chiar ale antipatiei populației de la țară față de procesul de învățământ. Până la reforma școlară din 1869, școlile primare din Bucovina erau subordonate bisericii, iar învățătorul era în primul rând reprezentantul bisericii. Învățătorii erau plătiți cu 130–150 de florini anual, iar ajutorii de învățători – cu 70 de florini anual, pe lângă care mai aveau un lot de pământ și câte un ajutor material sau în natură de la părinții copiilor.

Potrivit unui indicator statistic din 25 august 1866, costurile totale pentru remunerarea cadrelor didactice de la toate școlile primare din Bucovina se ridica atunci la 52 997 de florini, inclusiv 38 119 florini erau plătiți pentru salariile învățătorilor, 4 869 de florini constituiau banii pentru locuință și valoarea produselor oferite în natură, 3 435 florini – alte cheltuieli, iar 6 574 de florini se acordau învățătorilor, care nu aveau un salariu stabil sau fix¹.

După legea școlară din 1869, salariile cadrelor didactice au fost fixate la 200 de florini anual pentru învățătorii cu titlul provizoriu și la 300 de florini anual pentru cei definitiv². Legea provincială din 30 ianuarie 1873 reglementa baza materială a învățământului primar din Bucovina. Articolul 39 al legii respective stipula că „cheltuielile necesare ce rezultă din înființarea și întreținerea școlii primare le suportă în primul rând comunitatea școlară, adică totalitatea acelor care aparțin circumscripției școlare și dacă contribuțiile primite din altă parte nu ajung, atunci comunitatea școlară va trebui să plătească atât trebuințele materiale ale școlii, cât și lefurile personalului didactic“. În art. 41 al legii se preciza că „toate cheltuielile necesare pentru construcția nouă, reconstrucția sau lărgirea edificiului școlar le va suporta comunitatea școlară, căreia i se pot da, în caz de trebuință, avansuri fără interese, din fondul școlar“. Articolul 50 al legii școlare din ianuarie 1873 prevedea susținerea financiară a școlilor primare în cazul „dacă veniturile comunității școlare nu ajung pentru acoperirea cheltuielilor reclamate pentru necesitățile materiale ale școlii și salariul personalului didactic, diferența ce rezultă se va acoperi din Fondul școlar provincial“³.

Așadar, legile școlare imperiale și provinciale din perioada 1869–1873 puneau pe seama provinciilor și a comunităților școlare chestiunea salarizării învățătorilor și întreținerii școlilor primare. Totodată, aceste legi stabileau principiul de salarizare a

învățătorilor, adică plata învățătorului să fie astfel fixată, încât acesta, liber de orice grijă, să-și poată îndeplini misiunea sa. Acest principiu de salarizare decentă a cadrelor didactice era, însă, greu de realizat în Bucovina, fiindcă majoritatea locuitorilor de la sate și cele mai multe comune rurale erau sărace și nu erau în stare să înființeze și să întrețină o școală primară. De aceea, încă la 27 octombrie 1872 a fost emisă o decizie, prin care Fondul bisericesc ortodox al Bucovinei a fost obligat să contribuie anual cu 50 000 de florini (echivalentul a 100 000 de coroane) pentru întreținerea învățământului primar din Bucovina⁴.

La început această contribuție era foarte substanțială și acoperea cca 50% din necesitățile totale pentru învățământul primar din Bucovina. În anul 1877, de exemplu, învățământul primar din Bucovina avea nevoie de o sumă de 209 756 de coroane⁵. În același an Fondul bisericesc cheltuia 120 600 de florini (241 200 de coroane) pentru învățământ, inclusiv 50 000 de florini pentru învățământul primar, 32 486 de florini pentru Școala reală superioară ortodoxă din Cernăuți, 22 650 de florini pentru Gimnaziul superior ortodox din Suceava, 7 720 de florini pentru Școala primară ortodoxă din Cernăuți etc. Tot atunci cheltuielile Fondului bisericesc pentru culte se ridicau la 549 500 de florini, dintre care 27 628 de florini constituiau costurile pentru susținerea Seminarului ortodox din Cernăuți, iar 20 303 de florini erau acordați pentru Facultatea de Teologie din cadrul Universității din Cernăuți⁶.

Astfel, în anul 1877 Fondul bisericesc al Bucovinei contribuia cu 100 000 de coroane, din suma totală de 209 756 de coroane, necesară pentru învățământul primar din Bucovina, adică acoperea cca 47,7% din cheltuielile totale pentru învățământul primar. Treptat, odată cu dezvoltarea sistemului de învățământ și creșterea cheltuielilor pentru învățământul primar, s-a redus și proporția contribuției Fondului bisericesc pentru școală. În anul 1891/1892, de exemplu, cheltuielile pentru susținerea învățământului primar din Bucovina se ridicau la 221 655 de florini, 155 mii de florini constituind necesitățile pentru salariile învățătorilor. Fondul bisericesc oferea 50 000 de florini (cca 22,5% din suma totală), 56 944 de florini constituiau contribuția comunelor și a marilor proprietăți funciare către Fondul școlar al Bucovinei, iar 95 052 florini reprezentau cota de 12% din suma totală a impozitelor directe, colectate în Bucovina. În afară de aceasta, de la comune și marile proprietăți funciare se mai colecta suma de 23 198 de florini către casele școlare locale⁷.

În anul școlar 1887/1888 comunele și marile proprietăți funciare contribuieră cu 48 500 de florini către Fondul școlar al Bucovinei și cu 19 600 florini către casele școlare locale, aportul financiar al Fondului bisericesc fiind același de 50 000 de florini⁸. În afară de aceasta, școlile primare din capitala Bucovinei erau susținute de către autoritățile locale, costurile pentru întreținerea acestor școli ridicându-se la 41 451 de florini în anul școlar 1887/1888 și la 47 893 de florini în 1891/1892. Fondul școlar al Bucovinei a susținut școlile primare din orașul Cernăuți cu 3 350 de florini în anul școlar 1887/1888 și cu 1 900 de florini în 1891/1892⁹.

Până în anul 1885 toți învățătorii definitivi din Bucovina au beneficiat de un salariu anual de 300 de florini, iar cei cu titlu provizoriu – de 200 de florini anual. În 1885 a fost modificată legea de salarizare a cadrelor didactice, care prevedea mărirea și diversificarea salariilor învățătorilor. Potrivit acestei legi, învățătorii de gradul întâi urmau să primească câte 400 de florini la sate, câte

500 de florini în târguri și 600 de florini la școlile din orașele Rădăuți, Suceava, Siret și Câmpulung, iar cei de gradul al doilea – câte 450 de florini anual. În afară de aceasta, diriginții școlilor urmau să primească un adaus de funcție de 30–150 de florini, în raport cu numărul de clase din fiecare școală. După această lege, toți învățătorii definitivi mai primeau până la 6 adausuri la salariu (*cvincvenii*) a câte 50 de florini. Învățătorii provizorii aveau aceleași retribuții ca și cei definitivi, dar nu dispuneau de adausuri la salariu. Cele mai mici salarii aveau învățătorii suplinitori – câte 300 de florini anual¹⁰.

La 7 decembrie 1893, Consiliul municipal Cernăuți a adoptat o hotărâre, prin care se reglementau salariile învățătorilor de la școlile primare publice din oraș. Potrivit deciziei respective, începând cu 1 ianuarie 1894, salariile diriginților și a învățătorilor definitivi au fost mărite la 800 de florini (1 600 de coroane) anual. Învățătorii inferiori urmau să aibă de la aceeași dată un salariu de 500 de florini, iar învățătoarele inferioare – 400 de florini pe an. În afară de aceasta, învățătorii din orașul Cernăuți mai beneficiau de suplimente pentru funcție, vechime în muncă sau pentru locuință¹¹.

Șematismul școlar din anul 1894 oferă informații interesante despre toate cadrele didactice de la școlile primare din Bucovina, inclusiv despre mărirea salariilor și a adausurilor suplimentare. Potrivit acestui *șematism*, în anul 1894 erau 653 de învățători angajați la școlile publice și private din Bucovina, inclusiv 135 la școlile primare din orașul Cernăuți. Mărirea salariilor varia în dependență de categoria învățătorilor, stagiul de lucru, funcția ocupată și școala în care activau. Directorii de școală titulari, care activau în școlile de la sate, aveau un salariu anual de 400 de florini, iar mulți primeau și unele adausuri la salariu în valoare de 50–200 de florini anual. Restul învățătorilor de la sate dispuneau de un salariu sau remunerare anuală de 300–360 de florini, foarte puțini beneficiind și de unele adausuri suplimentare. Potrivit *Șematismului* din 1894, în câteva școli au fost angajați temporar ajutoari de învățători, care primeau o remunerare lunară de 25 de florini.

În școlile din unele localități urbane și din câteva sate (la Boian, Coțmani, Gura Humorului, Hatna, Iacobeni [școala germană], Ilișești [școala germană], Ițcanii Noi, Sadagura, Seletin, Solca, Stăneștii de Jos pe Ceremuș, Storojineț, Storojeneț Putila, Vatra Dornei, Vijnița și Zastavna), directorii de școală și unii învățători titulari, cu stagii mari de muncă, beneficiau de un salariu anual de 500 de florini și de remunerări suplimentare de 50–200 de florini anual. În orașele Câmpulung, Rădăuți, Siret și Suceava, precum și la școala din Ițcanii Vechi, salarii anual al directorilor și al unor învățători titulari era de 600 de florini, la care se adăugau și unele adausuri la salariu de până la 200 de florini.

Unii directori de școală beneficiau de salarii sau adausuri suplimentare și mai mari. Astfel, învățătorul superior Vasile Avraam, directorul Școlii de băieți din Vatra Dornei, avea un salariu anual de 600 florini și un adaus suplimentar de 350 florini; directorul Școlii de băieți din Câmpulung, Alexandru de Racoce, dispunea de un salariu de 750 de florini anual și de un adaus de 200 de florini; învățătorul titular Lukas Borowicz de la școala din Coțmani primea 500 de florini salariu și o remunerare suplimentară de 385 de florini; învățătorul superior Leontie cavalier de Padure, directorul Școlii de băieți din Siret, era remunerat cu 600 de florini și cu un adaus la salariu de 350 de florini; învățătorul superior

Constantin Botezat de la Școala românească din Tereblecea primea un salariu de 400 de florini și un adaus de 300 de florini; în orașul Suceava, directorul Școlii de băieți Michael Schwetz dispunea de 600 de florini salariu și 350 de florini drept adaus; învățătoarea superioară Antonia Jurkiewicz de la Școala de fete din același oraș avea un salariu anual de 600 de florini și o remunerare suplimentară de 300 de florini; directorul Școlii private evreiești din Suceava Bernhard Fränkl era remunerat cu 800 de florini anual; de un supliment anual de 350 de florini beneficiau învățătorii superiori Peter Timkowicz de la școala din Vașcăuți și Georg Turkiewicz de la școala din Vijnița¹².

De cele mai mari salarii beneficiau învățătorii de la școlile comunale din capitala Bucovinei. Salariul de bază al directorilor de școală și al unor învățători titulari de la școlile din Cernăuți era de 800 de florini anual, la care se adăugau și unele remunerări suplimentare. În anul 1894 primeau cele mai mari adausuri la salariul de bază următorii directori din Cernăuți: August Flasch de la Școala de băieți din strada Transilvaniei (un supliment de 500 de florini); Constanze Grillitsch de la Școala de fete din Landhausgasse (450 de florini); Alexandru Cantemir de la școala din Clocucica (400 de florini); Petru Pitei de la școala din Caliceanca (300 de florini), iar Ioan Litviniuc, directorul Școlii private ortodoxe pentru băieți avea un salariu anual de 1 000 de florini și un supliment de 300 de florini. Totodată, potrivit statisticii școlare din 1894, la școlile de fete din Landhausgasse și din strada Transilvaniei activau temporar câteva ajutoare de învățătoare, care beneficiau de o remunerare anuală de doar 120–150 de florini¹³. Așadar, salariul învățătorilor de la școlile primare din Bucovina era destul de variat, astfel că un director titular de la o școală sătească dispunea de un salariu de două ori mai mic decât cel al directorilor școlilor din Cernăuți și cu 50% mai mic față de directorii școlilor din orașele Câmpulung, Rădăuți, Siret și Suceava.

La 31 mai 1898 Dieta Bucovinei a adoptat o nouă lege de salarizare a învățătorilor bucovineni. Această lege crea pentru învățătorii cu titlu definitiv trei categorii de salarizare. În prima categorie de salarizare erau incluși directorii și învățătorii de la școlile primare superioare (*Bürgerschule*). Această categorie cuprindea două subdiviziuni sau trepte de salarizare: a) salariu anual de 900 de florini (1 800 de coroane) și b) 800 de florini sau 1 600 de coroane anual. Din numărul total de cadre didactice, care erau incluse în această categorie de salarizare, câte ½ aparțineau la fiecare subdiviziune sau treaptă de salarizare.

În categoria a II-a de salarizare erau încadrați toți învățătorii superiori și învățătorii de la școlile primare din Bucovina. Această categorie consta din trei subdiviziuni: a) cu un salariu anual de 700 de florini (1 400 de coroane); b) de 600 de florini (1 200 de coroane) și c) 500 de florini (1 000 de coroane) anual. În fiecare subdiviziune erau incluși 1/3 din numărul total de cadre didactice din categoria respectivă.

Categoria a III-a de salarizare îi cuprindea pe toți învățătorii inferiori cu titlu definitiv și consta din două subdiviziuni: a) cu 450 de florini (900 de coroane) anual și b) cu 400 de florini sau 800 de coroane anual. În fiecare subdiviziune erau incluși câte o jumătate din învățătorii categoriei respective¹⁴.

Potrivit legii respective, învățătorii cu titlul provizoriu și cu examen de capacitate primeau câte 400 de florini anual, iar cei cu examen de maturitate – câte 360 de florini anual. Fiecare cadru didactic mai putea să primească în

fiecare an până la șase suplimente la salariu (*cvincvenii*), mărimea fiecărui supliment fiind de 80 de florini pentru învățătorii din categoria I, de 50 florini pentru cei din categoria a II-a și de 30 de florini pentru învățătorii din categoria a III-a. Adușul de funcție pentru diriginții de școală era de 30–170 de florini, în funcție de numărul de clase din școala respectivă. Diriginții provizorii primeau doar 50% din acest aduș, sub formă de remunerare. În afară de aceasta, fiecare diriginte avea dreptul la o locuință cu cel puțin două camere și o bucătărie. Dacă școala respectivă nu dispunea de o astfel de locuință, atunci dirigințele avea dreptul la o despăgubire materială, a cărei valoare constituia, în localitățile cu peste 2 000 de locuitori, 40% din salariul minimal al categoriei din care făcea parte dirigințele, respectiv 30% în localitățile cu mai puțin de 2 000 de locuitori¹⁵.

La 30 iulie 1901 Consiliul municipal Cernăuți a adoptat o hotărâre cu privire la o nouă modalitate de salarizare a învățătorilor de la școlile primare din capitala Bucovinei. Potrivit acestei decizii, toți învățătorii de la școlile primare din orașul Cernăuți au fost repartizați în două categorii de salarizare. În categoria I intrau toți învățătorii superiori și învățătorii definitivivi, care erau separați în trei subdiviziuni: a) cu un salariu anual de 2 000 de coroane; b) de 1 900 de coroane și c) de 1 800 de coroane. Cadrele didactice cu până la 10 ani de activitate făceau parte din subdiviziunea a treia; cu o activitate de la 10 până la 20 de ani – din subdiviziunea a doua, iar în prima subdiviziune intrau învățătorii cu peste 20 de ani de activitate.

Din categoria a II-a de salarizare făceau parte toți învățătorii inferiori cu titlu definitiv. Învățătorii din această categorie de salarizare erau împărțiți în mod egal în două subdiviziuni. Mărimea salariilor învățătorilor din această categorie de salarizare era substanțial mai mică decât a celor din prima categorie și constituia 1 300 de coroane anual în prima subdiviziune și 1 100 de coroane în a doua subdiviziune¹⁶.

Hotărârea respectivă mai prevedea plata unor suplimente pentru vechime în muncă și pentru funcție. Învățătorii din prima categorie de salarizare urmau să primească un aduș pentru vechime în muncă de 100 sau 200 de coroane anual, cei din categoria a II-a – 100 de coroane anual. Diriginții școlilor cu o clasă dispuneau de un supliment pentru funcție de 100 de coroane pe an, învățătorii superiori de la școlile cu două și trei clase urmau să primească un supliment de 300 de coroane, cei de la școlile cu 4 clase – 400 de coroane, de la școlile cu 5 clase – 450 de coroane și cei de la școlile cu 6 clase – 500 de coroane. Diriginții în funcții provizorii primeau 50% din valoarea acestor suplimente, ca remunerare. Învățătorii inferiori cu titlu provizoriu și cu examen de capacitate urmau să fie remunerați cu 900 de coroane anual, iar cei doar cu examen de maturitate – 720 de coroane anual. Această hotărâre intra în vigoare de la 1 iulie 1901¹⁷.

Astfel, la începutul secolului al XX-lea salariile învățătorilor din orașul Cernăuți erau semnificativ mai mari decât a cadrelor didactice de la școlile din celelalte districte școlare ale Bucovinei. Dacă în orașul Cernăuți un învățător superior sau învățător simplu dispunea de un salariu de 1 800–2 000 de coroane anual, atunci un cadru didactic cu grad similar din restul Bucovinei avea un salariu de 1 000–1 400 de coroane anual. În același timp un învățător inferior definitiv avea un salariu anual de 1 100–1 300 de coroane în orașul Cernăuți și de 800–900 de coroane la școlile din restul Bucovinei.

În fiecare provincie austriacă salariile învățătorilor erau reglementate de dietele locale, astfel că mărimea salariilor era diferită de la o provincie la alta, dar totuși nu existau deosebiri radicale. La începutul secolului al XX-lea cele mai mari salarii le aveau cadrele didactice din orașul Viena: învățătorii superiori aveau 2 400 de coroane anual, învățătorii – 1 600 de coroane, iar învățătorii inferiori – 1 200 de coroane anual. În orașul Graz salariile învățătorilor constituiau 1 700–2 300 de coroane, iar în celelalte localități din Știria acestea oscilau, în funcție de categoria fiecărei localități, de la 1 000 până la 2 000 de coroane. În Silezia mărimea unui salariu era de 1 400–2 000 de coroane; în Salzburg și Austria Inferioară – 1 400–1 800 de coroane; în Moravia – 1 200–1 800 de coroane; în Boemia și Karintia – 1 200–1 600 de coroane; în Kraina – 1 000–1 600 de coroane; în Austria Superioară – 1 100–1 400 de coroane. În Galiția cele mai mari salarii (de 1 600–1 800 coroane anual) le aveau învățătorii din orașele cu statut propriu, adică din Lvov și Cracovia; în orașele cu peste 10 mii de locuitori salariul unui învățător era de 1 200–1 600 de coroane; în orașele cu 6–10 mii de locuitori – 1 000–1 400 de coroane, iar în restul localităților un învățător dispunea de un salariu anual de 800–1 000 de coroane. La cumpăna secolelor XIX–XX, cele mai mici salarii le aveau cadrele didactice din Görz-Gradisca și Istria (1 000–1 400 de coroane), Voralberg (800–1 500 de coroane), Tirol (800–1 200 de coroane) și Dalmația (800–1 000 de coroane)¹⁸. La aceste salarii se adăugau diferite suplimente pentru funcție, vechime în muncă sau pentru loc de trai, care de asemenea erau diferite de la o provincie la alta și chiar de la o localitate la alta.

Așadar, la începutul secolului al XX-lea salariile învățătorilor din Bucovina erau comparabile cu ale cadrelor didactice din alte provincii austriece, fiind chiar ceva mai mari decât în Galiția, Istria, Tirol sau Dalmația. Totuși, salariul unui învățător din Austria era atunci mai mic decât în Germania. Potrivit unei statistici, publicate la începutul anului 1902 în ziarul *Freie Lehrerzeitung* din Cernăuți, un cadru didactic din Germania, cu treizeci de ani de activitate, avea un salariu de 2 550 de florini (corespunzător 5 100 de coroane) în Berlin, 2 492 de florini în Fulda, 2 520 de florini în Dresden, 2 580 de florini în Frankfurt pe Main și 2 640 de florini în Hamburg. În Viena un învățător cu aceeași vechime de muncă primea un salariu de 1 900 de florini anual, iar un învățător din Bucovina, după treizeci de ani de activitate, câștiga anual doar 900 de florini (1 800 de coroane)¹⁹. Astfel, un învățător bucovinean, cu treizeci de ani de muncă, avea la începutul secolului al XX-lea un salariu de două ori mai mic decât al unui învățător cu aceeași vechime de muncă din Viena și aproape de trei ori mai mic decât al unui învățător din orașele Germaniei.

La sfârșitul secolului al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea s-a dezvoltat foarte rapid sistemul de învățământ primar din Bucovina, ceea ce a făcut să crească rapid și costurile pentru întreținerea școlilor și salarizarea învățătorilor. Dacă în anul 1870 erau în Bucovina numai 145 de școli primare oficiale, atunci în 1890 erau deja 285 de școli, în 1900 – 362 de școli, iar în 1909 – 502 școli primare publice. Potrivit aceleiași statistici, în 1870 în învățământul primar activau 283 de cadre didactice (245 de bărbați și numai 38 de femei), în 1890 erau deja 794 de învățători, în 1900 – 1 368 învățători, iar în 1909 – 1 947 cadre didactice, dintre care 1 181 bărbați și 766 femei, adică pe parcursul a patru decenii numărul învățătorilor de la școlile primare din Bucovina a crescut de aproape șapte ori.

Totodată, ponderea femeilor încadrate în învățământul primar a crescut de la 13,4% în 1870 la 39,3% în 1909²⁰.

În aceeași perioadă, costurile pentru întreținerea învățământului primar din Bucovina au crescut într-un ritm mult mai rapid. Astfel, în 1870 cheltuielile totale pentru învățământul primar constituiau 92 716 de coroane; în 1890 era nevoie deja de suma de 377 941 de coroane; în 1900 cheltuielile au trecut de un milion de coroane, iar în 1909 costurile totale pentru învățământul primar din Bucovina s-au ridicat la suma de 3 439 312 de coroane, adică în perioada 1870–1909 aceste cheltuieli au crescut de cca 37 de ori. Dacă în 1870 aceste costuri reprezentau doar 0,17 coroane raportat pentru un locuitor al Bucovinei, atunci în 1890 la un locuitor reveneau 0,58 coroane, în 1900 – 1,41 de coroane, iar în 1909 – 4,2 coroane²¹. Creșterea reală a acestor cheltuieli a fost desigur ceva mai mică, dacă luăm în calcul și inflația produsă în perioada respectivă.

Protocoalele stenografice ale Dietei Bucovinei oferă informații statistice foarte detaliate despre bugetul Fondului școlar al Bucovinei, despre cheltuielile pentru salariile învățătorilor, suplimentele la salarii, întreținerea școlilor, subvențiile pentru construcția edificiilor școlare, despre susținerea conferințelor pedagogice, a bibliotecilor școlare etc. De exemplu, necesitățile financiare ale Fondului școlar al Bucovinei au constituit 154 888 de coroane în 1874, 220 278 de corone în 1880, 398 864 de coroane în 1890, 1 135 066 de coroane în 1900 și 3 401 280 de coroane în 1909, producându-se în această perioadă o creștere de aproape douăzeci și două de ori²².

În anul 1898 cheltuielile pentru întreținerea școlilor primare din Bucovina, cu excepția celor din orașul Cernăuți, se ridicau la 375 057 de florini (cca 750 114 coroane), dintre care 281 260 de florini (75% din total) erau necesari pentru plata salariilor învățătorilor, 26 060 de florini (6,9%) constituiau suplimentele pentru vechimea în muncă, 14 700 de florini (3,9%) – suplimentele pentru funcție, 41 125 de florini (11%) reprezentau costurile pentru încălzirea și deservirea școlilor, restul banilor fiind necesari pentru procurarea unor materiale didactice, pentru paușale școlare, pentru anumite subvenții sau remunerări. Comunele și marile proprietăți funciare, care erau în primul rând responsabile de întreținerea școlilor, au contribuit în anul 1898 cu 54 398 de florini (14,5% din necesități) către Fondul școlar provincial și cu 40 353 de florini (10,7%) către casele școlare locale, iar aportul Fondului școlar provincial a reprezentat 279 665 de florini²³.

Consiliul școlar al Bucovinei aprecia cheltuielile necesare pentru învățământul primar din Bucovina în anul 1905 la 1 992 340 de coroane, dintre care 125 000 de coroane pentru salariul învățătorilor, 90 de mii de coroane constituiau sporurile la plată pentru stagiul de muncă, 71 000 – suplimentul pentru funcțiile învățătorilor, 307 200 de coroane constituiau suplimentele de plată locale și sporurile pentru scumpiri, 68 de mii de coroane erau prevăzute pentru remunerarea lecțiilor de religie, 48 de mii – pentru remunerarea învățământului de repetiție și de perfecționare, 24 600 de coroane constituiau cheltuielile pentru organizarea conferințelor învățătorilor. Restul banilor erau necesari pentru procurarea materialelor didactice, pentru subvenționarea construcțiilor școlare și dotarea bibliotecilor școlare, pentru remunerarea ajutorilor de învățători și a lecțiilor de gimnastică, muzică, desen, lucru manual etc. În afară de cheltuielile menționate, suportate de Fondul școlar provincial, mai erau prevăzute cca 130 de mii de

coroane pentru pensii și ajutoare pentru învățători, inclusiv aproape 77 de mii de coroane pentru învățătorii pensionați și cca 40 de mii de coroane pentru văduvele învățătorilor. Astfel, Fondul școlar provincial și fondul pentru pensiile învățătorilor aveau nevoie în anul 1905 de o sumă totală de 2 123 050 de coroane. Totodată, școlile oficiale din orașul Cernăuți, care erau finanțate de către primăria municipală, aveau nevoie în anul 1905, potrivit raportului Consiliului școlar municipal, de o sumă totală de 293 985 de coroane²⁴.

Anexa XV a protocoalelor stenografice ale Dietei Bucovinei pe anul 1906 conține o specificare interesantă privind cheltuielile financiare, necesare pentru întreținerea unei școli primare cu un număr diferit de clase. Astfel, pentru întreținerea unei școli cu o clasă erau necesare anual cca 1 460 de coroane, dintre care 1 200 de coroane pentru salariul învățătorului, 60 de coroane – pentru adausul de funcție al învățătorului, câte 60 de coroane se cheltuiau anual pentru încălzirea, respectiv deservirea școlii, iar cca 80 de coroane erau necesare pentru alte cheltuieli, precum procurarea materialelor didactice sau întreținerea curățeniei în școală. O școală primară cu două clase avea nevoie anual de cca 2 550 de coroane. Salariul învățătorului superior constituia 1 200 de coroane, al învățătorului inferior – 900 de coroane, câte 120 de coroane erau necesare pentru suplimentul de funcție al învățătorului superior, pentru încălzirea și pentru deservirea școlii. Cheltuielile pentru întreținerea unei școli cu trei clase, la care activau câte un învățător superior, învățător și învățător inferior, constituiau cca 4 000 de coroane anual. La o astfel de școală învățătorul superior primea anual 1 400 de coroane (1 200 salariu și 200 adaus de funcție), învățătorul simplu – 1 200 de coroane, învățătorul inferior – 900 de coroane. Câte 180 de coroane erau necesare pentru încălzirea, respectiv deservirea școlii, iar cca 120–140 de coroane erau prevăzute pentru alte cheltuieli. O școală cu patru clase avea nevoie anual de cca 5 400 de coroane, iar una cu cinci clase – de cca 6 780 de coroane²⁵. După cum rezultă și din aceste informații statistice, cca 86–88% din totalul cheltuielilor erau necesare pentru plata salariilor și a suplimentelor de funcție a cadrelor didactice.

La începutul secolului al XX-lea învățătorii bucovineni au înaintat mai multe revendicări în vederea îmbunătățirii stării lor materiale și sociale. Unul dintre cei mai consecvenți apărători ai intereselor cadrelor didactice din Bucovina din acea perioadă a fost învățătorul român Mihai Chisanovici. Din ianuarie 1901 el a început să editeze în limba germană un ziar independent al învățătorilor, *Freie Lehrerzeitung*, care a fost tipărit până în mai 1912. În paginile acestui ziar au fost publicate foarte multe materiale despre starea materială a învățătorilor, poziția socială a acestora, problema salarizării decente a cadrelor didactice, despre adunările asociațiilor de învățători. Mihai Chisanovici a fost un membru activ al Partidului Democrat Român din Bucovina, de aceasta și ziarul respectiv a susținut forțele democratice din provincie și în special pe Aurel Onciul.

În anul 1902 s-a desfășurat la Cernăuți o mare adunare a învățătorilor, la care s-a ales un comitet și a fost redactat un memoriu, în care se specificau principalele probleme ale învățătorimii. Cele mai importante revendicări ale cadrelor didactice erau mărirea salariilor și elaborarea unei legi disciplinare, care să stipuleze clar locul și rolul învățătorilor în societate. Memoriul din 1902 arăta că un învățător nu putea trăi nici singur cu salariul pe care îl primea, dar cu atât mai mult să întrețină o familie cu câteva persoane. De aceea s-a cerut ca salariile

învățătorilor să fie egalate cu salariile celor patru categorii inferioare ale funcționarilor de stat.

În octombrie 1901 s-a publicat în ziarul *Freie Lehrerzeitung* un articol desfășurat despre starea materială a învățătorilor de la școlile primare. Potrivit legii în vigoare, salariul unui absolvent al Școlii Normale era de 360 de florini anual; al unui învățător inferior – 400–450 de florini; un învățător avea 500, 600 sau 700 de florini, la care se adăugau și unele suplimente pentru funcție sau pentru vechime în muncă, iar un învățător cu treizeci de ani de activitate avea 700 de florini salariu și 250 de florini suplimente, în total 950 de florini sau 1 900 de coroane pe an²⁶. În același timp, conform unui calcul, prezentat la adunarea provincială a învățătorilor din 27 octombrie 1900, o persoană avea nevoie pe an de cca 397 de florini pentru hrană și cca 181 de florini pentru îmbrăcăminte, încălzire și unele servicii strict necesare. Pentru întreținerea unui copil era nevoie anual de cca 91 de florini pentru hrană și 21 de florini pentru haine. Astfel, strictul necesar pentru întreținerea unei familii cu patru persoane constituia atunci cca 1 382 de florini anual, pe când un învățător cu 15–20 ani de activitate avea un salariu anual de cca 600–700 de florini²⁷. Potrivit aceluiași calcul, un costum de vară costa atunci 25 florini, un costum de iarnă – 30 florini, un pardesiu – 24 de florini, un veston sau rochie – 30 de florini, o cămașă – 2,5 florini, o pălărie – 1,5 florini, o pătură – 12 florini, o pereche de încălțăminte – 6 florini, un stângen de lemne (cca 8 steri sau 8 metri cubi) valora 19 florini, pentru petrolul folosit la iluminarea locuinței era necesar de cel puțin 18 florini pe an²⁸.

Pentru a înțelege mai bine care era puterea de cumpărare a salariului unui învățător din Bucovina la începutul secolului al XX-lea, vă prezentăm și alte informații privind prețurile unor produse alimentare de atunci. Astfel, în 1903, la Cernăuți 1 kilogram de carne de vită costa în medie 110–166 de heleri (100 de heleri echivalau cu o coroană sau cu o jumătate de florin), 1 kg carne de porc – 118–126 de heleri, 1 kg carne de oaie – 66–77 de heleri, o găină costa în medie de la 103 până la 231 de heleri, un iepure – 200–240 de heleri, 1 kg de făină valora 23–31 heleri, 1 kg de cartofi – 4–6 heleri, 1 kg de unt – 208–236 heleri, 1 kg de brânză – 40 de heleri, un litru de lapte – 20 de heleri, un litru de vin – 120–200 de heleri, un litru de bere – 28–40 de heleri, 100 ouă valorau 600 de heleri²⁹.

În decembrie 1903, în câteva numere ale ziarului *Bukowinaer Post* din Cernăuți, s-au publicat de asemenea informații diverse privind prețurile la principalele produse alimentare din Cernăuți și din alte orașe importante din Austria. Conform acestei surse, în 1902 un kilogram de orez a costat la Cernăuți în medie 56 de heleri, 1 kg de carne de vită – 137 de heleri, 1 kg de carne de vițel – 120 de heleri, 1 kg de carne de porc – 122 de heleri, 1 kg de untură de porc – 173 de heleri, 1 kg de unt – 215 heleri, un litru de vin – 161 de heleri, un litru de ulei alimentar – 300 de heleri, 1 kg de cafea – 419 heleri, 1 kg de zahăr – 92 de heleri. Remarcăm faptul că Cernăuțiul era atunci unul din cele mai scumpe orașe din Austria, prețul la multe produse alimentare fiind în capitala Bucovinei mai mari decât la Praga, Lvov, Graz, Brünn, Linz, Innsbruck și chiar mai scumpe decât la Viena³⁰.

Așadar, către anul 1903 un învățător definitiv de la o școală primară din Bucovina, care avea 10–15 ani de activitate și un salariu anual de 1 200 de coroane sau 100 de coroane pe lună, își permitea din salariul său să procure într-o

lună aproximativ 24 kg de cafea; 33 litri de ulei alimentar; 45 de iepuri; 46 kg de unt; 58 kg de untură de porc; 62 litri de vin; 70 de găini; 73 kg de carne de vită; 82 kg de carne de porc; 83 kg de carne de vițel; 108 kg de zahăr; 140 kg carne de oaie; 178 kg de orez; 250 kg de brânză; 250 litri de bere; 378 kg de făină; 500 litri de lapte; 1 666 bucăți de ouă sau cca 2 000 kg de cartofi. În același timp, un învățător definitiv de la o școală primară din orașul Cernăuți avea un salariu anual de cel puțin 1 800 de coroane sau 150 de coroane pe lună, adică acesta își permitea să procure cu cca 50% mai multe produse alimentare comparativ cu un învățător din altă localitate bucovineană.

Către anul 1904 la școlile primare din orașul Cernăuți activau 138 de cadre didactice, dintre care 58 de învățători superiori și învățători, restul fiind învățători inferiori, inclusiv 29 cu titlu definitiv, 49 cu titlu provizoriu și doi ajutoari de învățători. Pe atunci un ajutor de învățător din capitala Bucovinei avea un salariu de 720 coroane pe an, un învățător inferior provizoriu – 900 de coroane, un învățător inferior definitiv – 1 100 coroane, iar un învățător sau învățător superior definitiv câștiga un salariu de 1 800 de coroane anual, la care se mai adăugau și suplimente. Astfel, din 138 de cadre didactice din orașul Cernăuți, 51 aveau atunci un salariu mai mic de 1 000 de coroane pe an. Pentru comparație, un oficial de la magistratura orașului Cernăuți primea atunci un salariu de 2 800 de coroane pe an, un cancelar de la magistratură avea 1 720 de coroane, un portar de la aceeași instituție – 1 200 de coroane, iar un plutonier de poliție – 1 753 de coroane³¹.

Din această sursă reiese, că în anul 1904, din 138 de cadre didactice din orașul Cernăuți, 80 sau cca 58% din total erau învățători inferiori definitivi sau provizorii. După statisticile oficiale însă, în 1906 la toate școlile primare din Bucovina existau 1 188 de posturi sistematizate, adică de învățători cu titluri definitive, dintre care 302 (25,4%) învățători superiori, 562 (47,3%) învățători și 324 (27,3%) învățători inferiori. Tot atunci la școlile primare din orașul Cernăuți lucrau 194 de cadre didactice, inclusiv 43 (22,2%) învățători superiori, 103 (53,1%) învățători și numai 48 (24,7%) învățători inferiori³². Această statistică însă nu îi includea pe învățătorii cu titlul provizoriu și pe ajutoarii de învățători.

În primul deceniu al secolului al XX-lea, Dieta Bucovinei a adoptat câteva hotărâri legislative cu privire la reglementarea salariilor cadrelor didactice. La 29 iulie 1902, Dieta a decis acordarea unui supliment anual de 300 de coroane pentru învățătorii din categoria a II-a de salarizare și un supliment de 200 de coroane pentru învățătorii inferiori definitivi. Tot atunci a fost mărit cu 100 de coroane salariul anual al învățătorilor inferiori definitivi și al învățătorilor provizorii, care susținuseră examenul de capacitate, iar remunerarea anuală a învățătorilor inferiori provizorii, care aveau doar examen de maturitate, a crescut de la 720 la 800 de coroane. Hotărârea respectivă intra în vigoare la 1 septembrie 1902³³.

În anul 1903, Dieta a votat un adaus la salariu de 60 de florini (120 de coroane) pentru fiecare învățător, iar în 1904 acest supliment a fost ridicat până la 25% din salariul de bază al fiecărui învățător. La 8 octombrie 1904, Dieta bucovineană a votat o lege de salarizare, care practic îi egala pe învățători cu cele patru categorii inferioare ale funcționarilor de stat. Această lege însă nu a fost sancționată de împărat, din cauza aceasta nu a fost aplicată în practică³⁴.

La 13 noiembrie 1905, Dieta a modificat legea din 8 octombrie 1904, creându-se cinci categorii de salarizare pentru cadrele didactice, dintre care patru

egale cu cele patru clase inferioare ale funcționarilor de stat. Potrivit acestei legi, trei învățători urmau să fie incluși în categoria I-a (echivalentă cu rangul VIII la funcționarii de stat), 10% din învățători – în categoria a II-a (rangul IX), 20% – în categoria a III-a (rangul X), 50% – în categoria a IV-a (rangul XI) și 20% din învățători – în categoria a V-a. Salariul anual urma să fie de 2 800 de coroane pentru învățătorii din categoria I-a, 2 400 – pentru cei din categoria a II-a, 2 000 – pentru categoria a III-a, 1 600 – pentru categoria a IV-a și 1 200 – pentru învățătorii din categoria a V-a de salarizare. La aceste salarii se mai adăuga un supliment de activitate de 200 de coroane pentru fiecare învățător, iar pentru diriginții școlilor – un supliment de funcție de 200 de coroane pentru școlile cu o clasă și câte 50 de coroane în plus pentru fiecare altă clasă, adică până la 450 de coroane pentru școlile cu 6 clase³⁵. Astfel, un diriginte al unei școli cu 6 clase, inclus în categoria a II-a de salarizare, ar fi avut o leafă anuală de 2 400 de coroane, un supliment de funcție de 450 de coroane și un adaus de activitate de 200 de coroane, în total 3 050 de coroane pe an sau cca 255 de coroane pe lună. Însă, nici această lege nu a fost promulgată de autoritățile centrale de la Viena și nu a fost aplicată în practică. În 1907 a fost votat doar un adaus la salariu de 37% din salariul fundamental.

În sfârșit, în 1908 a fost adoptată o nouă lege de salarizare a cadrelor didactice din Bucovina, care a fost sancționată în ianuarie 1909 și a intrat în vigoare de la 1 februarie același an. Această lege a creat trei categorii de salarizare, care se împărțeau în subdiviziuni. În categoria I-a erau incluși 30% din învățătorii definitivii, în categoria a II-a – 50% și în categoria a III-a – 20%. Categoria I-a de salarizare era compusă din patru subdiviziuni cu 2 800, 2 600, 2 400 și 2 200 de coroane salariu anual; categoria a II-a de asemenea avea patru subdiviziuni cu 2 200, 2 000, 1 800 și 1 600 de coroane pe an, iar toți învățătorii din categoria a III-a urmau să aibă un salariu de 1 200 de coroane pe an. Învățătorii provizorii cu examen de capacitate, deși nu erau trecuți în vreo categorie, primeau salariul categoriei a III-a, adică 1 200 de coroane pe an. Învățătorii provizorii doar cu examen de maturitate primeau o remunerare de 900 coroane, iar învățătorii suplinitori – 750 coroane pe an³⁶. Trecerea unui învățător de la o subdiviziune la alta, în cadrul aceleiași categorii, se făcea după un serviciu de trei ani; trecerea dintr-o categorie de salarizare în alta se realiza pe cale de numire de către Consiliul școlar al Bucovinei. În categoriile I și II de salarizare puteau fi înaintați numai învățătorii care erau absolvenți ai Școlii Normale și aveau susținut examenul de capacitate.

Legea respectivă reglementa și suplimentele, pe care urmau să le primească învățătorii. Fiecare diriginte trebuia să primească un adaus de funcție, care era de 100 coroane pentru școlile cu o clasă, iar pentru fiecare clasă în plus se mai adăugau câte 50 de coroane, adică se ridica până la 350 de coroane pentru școlile cu 6 clase. Diriginții mai aveau dreptul la o locuință cu cel puțin două camere sau la o despăgubire de 480 de coroane pe an în localitățile cu până la 5 000 de locuitori și de 600 de coroane în localitățile mai mari. Toți învățătorii definitivii, care nu aveau dreptul la locuință sau despăgubire pentru aceasta, primeau un supliment de activitate, care era de 480 de coroane pe an pentru învățătorii din categoria I-a de salarizare, de 360 de coroane pentru cei din categoria a II-a și de 200 de coroane pentru învățătorii din categoria a III-a³⁷.

Așadar, această lege de salarizare, care intra în vigoare la începutul anului 1909, asigura un salariu decent pentru cadrele didactice din Bucovina și le permitea să se dedice exclusiv activității didactice din școală. Astfel, un învățător cu peste treizeci de ani de serviciu, care ajungea la ultima treaptă de salarizare din categoria I-a, avea un salariu de bază de 2 800 de coroane și 480 de coroane adaus de activitate, în total 3 280 de coroane pe an sau cca 273 de coroane pe lună. Dirigintele unei școli cu 6 clase, ajuns în aceeași treaptă de salarizare, avea 2 800 de coroane salariu, 350 de coroane supliment de funcție și locuință sau despăgubire de 480 de coroane, în total 3 630 de coroane anual sau 302,5 coroane pe lună.

După adoptarea acestei legi, salariile cadrelor didactice din Bucovina ajunseseră să fie printre cele mai mari din toată Austria. În anul 1908 salariul minimal al unui învățător de la o școală primară era de 1 400 de coroane în Bucovina și Silezia, de 1 200 în Austria Superioară, Austria Inferioară, Boemia, Moravia, Salzburg, Karintia și Dalmația, de 1 000 în Știria și Kraina, de 880 în Galiția și de 800 de coroane în Tirol. Tot atunci salariul maximal al unui învățător ajungea la 3 020 de coroane în Silezia, 3 000 în Moravia, 2 850 în Bucovina, 2 800 în Boemia, Austria Inferioară și Știria, 2 680 în Salzburg, 2 600 în Austria Superioară, 2 400 în Dalmația, 2 200 în Karintia, 2 080 în Kraina, 2 000 în Tirol și numai 1 700 în Galiția. În majoritatea provinciilor austriece suplimentele de funcție pentru dirigenții școlilor erau de 300–400 de coroane pe an, acestea fiind semnificativ mai mici doar în Tirol (150 de coroane) și Galiția (numai 100 de coroane)³⁸. Din această statistică reiese că salariile învățătorilor din Bucovina erau atunci comparabile cu ale învățătorilor din cele mai bogate provincii austriece, fiind semnificativ mai mari decât în Galiția. Salariul minimal al unui învățător din Bucovina era cu cca 59%, iar cel maximal – cu cca 68% mai mare, comparabil cu Galiția.

Salariile învățătorilor din Bucovina erau comparabile cu ale preoților din provincie. Prin rezoluția împărătească din 16 ianuarie 1907 fuseseră aprobate noile salarii ale preoților, care erau de 2 800 de coroane pentru parohi, de 2 300 pentru cooperatori și administratorii parohiali. Parohii mai primeau pe an cinci adausuri în sumă de 300 de coroane, iar cooperatorii și administratorii parohiali – 250 de coroane. În afară de aceasta se acordau și unele suplimente locale, care erau pentru parohi de 600 coroane în orașul Cernăuți, de 500 coroane în celelalte orașe și de 400 de coroane în toate localitățile din protopopia Putilei și în parohiile Sadagura, Șipot pe Siret, Putna, Vijenca și Zveneacin. Suplimentele locale, acordate cooperabilor, erau cu 100 de coroane mai mici³⁹.

Adoptarea legii de salarizare din 1908 a făcut să crească semnificativ costurile, mai ales pentru plata salariilor și a suplimentelor de activitate. În perioada 1908–1913 cheltuielile pentru plata salariilor și a altor suplimente pentru cadrele didactice au crescut după cum urmează:

**Veniturile financiare ale învățătorilor din Bucovina în anii
1908–1913 (în coroane)⁴⁰**

<i>Tipul de plată</i>	<i>1908</i>	<i>1909</i>	<i>1910</i>	<i>1911</i>	<i>1912</i>	<i>1913</i>
salarii	1 628 304	2 435 060	2 514 000	2 616 000	2 824 000	2 950 000
adaus de activitate	–	111 253	130 440	151 000	160 000	162 000

<i>Tipul de plată</i>	<i>1908</i>	<i>1909</i>	<i>1910</i>	<i>1911</i>	<i>1912</i>	<i>1913</i>
adaus de funcție	82 669	96 718	106 000	109 000	114 000	122 000
adausuri completate	6 665	39 399	33 000	26 000	8 000	3 000
adaus de vechime	111 861	12 499	–	–	–	–
bani pentru locuință	2 000	2 512	2 760	1 680	4 560	4 560
adaus pentru scumpiri	663 999	83 044	–	–	–	–
adausuri locale	2 737	265	–	4 060	3 000	3 000
total	2 498 235	2 780 750	2 786 200	2 907 740	3 113 560	3 244 560

După cum se poate remarca și din aceste informații statistice, deși salariile învățătorilor au crescut în 1909 cu aproape 50% față de anul 1908, veniturile reale ale cadrelor didactice au crescut în acest timp doar cu cca 11%. Aceasta se explică prin aceea, că legea din 1908 a anulat suplimentele pentru vechime în muncă, acestea fiind înlocuite cu adausul de activitate, iar banii care până în 1908–1909 erau plătiți sub formă de suplimente pentru scumpiri, practic au fost introduși în salariile învățătorilor. Mai menționăm faptul că datele statistice pentru anii 1908 și 1909 reprezintă sumele reale, plătite învățătorilor de la școlile primare, datele pentru anii 1910, 1911 și 1912 constituie devizul raportat de cheltuieli, iar cele pentru 1913 ilustrează doar propunerea de cheltuieli.

Banii plătiți pentru salariile și suplimentele învățătorilor reprezentau cca 75–80% din totalul cheltuielilor pentru învățământul primar din Bucovina. În 1910, de exemplu, Fondul școlar al Bucovinei a avut un buget de cheltuieli de 3 539 630 de coroane, dintre care 2 876 635 (81,2% din total) s-au cheltuit pentru plata salariilor și suplimentelor învățătorilor, 262 696 (7,4%) au constituit costurile pentru încălzirea și deservirea școlilor. Pentru anul 1913 s-a propus un buget de cheltuieli pentru Fondul școlar al Bucovinei de 4 245 825 de coroane, dintre care 3 244 560 (76,4% din total) se preconizau să fie folosite pentru plata salariilor și suplimentelor cadrelor didactice, iar 295 de mii de coroane urmau să fie cheltuite pentru încălzirea și deservirea școlilor⁴¹.

La sfârșitul stăpânirii austriece cheltuielile pentru învățământul primar reprezentau mai mult de $\frac{1}{3}$ din bugetul Fondului provincial al Bucovinei. În 1910, cheltuielile Fondului provincial au constituit 6 265 438 de coroane, dintre care 2 155 632 de coroane (34,4%) au reprezentat costurile pentru învățământul primar din Bucovina. Pentru 1913 s-a prevăzut un buget de cheltuieli a Fondului provincial de 6 971 529 coroane, inclusiv 2 690 633 de coroane (38,6%) pentru învățământul primar⁴².

În ultimii ani din ajunul declanșării războiului s-au publicat statistici detaliate cu listele nominale ale tuturor învățătorilor definitivii din Bucovina, în care se

precizau categoria și treapta de salarizare, precum și mărimea salariului fiecărui învățator. De asemenea șematismele școlare din intervalul 1906–1913 precizează pentru fiecare cadru didactic astfel de informații, precum data susținerii examenului de maturitate și a examenului de capacitate, data primei angajări cu titlu definitiv, categoria și treapta de salarizare⁴³. Prezentăm în continuare unele informații statistice cu privire la repartizarea învățătorilor definitivi din Bucovina (cu excepția celor din orașul Cernăuți) după categoriile și treptele de salarizare, mărimea salariului de bază și costurile totale pentru salarii și suplimente în ultimii trei ani din ajunul declanșării războiului:

Salariile învățătorilor definitivi în perioada 1911–1913 (în coroane)⁴⁴

Categor de sala- rizare	treapta de sala- rizare	mărimea salariului	Numărul învățătorilor definitivi (total și în %)					
			1911		1912		1913	
I	4	2 800	22	1,9	35	3,1	33	2,8
	3	2 600	23	2,0	36	3,2	36	3,1
	2	2 400	37	3,3	219	19,2	429	21,5
	1	2 200	227	20,1	31	2,7	30	2,6
Total categoria I			309	27,4	321	348	30,0	
II	4	2 200	–	–	53	4,6	22	1,9
	3	2 000	87	7,7	159	14,0	156	13,5
	2	1 800	164	14,5	276	24,2	289	24,9
	1	1 600	282	25,0	68	6,0	116	10,0
Total categoria II			533	47,3	556	48,8	583	50,3
Categoria III		1 200	285	25,3	262	23,0	227	19,6
Total învățători			1 127		1 139		1 158	
Total salariu			1 972 000		2 119 547		2 182 500	
Suplimente de activitate			137 920		146 040		149 520	
Completări la suplimente			29 425		12 368		3 880	
Bani pentru locuință			1 680		4 560		4 560	

Din statistica prezentată reiese că implementarea în practică a legii de salarizare din 1908 s-a realizat pe parcursul a câțiva ani și abia în 1913 s-a ajuns la o proporție de 30% de învățători în categoria I, 50% în categoria a II-a și 20% în categoria a III-a, adică așa cum stipula legea respectivă. Pe parcursul a trei ani proporția învățătorilor din categoria I de salarizare a crescut de la 27,4% la 30%, iar a celor din categoria a III-a s-a redus de la 25,3% la 19,6%. Treapta a patra de salarizare din categoria a II-a a fost înființată în anul 1912, tot atunci salariile

de bază ale învățătorilor din unele trepte de salarizare au fost ceva mai mici față de prevederile legale. Învățătorii din categoria I au avut în 1912 salarii de 1 783–2 800, 2 583, 2 266–2 383 și, respectiv, 2 200 de coroane pe an, iar cei din categoria a II-a – 2 183, 1 983, 1 666–1 783 și, respectiv, 1 600 de coroane anual. În 1911 au beneficiat de suplimente de activitate 448 de învățători, inclusiv 32 din categoria I (câte 480 de coroane fiecare), 246 din categoria a II-a (câte 360 de coroane) și 170 din categoria a III-a (câte 200 de coroane)⁴⁵. Statistica respectivă nu prezintă informații despre mărimea suplimentelor de funcție pentru diriginții școlilor primare.

Învățătorii din orașul Cernăuți aveau salarii ceva mai mici, în schimb ei beneficiau de suplimente mai mari. Învățătorii din categoria I aveau salarii de 2 000 de coroane și șase suplimente (*evincvenii*), primele patru a câte 200 de coroane, celelalte două a câte 300 de coroane. Diriginții școlilor primeau suplimente de funcție de câte 100 de coroane pentru fiecare clasă. Învățătorii din categoria a II-a aveau salarii de 1 200 de coroane pe an și suplimente ca și cei din categoria I⁴⁶. În ajunul declanșării războiului a fost suplimentat și salariul învățătorilor din orașul Cernăuți. Cei din categoria I urmau să aibă salarii de 2 000–2 100 de coroane, suplimente de câte 200 de coroane și 500 de coroane bani pentru locuință. Salariul învățătorilor din categoria a II-a a fost mărit până la 1 600 de coroane anual, iar suplimentele și banii pentru locuință erau ca la învățătorii din categoria I de salarizare. Aceste reglementări de salarii, efectuate de Consiliul municipal Cernăuți, au necesitat suplimentarea bugetului de cheltuieli pentru plata salariilor și suplimentelor cadrelor didactice din oraș cu cca 92 mii de coroane⁴⁷.

Potrivit unor informații statistice, în 1912 la școlile primare din orașul Cernăuți activau 227 de cadre didactice, care primeau salarii și suplimente în valoare totală de 401 571 de coroane, adică unui învățător îi revenea în medie câte 1 769 de coroane pe an. Dacă în anul școlar 1886/1887 cheltuielile totale pentru întreținerea învățământului primar din orașul Cernăuți au constituit 48 721 de florini sau 97 442 de coroane, atunci în 1912 aceste costuri au fost evaluate la 791 074 de coroane. Pe parcursul acestor douăzeci și cinci de ani numărul elevilor de la școlile primare din capitala Bucovinei aproape s-a dublat (de la 5 626 în anul școlar 1886/1887 la 11 027 în 1912), pe când costurile pentru susținerea învățământului primar din oraș au crescut în aceeași perioadă de peste opt ori.

În ultimii ani dinaintea declanșării războiului au crescut semnificativ salariile învățătorilor și în alte provincii austriece, mai ales în cele din vestul Monarhiei Austro-Ungare. În 1913 s-a publicat în ziarul *Deutschen Agrarblatt* din Praga o statistică privind salariile învățătorilor din unele provincii austriece. Potrivit acestei surse, atunci salariul unui învățător de la o școală primară din Viena ajungea la 4 100 de coroane, la care se adăugau despăgubiri de 1 200 de coroane pentru locuință; învățătorii din Austria Inferioară aveau salarii de 3 400 de coroane și bani de locuință în valoare de 300–700 de coroane; în Moravia salariul anual era de 3 000 de coroane și în multe localități se asigurau învățătorilor locuințe sau despăgubiri bănești; învățătorii din Silezia aveau 3 220 de coroane salariu și 100–500 de coroane pentru locuință; salariul unui cadru didactic din Austria Superioară era de 2 500 de coroane; în Salzburg – 2 830–3 030; în Știria – 3 200;

în Karintia – 3 400; în Triest – 4 268 în oraș și 3 800 în școlile de la sate; în Boemia – 2 800; în Tirol salariile învățătorilor de la sate erau de 3 100–3 600 de coroane, dar în orașe și în localitățile balneare erau și mai mari, ajungând la Innsbruck, de exemplu, până la 4 700 de coroane pe an⁴⁸.

În Ungaria a fost adoptată în 1913 ultima lege dinainte de război, prin care se ridicau salariile învățătorilor de la școlile primare. Conform acestei legi, la școlile din provinciile ungare ale Monarhiei habsburgice, inclusiv în Transilvania și Banat, salariul fundamental al unui cadru didactic era de 1 200 de coroane pe an, dar suplimentele erau și mai mari, ajungând până la 2 000 de coroane pentru învățătorii cu treizeci și cinci de ani de activitate, care primeau astfel până la 3 200 de coroane pe an, plus bani pentru locuință⁴⁹. Astfel, dacă în 1908 salariile învățătorilor din Bucovina încă erau printre cele mai mari din Austro-Ungaria, către anul 1913 învățătorii din mai multe provincii din vestul monarhiei (din actuala Austrie și Cehie) aveau deja salarii semnificativ mai mari.

NOTE

- 1 Josef Wotta, *Zür Entwicklungsgeschichte des Volksschulwesens in der Bukowina*, în „Bukowiner Schule“, anul I, Cernowitz, 1904, p. 86.
- 2 George Tofan, *Noua lege de salarizare a învățătorimii din Bucovina*, în „Viața Românească“, an. IV, Iași 1909, p. 283.
- 3 George Tofan, *Învățământul public în Bucovina* (lucrare în manuscris, păstrată la Biblioteca Centrală Pedagogică din București), p. 210–211.
- 4 Josef Wotta, *Zür Entwicklungsgeschichte des Volksschulwesens in der Bukowina...*, p. 87.
- 5 *Protokolle des Bukowinaer Landtages*, 1908, anexa LXXI, p. 34.
- 6 *Arh. SRC*, fond 211, inventar 1, dosar 1274, f. 4–8.
- 7 *Bukowinaer Pädagogische Blätter*, Czernowitz, anul XXI, 1893, p. 239.
- 8 *Ibidem*, anul XVI, 1889, p. 9.
- 9 *Ibidem*, anul XXI, 1893, p. 240.
- 10 George Tofan, *Noua lege de salarizare...*, p. 283.
- 11 Josef Wotta, *Das Volksschulwesen in der Landeshauptstadt Czernowitz*, în „Bukowiner Schule“, Czernowitz, 1906, p. 9.
- 12 *Schematismus der Bukowiner Volksschulen und Lehrer. (Zusammengestellt auf Grundlage amtlichen Daten)*, editat de Dimitrie Isopescul și coordonat de Josef Wotta, Czernowitz, 1894, p. 45, 50, 66, 102, 105, 131–133, 146, 148.
- 13 *Ibidem*, p. 151–164.
- 14 Josef Wotta, *Diensteinkommen der Lehrpersonen an öffentlichen Volksschulen*, în „Bukowiner Schule“, anul I, Cernowitz, 1904, p. 164–165; George Tofan, *Noua lege de salarizare...*, p. 283.
- 15 Josef Wotta, *Diensteinkommen...*, p. 165; George Tofan, *Noua lege de salarizare...*, p. 284.
- 16 Josef Wotta, *Diensteinkommen...*, p. 150–151; idem, *Das Volksschulwesen...*, p. 72.

- 17 *Ibidem*, p. 151; *ibidem*, *Das Volksschulwesen...*, p. 73.
- 18 *Idem*, *Diensteinkommen...*, p. 148–169.
- 19 „Freie Lehrerzeitung“, Czernowitz, an. II, nr. 27 (15 februarie 1902), p. 5.
- 20 *Bericht des k.k. Landes – Sanitätsinspektors Dr. Rudnik anlässlich seiner Teilnahme am III internationalen Kongreß für Schulhygiene in Paris 1910*, în „Bukowiner Schule“, anul VIII, Czernowitz, 1911, p. 84.
- 21 *Ibidem*, p. 85.
- 22 *Protokolle des Bukowinaer Landtages*, 1908, anexa LXXI, p. 34–36.
- 23 *Ibidem*, 1898, anexa XV.
- 24 *Jahres/Hauptbericht über den Zustand der Volksschulwesens in der Bukowina im Schuljahre 1904–1905*, Czernowitz, 1905, p. 17.
- 25 *Protokolle des Bukowinaer Landtages*, 1906, anexa XV, p. 109–110.
- 26 „Freie Lehrerzeitung“, anul I, nr. 18 (1 octombrie 1901), p. 1.
- 27 *Ibidem*, p. 1–2.
- 28 *Ibidem*.
- 29 *Österreichisches Städtebuch. Statistische Berichte von größeren österreichischen Städten*, vol. XI, Wien, 1906, p. 1253.
- 30 „Bukowinaer Post“, Czernowitz, 1903, nr. 1538 (3 decembrie), p. 1; nr. 1542 (13 decembrie), p. 1; nr. 1543 (15 decembrie), p. 2; nr. 1548 (25 decembrie), p. 2.
- 31 „Freie Lehrzeitung“, anul IV, nr. 21 (20 mai 1904), p. 1–2.
- 32 *Protokolle des Bukowinaer Landtages*, 1905, anexa XVI, p. 146.
- 33 „Freie Lehrerzeitung“, anul II, nr. 38 (1 august 1902), p. 1–2.
- 34 George Tofan, *Noua lege de salarizare...*, p. 285.
- 35 *Ibidem*, p. 285.
- 36 *Ibidem*, p. 286; „Bukowiner Freie Lehrer-Zeitung“, Czernowitz, anul I, nr. 9 (6 martie 1909), p. 3.
- 37 George Tofan, *Noua lege de salarizare...*, p. 286.
- 38 *Protokolle des Bukowiner Landtages*, 1908, anexa LXXI, p. 33; „Bukowinaer Post“, anul XV, nr. 2271 (30 august 1908), p. 1.
- 39 „Candela“, anul XXVI, Cernăuți 1907, p. 193.
- 40 *Protokolle des Bukowiner Landtages*, 1911, anexa 27, p. 6; 1912, anexa 70, p. 4; 1913, anexa 72, p. 4.
- 41 *Ibidem*, 1913, anexa 72, p. 2.
- 42 *Ibidem*, 1913, anexa 33, p. 43.
- 43 *Statistische Nachweisungen über den Stand der Volksschulen und Lehrerbildungsanstalten nebst einem Schematismus der Volksschulen und Lehrer nach dem Stande vom 31. Dezember 1906 – 31 Dezember 1913*, Czernowitz, 1907–1914.
- 44 *Detail Nachweisung des Erfordernisses an persönlichen Bezügen für die definitiv angestellten Lehrpersonen für das Jahr 1911–1913*, în *Protokolle des Bukowiner Landtages*, 1911, anexa 27, p. 74–118; 1912, anexa 70, p. 80–128; 1913, anexa 72, p. 80–128.
- 45 *Protokolle des Bukowiner Landtages*, 1911, anexa 27, p. 74–118; 1912, anexa 70, p. 80–128.
- 46 George Tofan, *Noua lege de salarizare...*, p. 287.
- 47 *Der Volksfreund*, anul I, nr. 109 (19 octombrie 1913), p. 3.
- 48 *Ibidem*, anul I, nr. 37 (24 aprilie 1913), p. 2.
- 49 Onisifor Ghibu, *Viața și organizația bisericească și școlară în Transilvania și Ungaria*, București, 1915, p. 108.

SUMMARY

During 1869–1914 there was a significant increase in the number of elementary schools, of classes and teaching posts in Bukovina, but maintenance expenses increased even more rapidly. The expenses required for the running of elementary schools were covered by the Provincial Teaching Fund and the local public authorities. Elementary schools in Cernauti were financed by municipal authorities. In the late 19th century – early 20th century the elementary teaching system was allotted significant amounts, more than one third of the total expenses of Bukovina's Provincial Fund.

The salaries of elementary school teachers in Bukovina were regulated by several provincial laws, passed in 1873, 1885, 1898, 1903, 1904 and 1908. On the eve of the war, school teachers in Bukovina fell under different categories salary-wise, depending on seniority and academic background. 30% of all elementary school teachers had wages between 2,200–2,800 crowns a year, 50% – 1,600–2,200 crowns and 20% – 1,200 crowns. Headmasters would get an increase for the position occupied and for lodgings, while the other definitively-employed teachers would receive activity bonuses. Salaries and increases represented 75–80% of the total expenses. At the end of the Austrian occupation the salaries of the Bukovinean school teachers were among the highest in Austria and guaranteed reasonable living conditions and the possibility to devote exclusively to didactic activities.

CONGRESUL AL IV-LEA AL INTELECTUALITĂȚII ROMÂNEȘTI DIN REGIUNEA CERNĂUȚI

ÎNVĂȚĂMÂNTUL ÎN LIMBA ROMÂNĂ: REALIZĂRI, PROBLEME, PERSPECTIVE (17 DECEMBRIE 2005)

MORALA ROSTIRII ȘI ÎNȚELEPCIUNEA ÎNȚELEGERII

Alexandrina Cernov

Cernăuți

Independența intelectuală și libertatea de a gândi nu sunt întotdeauna comode în viața de toate zilele, mai ales, în cea profesională. Sentimentul de demnitate omenească și conștiința puterii interioare sunt însoțite, de obicei, de ideea valorii unice a insului uman, a exigenței persoanei creatoare și purtătoare de cultură. Supremul scop al adevărului intelectual este de a nu-ți vinde convingerile pentru motive de oportunism. Toate aceste calități îl fac pe intelectual să devină inadaptabil pentru marele public.

Acestea ar fi calitățile morale și obligațiunile profesionale ale profesorului. Școala ne învață că munca, disciplina și îndeplinirea strictă a datoriei este temelia succesului în viață. Nu se poate obține nimic temeinic și durabil fără strădania, chiar dacă ele nu întotdeauna sunt recunoscute. Școala însă este un laborator al gândirii creatoare, purtătoare și formatoare de concepții individuale și colective. Elevul din clasa întâia, peste 12 ani de studii, va găsi o altă realitate și, prin urmare, pentru a se integra firesc și fără riscuri în viața spirituală, profesională și socială el trebuie să fie pregătit încă de pe băncile școlii. Rolul principal în acest sens îi revine profesorului și instituțiilor școlare, care împreună ar trebui să știe să prognozeze cerințele viitorului pe o perioadă de minimum 10–15 ani, ceea ce ar însemna că planurile, programele și manualele școlare trebuie să fie revizuite, în conformitate cu noile schimbări și cerințe ale societății viitoare, pentru care trebuie să fie pregătită fiecare generație de elevi, în fiecare an. Noi însă am primit, spre exemplu, câteva creștomaii primitive sub formă de caiete de lectură de abia după 20 de ani după anunțarea reformei școlare. De alt fel de lucrări cu caracter didactic sau manuale și programe de alternativă nici nu mai vorbim. Vina o purtăm tot noi, specialiștii în domeniu, căci nimeni nu va scrie în locul nostru și nimeni nu cunoaște mai bine materialul dat decât noi. Rolul principal îi revine în acest sens comunității. Iată de ce intelectualitatea românească cernăuțeană, la cele patru Congrese ale sale, a pus în discuție în prim plan problema învățămîntului. Părinții, în primul rând, profesorii, scriitorii, ziariștii etc.,

au dreptul moral și obligația de a urmări procesul de învățământ, de a face propuneri, de a analiza și a critica școala, dacă aceasta nu corespunde cerințelor modernității și doleanțelor lor. Menționez că este absolut greșită părerea expusă de unele persoane, la Congres, care s-au pronunțat împotriva criticii, și-au permis comparația, destul de eronată, dintre învățământ și fotbal, unde este „ușor să critici“ și „toți consideră, de obicei, că știu mult mai bine cum trebuie să faci“. Părinții, intelectualitatea, în special, au dreptul „să critice“. De activitatea noastră în învățământ, ca profesori, autori de manuale și materiale didactice depinde viitorul întregii colectivități, al țării, în general, și nepăsarea fiecărui cetățean față de problemele școlii este o crimă. Școala nu este stadionul unde se joacă fotbal, iar noi ne relaxăm și ne manifestăm instinctele, nu întotdeauna intelectuale. Responsabilitatea față de problemele școlii o poartă întreaga societate, de la cei care înțeleg să muncească cinstit și până la acei părinți care mituiesc profesorii, cumpărând în felul acesta diplomele pentru odraslele lor, ei nu pot însă cumpăra și cunoștințele. Acestea se dobândesc prin muncă. De ce ne temem să spunem lucrurilor pe nume? De ce să ne temem de critică? Cine nu are bărbăția de a susține adevărul, nu are dreptul moral să lucreze în învățământ. Calitatea și nu cantitatea învățământului trebuie să aibă prioritate, ori adevărul științific se reliefează în discuții, perfecționarea se obține prin muncă, dar și prin capacitatea de a recunoaște ce și unde ai greșit.

Iată de ce intelectualitatea românească de la Cernăuți, la cele patru Congrese organizate în perioada dintre 1999–2006 de către profesori, scriitori, ziariști, editori, printre care și mulți părinți, îngrijorați de viitorul comunității românești din Ucraina, au pus în discuție, a câta oară, problemele învățământului în limba română, ale bisericii, ale funcționării limbii române în teritoriile compact locuite de români, băștinași pe aceste meleaguri din timpurile istorice, unde doresc ca spiritualitatea și demnitatea românească, credința, limba și tradițiile culturale să se perpetueze în timp. Rolul școlii cu limba română de predare, grija pentru corectitudinea programelor și a manualelor, pentru cultivarea vorbirii corecte în condițiile unui trilingvism activ ar trebui să aibă prioritate în activitatea nu numai a școlilor, dar și a celorlalte instituții românești ca presa, televiziunea și radioul, inclusiv a societăților de cultură. Aceste probleme au determinat și conținutul demersurilor noastre, realizate fără intenții de politizare sau, mai ales, în scopul satisfacerii unor intenții personale, „legate de dorința de a avea popularitate“, cum au afirmat unii raportori la Congres. Mulți dintre noi au avut în acest sens doar neplăceri, uneori au fost nevoiți chiar să părăsească locul de muncă în învățământ, au fost și sunt în continuare hărțuiți la comandă. În intențiile noastre de perfecționare a procesului didactic nu întotdeauna am fost înțeleși corect și de colegii noștri. Dorim ca populația românească din satele și orașele noastre să se ridice la idealurile umanistice ale științei, care preocupă mintea generoasă a intelectualului.

Toate aceste probleme sunt și problemele politicii de stat față de minoritatea românească din Ucraina. Din moment ce Parlamentul discută și votează legile privitoare la învățământul în limba minorităților naționale, ratifică și elaborează concepțiile școlii, noi dependem de interesele diferitelor orientări politice și trebuie să ne implicăm în această activitate, din care nu întotdeauna vom ieși

învingători. Trebuie să învățăm însă să o luăm de la început, cu o nouă experiență și putere de combativitate. Eșecurile noastre țin de felul în care noi vom înțelege în ce constă activitatea fiecăruia și care sunt responsabilitățile intelectualității românești.

Importanța și actualitatea problemei învățământului în limba română, mesajul pe care intelectualitatea română din regiunea Cernăuți a insistat să fie transmis autorităților la cele patru congrese ale sale și conaționaliilor săi se pare că nu i-a interesat prea mult pe profesorii noștri, care nu s-au implicat în discuții.

Începând cu anul acesta de învățământ instituțiile superioare de învățământ trec la un nou sistem de studii, de tip european: sistemul de învățământ de la Bologna. Condițiile de învățare și evaluare în învățământul superior au devenit mult mai severe. Principiile Chartei de la Bologna asigură studentului libertatea de alegere a cursului respectiv, iar profesorilor posibilitatea de a-și îmbogăți cunoștințele și de a-și realiza potențialul creativ prin schimbul de experiență cu colegii lor din cele 42 de țări, semnatare ale acestui document. Evident că noul model de învățământ mai are menirea să lichideze corupția. Vor exista două trepte de calificare a specialistului: bacalaureatul și magistratura. Noul sistem de învățământ, care a fost introdus în instituțiile de învățământ de la noi, chiar de la 1 septembrie anul curent, i-a găsit pe absolvenții școlilor noastre absolut nepregătiți pentru a studia după standardele europene. Mulți sunt de părere că restructurarea învățământului trebuia să înceapă de la școala medie. Constatăm însă că acei elevi, care au cunoștințele respective din școală, sunt în stare să se adapteze la cerințele modelului european.

La Congres ar fi trebuit să discutăm și aceste probleme de integrare în sistemul european de învățământ, de la școala primară și până la cea superioară, despre modernizarea și emanciparea profesională a specialiștilor noștri. Avem nevoie ca diplomele noastre să fie recunoscute în Europa, iar cele obținute în alte țări să fie recunoscute în Ucraina. Noi însă am discutat în continuare aceleași probleme, care au fost nominalizate încă la conferințele și congresele noastre anterioare, începând din 1999. Și deoarece comisia de monitorizare nu a pregătit o analiză a problemelor realizate, nerealizate și ratate, din învățământul în limba română din Ucraina, voi încerca doar să schițez câteva dintre aceste aspecte.

La 21 martie 1998 a fost organizată Conferința științifico-metodică „Învățământul în școlile cu limba română de predare din Ucraina“ la care s-a subliniat că cerințele noastre reies din documentele oficiale ale Ucrainei, referitoare la apărarea drepturilor individuale și colective ale grupurilor etnice, în corespundere cu drepturile omului și a drepturilor popoarelor băștinașe pentru care Ucraina poartă răspundere. Necesitatea organizării unei astfel de discuții a apărut în legătură cu reducerea sistematică, din an în an, a orelor de predare a limbii și literaturii române, eliminarea examenului de absolvire la limba și literatura română, și introducerea obligatorie a examenului la limba ucraineană, testele fiind aceleași cu cele pentru școlile ucrainene. În rezoluția elaborată la Conferință, printre altele se cerea: ... 3. păstrarea examenului la limba și literatura română ca examen de bază (scris și oral). La limba ucraineană dictare. Susținerea tuturor examenelor în limba română. 4. Respectarea dreptului de a

susține examenele de admitere în limba română și la limba română (compunere, teste) pentru absolvenții școlilor cu limba română de predare în instituțiile de învățământ superior, existente pe teritoriile compact locuite de români, indiferent de faptul că sunt sau nu atestați la limba ucraineană. 5 Respectarea rezoluțiilor Conferinței științifico-practice internaționale „Probleme de limba și literatura română în școala națională” (ediția I, mai 1991) și a Conferinței științifico-practice internaționale „Locul și rolul terminologiei științifice în disciplinele școlare” (ediția a II-a, noiembrie 1992) și 6. Organizarea unei Conferințe științifico-metodice „Programele și manualele de limba și literatura română în perspectivă” (clasele I–XI) sub egida Catedrei de filologie română și clasică (ediția a II-a) în noiembrie 1998. Din păcate, nimeni, inclusiv catedra, nu s-a implicat în rezolvarea în continuare a problemelor expuse. Toate au rămas pe hârtie.

Și deoarece astfel de conferințe nu au mai fost organizate, ori problemele se amplificau, elaborându-se noi ordonanțe și concepții referitoare la predarea în școlile minorităților naționale din Ucraina la toate nivelele de la Minister și până la instituțiile locale de învățământ, care încălcau fără rușine chiar Constituția țării, intelectualitatea din regiunea Cernăuți a hotărât ca aceste probleme să fie discutate la Congresele intelectualității împreună cu alte doleanțe ale românilor din Ucraina, care nu au fost luate în considerație. Cert este că nici comisiile de monitorizare nu au activat îndeajuns și nu au dus până la capăt rezolvarea lor. Autoritățile, bucuroase și ele de lipsa noastră de insistență și inițiativă, au neglijat să răspundă sau să reacționeze într-un fel la acestea. Nu s-au practicat nici rapoarte ale activității comisiei de monitorizare a Congresului sau discutarea în continuare în presă a problemelor, ceea a favorizat în continuare încălcarea drepturilor constituționale ale românilor. Despre deschiderea unor grupe, așa-zise românești, pe lângă facultățile Universității cernăuțene, ar trebui să inițiem o discuție aparte, pentru a elimina orice fel de dubii la existența sau inexistența lor, sau eficacitatea unor astfel de specialiști în viitor. Întrebarea constă în faptul că la Universitatea din Cernăuți există învățământ bilingv doar la Facultatea de Filologie, unde studenții de la Catedra de filologie română și clasică și grupa de specializare româno-ucraineană de la Catedra de limba ucraineană învață în două limbi: română și ucraineană. În rest, grupele românești de pe lângă alte facultăți sunt ficțiuni, deoarece aici se învață tot în limba ucraineană, absolvenții școlilor românești fiind doar încadrați în grupe separate de colegii lor ucraineni, ceea ce le îngreunează și mai mult comunicarea în limba ucraineană, ei fiind într-un fel izolați de ceilalți studenți la seminare sau la lecțiile de laborator. Considerăm că în grupele românești obiectele de specialitate trebuie să fie predate în limba română, deoarece acești specialiști vor fi profesori în școlile cu limba română de predare din Ucraina. În „regretată” perioadă sovietică, specialiștii pentru predarea celorlalte obiecte în limba română erau pregătiți în limba română (așa-zisa moldovenească) la instituțiile superioare de învățământ de la Bălți ori Chișinău și cunoșteau terminologia științifică de specialitate. Acum însă predarea este mult îngreunată de faptul că nici profesorii și nici elevii nu cunosc această terminologie în nici o limbă, căci și în limba ucraineană nu se mai cunosc așa

cum ar trebui acești termeni. La Cernăuți nu s-a organizat nici o conferință științifică consacrată traducerii termenilor de specialitate, de analiză a calității limbajului traducerilor manualelor din limba ucraineană. Oare totul este perfect în acest domeniu? Nici măcar dicționarele editate de Editura *Alexandru cel Bun* în colaborare cu editura Didactică și Pedagogică de la București nu au putut ajunge în Ucraina din cauza taxelor vamale exagerate (s-a cerut vamă, pe atunci [în 1996] 5 000 de dolari pentru 1 000 de exemplare). Nimeni nu s-a implicat, editura confruntându-se singură cu autoritățile vamale, iar Direcția de învățământ de atunci, care promisese că va cumpăra 5 000 de exemplare, a declarat că nu are bani pentru așa ceva. Și doar DRRP a reușit să rezolve parțial problema, cumpărând de la editura din București dicționarele respective. Editura de la Cernăuți a rămas însă în pagubă. Au apărut în schimb tot felul de broșuri cu pretenții de dicționare, pline de greșeli în textul românesc. Editura *Alexandru cel Bun* a elaborat anul acesta un proiect de editare a dicționarelor și a ghidurilor de conversație româno-ucrainene. Este necesară însă o sponsorizare a acestor lucrări, destul de complicate prin volumul de muncă lexicografică care trebuie efectuat, nemaivorbind de cheltuielile tipografice. Indiferența instituțiilor ucrainene pentru acest gen de lucrări este cel puțin stranie și foarte departe de principiile de integrare europeană.

Între 14 și 15 mai 1999 a avut loc o altă conferință cu tema „Limba și literatura română în școlile din Ucraina“ la care s-au discutat de asemenea probleme vitale ale folosirii limbii române în domeniul învățământului, ale predării limbii și literaturii române, ale programelor și manualelor școlare. Tot atunci participanții s-au pronunțat împotriva cursului integrat de literatură, care a însemnat pentru noi, de fapt, lichidarea literaturii române și a literaturii universale ca obiecte de studiu, act considerat ca fiind discriminatoriu față de elevii de origine română. Nimeni nu a reacționat, iar „încrucșările de săbii“ dintre scriitori și autoritățile locale, inclusiv cu cele ministeriale de la Kiev, continuă să tulbure mințile profesorilor și elevilor până astăzi.

Cele patru Congrese ale intelectualității au reactualizat succesiv toate problemele existente în învățământul în limba română din Ucraina, au adăugat și altele noi care au mai apărut pe parcurs. Toate materialele Congreselor pot fi regăsite în revista noastră. Însă nici noi nu am fost prea insistenți, mulți dintre liderii societăților de cultură, unii mai activi, alții doar cu ștampile și ambiții de lideri totali, bine puse la punct, nu au făcut decât numai să se pronunțe împotriva acestor Congrese sau să bată mătăni în fața Comisiei mixte româno-ucrainene sau a altor foruri internaționale, că nu avem probleme în învățământ, suntem mulțumiți și pe deplin fericiți. Numai extremiștii și politicienii cointeresați în „titluri de eroi și alte facilități“, după părerea lor, mai „tulbură apele limpezi ale învățământului“. Nici nu are rost să fie numiți, îi cunoaștem foarte bine. I-aș întreba doar pe toți acești patrioți „modești“ și „cinstiți“: dar când ne vom gândi cu adevărat la copiii noștri care au nevoie de susținerea noastră, nu numai atunci când ei ne încântă auzul cu vocile lor dulci de viitoare privighetori bucovinene, dar și atunci când în clasă se confruntă cu greutatea pe care, tineri fiind, încă nu le conștientizează, iar profesorii lor, de fapt, adevărații martiri ai neamului, fac uneori imposibilul pentru a le da cunoștințele necesare.

ÎNVĂȚĂMÂNTUL ÎN LIMBA MATERNĂ: LEGISLAȚIE, REALITATE, PERSPECTIVE...

Ion Popescu

Kiev – Cernăuți

Onorată asistență!

Doamnelor și Domnilor, participanți la Congres!

Familia, școala și biserica națională sunt cele trei instituții, în cadrul cărora mai avem șansa de a ne menține copiii și, respectiv, viitorul nostru, alături de tulpina Neamului, rezistând în fața asimilărilor.

Unul dintre pilonii principali ai supraviețuirii noastre etnice ca Neam în condițiile actuale este învățământul în limba maternă.

Pentru a folosi eficient timpul rezervat vom atrage atenția Dvs. doar asupra a trei probleme esențiale privind tematica acestui Congres: legislația, realitatea și perspectivele învățământului în limba maternă văzute prin prisma situației actuale.

Legislația în vigoare privind drepturile noastre în domeniul învățământului în limba maternă

În conformitate cu prevederile *Constituției*, Ucraina este un stat democratic de drept (art. 1) care contribuie la consolidarea și dezvoltarea națiunii ucrainene, precum și la dezvoltarea specificului etnic, cultural, al limbii și al religiilor tuturor popoarelor și minorităților naționale băștinașe (art. 11).

În Ucraina folosirea limbilor este garantată de *Constituție* și este specificată în legi, prin care se garantează dezvoltarea liberă, folosirea și apărarea limbilor tuturor minorităților naționale din Ucraina (art. 10).

După admiterea Ucrainei în Consiliul Europei, statul ucrainean și-a asumat angajamentul de a semna și a ratifica *Convenția-cadru „Cu privire la protecția minorităților naționale”* (deja semnată și ratificată), precum și *Charta europeană despre limbile regionale și minoritățile lingvistice* (semnată, ratificată în două variante), dar care vor intra în vigoare, ca obligație internațională și vor deveni legi organice ale Ucrainei, doar după recunoașterea ratificării lor de către Parlament.

Art. 53 al *Constituției* garantează cetățenilor care aparțin minorităților naționale dreptul la învățământ în limba maternă sau la studierea limbii materne

în așezămintele de învățământ de stat și comunale sau prin intermediul societăților național-culturale. În același timp, punctul 3 al art. 119 al *Constituției* Ucrainei prevede că administrațiile locale de stat asigură: „3) îndeplinirea programelor de stat și regionale de dezvoltare social-economică și culturală, a programului de protecție a mediului înconjurător, iar în locurile populate compact de popoarele și minoritățile băștinașe, și a programelor de dezvoltare cultural-națională a lor“.

Aceste lucruri, confirmate, direct sau indirect, de *Constituția* Ucrainei, *Declarația drepturilor minorităților naționale din Ucraina*, legile „*Cu privire la limbi*“, „*Cu privire la minoritățile naționale din Ucraina*“, *Concluzia nr. 190 (1995)* referitoare la admiterea Ucrainei în Consiliul Europei, *Recomandarea Adunării Parlamentare a CE nr. 1201 (1993)*, *Convenția-cadru cu privire la protecția minorităților naționale*, *Charta europeană a limbilor regionale sau minoritare*, precum și art. 13 al *Tratatului de bază între Ucraina și România* ne permit ca învățământul național, inclusiv cel superior, să fie efectuat integral în limba maternă.

Doar atât referitor la drepturile noastre teoretice. Să trecem la practică!

Situația privind învățământul în limba maternă prin prisma istoriei și starea actuală

Câteva date statistice oficiale.

Referitor la școli:

1) În Ucraina în toată zona dintre Nistru și Don (adică fără regiunile Cernăuți, Transcarpatia și partea basarabeană a regiunii Odesa) în anul de studii 1929–1930 funcționau 121¹, iar în 1938 erau deja doar 168 de școli cu limba română de predare, numite pe atunci „școli moldovenești“². Azi în această zonă nu există nici o școală națională și doar în 3 școli din raionul transnistrean Ananiev din regiunea Odesa (2 școli în satul Gadrabura și una în satul Tocilovo) limba română este studiată ca obiect de către ceva mai puțin de 400 de elevi.

Deci la aproape 100 000 de frați de-ai noștri moldoveni care locuiesc în aceste zone, mai puțin de 400 de copii studiază limba maternă în școală³.

2) În regiunea Odesa, în special în zona basarabeană, la începutul perioadei sovietice funcționau 62 de școli cu predare totală sau parțială în limba română. Deja în 1991, la data proclamării independenței Ucrainei, în partea basarabeană a regiunii Odesa funcționau doar 21 de școli cu predarea integrală sau parțială în limba română: 16 cu predare în limba română, două mixte româno-ruse și trei cu predarea limbii și literaturii române ca obiecte de studiu. În 1996, la data adoptării *Constituției* Ucrainei, din cele 21 de școli doar 13 mai erau cu predare în limba română, 4 școli erau deja școli mixte și 4 cu studierea limbii și literaturii române ca obiect, „aceasta fiind limitată la o singură oră pe săptămână mai puține ore decât pentru limbile străine“⁴. Azi în zona sud-basarabeană funcționează 8 școli cu predare în limba maternă, 10 mixte având și clase românești (numite moldovenești) și 5 școli cu studiere a limbii române în calitate de obiect de studiu.

3) În regiunea Cernăuți doar în cei patru ani dintre Congrese și perioada când românii nu au fost reprezentați în Parlament, încă 4 școli cu limba română

de predare (inclusiv liceul din Noua Sulița) deja au devenit mixte, româno-ucrainene, a dispărut școala românească din Camenca și, *de facto*, anul acesta, dispare deja școala din Corovia. În pericol sunt și clasele românești din Molodia. Și dacă imediat după război în regiune funcționau 114 școli naționale, în viitorul apropiat ne putem trezi că avem mai puțin de 80 de școli românești.

4) Și doar în regiunea Transcarpatică în fiecare sat majoritar românesc există școală în limba maternă.

5) În alte regiuni, în localitățile cu populație românească nu există școli cu limba română de predare!

Referitor la studiile superioare:

În conformitate cu rezultatele ultimului recensământ din decembrie 2001, în medie pe Ucraina aveau studii superioare 10,5% dintre ucrainenii, 10,81% poloni, 8,92% bulgari și doar 4,14% persoane românofone (4,58% dintre persoanele declarate moldoveni și 3,4% între cei ce se consideră români).

Pe regiuni:

Regiunea Cernăuți – 3,91%(4,34% la moldoveni și 3,65% români), pentru comparație: ucrainenii – 8,25%.

Regiunea Odesa – 3,87%, pentru comparație, ucrainenii – 11,83%.

Regiunea Transcarpatia – 1,7%, pentru comparație, ucrainenii – 7,01%.

Regiunea Kirovograd în zona satelor moldovenești – 1,91%, pentru comparație, ucrainenii – 8,62% etc.

Referitindu-ne la posibilitățile obținerii studiilor superioare în general (învățământul superior în limba maternă lipsește), populația românofonă din Ucraina, în comparație cu reprezentanții etniei titulare, se află într-o situație discriminatorie care creează și confirmă tendințele de asimilare.

Care sunt perspectivele?

1) Ce se întâmplă la nivelul legislativului ?

Putem afirma că, în ultimul timp, se încearcă să ni se restrângă drepturile:

a) Încălcându-se art. 14 al *Legii minorităților în legislația electorală*, nu ni se mai permite să înaintăm candidați independenți nici în Parlament, nici în consiliile regionale și locale. Cine va cere respectarea drepturilor noastre, inclusiv la învățământul în limba maternă, dacă cei aleși vor face doar jocul partidelor?

b) În noua variantă a *Chartei limbilor regionale sau minoritare*, votată la 15 mai 2003, a fost exclusă norma legislativă care „interzicea reducerea rețelei de așezăminte de învățământ și de cultură care utilizează limbile minorităților“, iată de unde „cresc picioarele transformării școlilor noastre în școli mixte sau chiar dispariția lor“!

Și nici un parlamentar din regiunea Cernăuți, care pretinde că ne reprezintă, nu a protestat că se încalcă punctul 3 al art. 22 al *Constituției* care se referă la „neadmiterea reducerii volumului și formelor drepturilor și libertăților pe parcursul adoptării noilor legi sau a amendamentelor la legislația în vigoare“, însă foarte degrabă, fără rușine, vor încerca să ne cerșească din nou voturile!

2) Ce se întâmplă la nivelul executivului?

a) După schimbarea puterii în urma alegerilor președințiale din 2004, pentru prima dată nici unul dintre șefii administrațiilor raionale, din raioanele cu populație majoritară românească: Herța, Noua-Sulița și Hliboca, indiferent cine l-a propus, cei din gruparea socialistă sau cei din partida portocalie, nici unul dintre ei nu ne vorbește limba! Și atunci îl doare problema noastră, dacă nici nu înțelege limba română și nici nu ne cunoaște problemele?

b) Dacă ne aducem aminte, la Consfătuirea organizată de către Direcția pentru învățământ și Știință din 14 iulie 2005, prezidată de unul din locțiitorii șefului ARS Cernăuți, la care au participat din partea românilor și unii dintre organizatorii *Congresului* de astăzi, dl Ilie T. Zegrea, doamnele Alexandrina Cernov și Aurica Bojescu (cred că ei se vor opri mai detaliat asupra acestui fapt), s-a pus în discuție problema „introducerii în școlile cu predarea obiectelor în limba română studierea disciplinelor școlare de bază în limba ucraineană”. Până azi nu s-a primit răspuns la *Protestul* nostru înaintat președintelui țării.

Acum se tace, după alegeri se va vedea...

c) Și pentru a înțelege ce se petrece și ce ni se pregătește ar merita să fie analizat noul *Proiect al „Concepției etnopoliticii de stat a Ucrainei”*, elaborat de către un reprezentant al forțelor de la actuala putere care „a uitat” să-i specifice pe români printre etnii, etnogeneza cărora s-a format în locurile de viață tradițională din teritoriul actual al Ucrainei, noi nu ne-am regăsit nici printre etniile autohtone, și am fost chiar omiși din lista celor ce se vor bucura de statutul de „minoritate națională”, alături de poloni, am fost omiși și din lista celor care au avut de suferit în urma deportărilor. În analiza transmisă *Împuternicitului în drepturile omului*, acest proiect deja a fost calificat ca fiind elaborat neprofesional și incompetent. Ce va fi cu proiectul, depinde de cei care vor învinge la alegeri.

Și, în sfârșit, nici una din candidaturile noastre, propuse atât de cel de-al III-lea Congres al nostru din 2001, cât și de către Uniunea Interregională „Comunitatea Românilor din Ucraina”, în 2005, nu au fost incluse în Comisia mixtă de monitorizare, specificată în art. 13 al *Tratatului de bază româno-ucrainean* privind respectarea drepturilor minorităților. Autoritățile au nevoie de noi doar în campaniile electorale, în rest, noi „le creăm doar probleme” doar prin simplul fapt că cerem respectarea drepturilor noastre.

Concluziile să le tragă fiecare de sine stătător! Noi ne pronunțăm doar în favoarea respectării *Constituției* și supremației drepturilor pentru toți cetățenii Ucrainei!

Ne vom opri, însă, aici pentru a permite și altora să vorbească. Concluzia principală este că învățământul mediu general în limba maternă este în pericol și nu avem dreptul să nu observăm acest lucru și să nu reacționăm!

Și o propunere pentru viitor: ar fi binevenit ca organizatorii să invite la acest Congres și pe reprezentanții tuturor celor patru organizații de intelectuali, frați de-ai noștri din regiunea Odesa, și pe ai celor trei societăți din Transcarpatia și Societatea „Petru Movilă” din Kiev pentru a transforma statutul *Congresului* nostru din regional în atotucrainean – cu toate consecințele de rigoare. Iar hotărârile *Congresului* să fie îndeplinite măcar în acea parte care depinde de noi... Comisia de monitorizare (aleasă la ultimul Congres) și așa nu și-a onorat

misiunea – bine că Centrul Bucovinean Independent de Cercetări Actuale se ocupă și de această problemă – altfel, nici ceea ce depinde de noi nu era realizat...

Mulțumesc pentru răbdarea și atenția cu care m-ați ascultat!

Și să ne ajute Bunul Dumnezeu!

NOTE

- 1 Vezi: L. Lazarencu, *Dosvid movnyh politik svitu i ukrainska perspektyva: informațino-analitycyni oglead*, „Ukrainska mova“, Kyiv, 2003, nr. 4, p. 3–33 (în limba ucraineană); *Naționalni menșyny Ukrainy 1920–1930-ti roky. Istoriko-kartograficyni atlas*, Kyiv, 1996, p. 4, 53–98 (în limba ucraineană).
- 2 Vezi Viktor Kolesnik, *Naționalno-etnicini vidnosyny v Ukraini: teoreticyni zasady ta konstytuțino-pravovi aspekty*, Harkiv, 2003, p. 174 (în limba ucraineană).
- 3 Cifrele referitoare la numărul de clase și elevi în regiunea Odesa au fost luate din anexa la raportul prezentat pe regiunea Odesa, *Monitorizarea respectării drepturilor minorităților*, efectuat de oficiul Ombudsmanului Radei Supreme a Ucrainei în anul 2002.
- 4 Vezi Petru Grozavu, *O scrisoare fără răspuns: „Dunărea și Marea Neagră”*, „Neamul românesc“, serie nouă, Chișinău, 1996, nr. 2, p. 17.

ANEXĂ

Dinamica cotei populației românofone în cele mai însemnate regiuni și unități administrativ-teritoriale ale Ucrainei

Regiunea (s-au declarat)	Anul recensământului					
	1946	1959	1970	1979	1989	2001
Transcarpatia (români)	12 412	18 346	23 454	27 155	29 485	32 152
Cernăuți (români)	–	79 790	84 878	90 485	100 317	114 555
Cernăuți (moldoveni)	–	71 645	78 390	85 027	84 519	67 225
Odesa (moldoveni)	–	?	135 979	143 109	144 534	123 751
Nicolaev (mold.)	–	?	5 271	8 885	16 673	13 171
Kirovograd (mold.)	–	?	6 614	7 067	10 694	8 274
Donețk (mold.)	–	12 300	11 760	12 208	13 332	7 171
Dnepropetrovsk (mold.)	–	?	3 062	4 879	6 636	4 398
Lugansk (mold.)	–	?	4 708	5 519	5 785	3 252
Herson (mold.)	–	?	2 038	3 894	5 618	4 179
Rep.Crimeea (mold.)	–	?	3 450	4 445	6 609	3 761

Harikov (mold.)	–	?	1 687	2 436	3 746	2 462
Zaporojie (mold.)	–	?	1 597	2 314	3 429	2 476
Or. Kiev (mold.)	–	?	1 769	1 875	3 186	1 927
Poltava (mold.)	–	?	674	1 231	2 737	2 562
Cercasy (mold.)	–	?	642	906	1 813	1 617
Jitomir (mold.)	–	?	573	712	1 434	1 425
Vijnița (mold.)	–	?	?	?	3 326	2 944
Reg. Kiev (mold.)	–	?	682	1 018	1 799	1 515
Or. Sevastopol (mold.)	–	?	?	?	1 140	801

SUMMARY

Ion Popescu's article is an analysis of the Ukrainian legislation regarding the right of national minorities to mother tongue learning and the current situation of the Romanian minority.

The Ukrainian constitution guarantees the minorities the right to mother tongue learning or to study their mother tongue in state and local schools or in national – cultural institutions. This is directly or indirectly confirmed by the *Ukrainian Constitution*, *The Declaration of Minority Rights in Ukraine*, the laws *Regarding the languages*, *Regarding the National Minorities in Ukraine*, *The Conclusion no. 190 (1995) regarding the admission of Ukraine into the Council of Europe*, *The Recommendation of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe no. 1201 (1993)*, *Framework Convention regarding the protection of national minorities*, *The European Charter for Regional or Minority Languages* and *Article 13 of the Romanian Ukrainian Treaty* and allow the national education system, including higher education, to be carried out entirely in the mother tongue. From later investigations though one can see that all these rights are only partially respected. Thus the number of school with Romanian language teaching was reduced and according to the results of the last census of December 2001 in average 10.5% Ukrainians, 10.81% Poles, 8.92% Bulgarians and only 4.14% of Romanian origin (4.58% Moldovans and 3.4% Romanians) have higher education in Ukraine.

Regarding the possibilities of attaining a higher education degree in general (higher education in mother tongue lacks completely), the author notes that the Romanian speaking population in Ukraine are in a discriminatory position that creates and confirms the assimilations tendencies.

ÎNVĂȚĂMÂNTUL MINORITĂȚILOR NAȚIONALE DIN REGIUNEA CERNĂUȚI

Discursul prof. univ. dr. V. M. Kramar,
șefului Direcției pentru Învățământ și Știință a Administrației Regionale
de Stat Cernăuți la Congresul Intellectualității Românești din
17 decembrie 2005

Cernăuți

Stimați participanți la Congres! Onorați oaspeți!

Permiteți-mi să vă felicit din partea Direcției Regionale pentru Învățământ și Știință și să exprim sincere mulțumiri organizatorilor ședinței de astăzi pentru posibilitatea de a participa la pregătirea acestei acțiuni importante. Actualitatea temei propuse Congresului, pentru dezbateri, cred că este evidentă pentru toți cei prezenți în această sală, deoarece învățământul este viitorul țării, iar rezolvarea problemelor învățământului în limbile minorităților naționale este garantul stabilității, dezvoltării și autorității unui stat pe arena internațională. Ne bucură faptul că asigurarea accesului tineretului nostru la studii calitative – considerată de președintele Ucrainei V. A. Iușcenko ca fiind o problemă prioritară în activitatea guvernului – a găsit înțelegere la majoritatea reprezentanților societății civile din ținut și, inclusiv, la reprezentanții intelectualității comunității etnice românești de pe meleagul nostru. Înalta reprezentare la acest Congres confirmă faptul că autoritățile Ucrainei și României manifestă o atenție deosebită față de această problemă.

Direcția Regională de Învățământ și Știință acordă astăzi o atenție permanentă necesităților învățământului în limba minorităților naționale din regiune, având drept scop rezolvarea următoarelor obiective:

- perfectarea Legii referitoare la minoritățile naționale din Ucraina și a programelor dezvoltării culturale a minorităților naționale din regiunea Cernăuți;
- favorizarea consolidării și dezvoltării instituțiilor de învățământ în localitățile cu populație compactă aparținând minorităților naționale;
- acordarea atenției, din partea organelor de stat ale puterii executive și ale conducerii locale, asupra problemelor referitoare la accesul egal la un învățământ calitativ, la asigurarea maximă a realizării necesităților învățământului pentru minoritățile naționale;
- asigurarea, pentru reprezentanții minorităților naționale, a unui învățământ calitativ, nu numai în regiunea Cernăuți, ci și în toată Ucraina.

Datorită specificului dezvoltării istorice și așezării geografice, regiunea noastră se deosebește prin configurația sa etnodemografică.

TABEL Nr. 1

Naționalitatea	Numărul de locuitori (mii loc.)	Populația rurală (mii loc.)	Populația urbană (mii loc.)
Ucraineni	689,1	381,8	307,3
Români	114,6	85,2	29,7
Moldoveni	67,2	64,4	2,8
Ruși	37,9	6,0	31,9
Poloni	3,3	0,9	2,4
Bieloruși	1,4	0,3	1,1
Evrei	1,4	–	1,4
Total	914,9	538,6	376,3

Statul ucrainean independent, recunoscând valoarea socială a tuturor culturilor naționale, bazându-se pe vechile tradiții de conviețuire pe teritoriul lui a reprezentanților diferitelor etnii – potrivit componenței poli-etnice a populației – consideră ca fiind esențială crearea unor condiții echitabile pentru renașterea spirituală a tuturor comunităților etnice. Una din direcțiile prioritare ale etnopoliticii statului, în etapa actuală, este asigurarea coexistenței armonioase a cetățenilor Ucrainei de diferite naționalități și libera dezvoltare a etnoculturilor.

Pentru aplicarea prevederilor *Legii referitoare la minoritățile naționale din Ucraina*, a programelor complexe de dezvoltare a culturii minorităților naționale în regiunea Cernăuți pe perioada anilor 2005–2010, aprobate prin Ordonanța Administrației Regionale de Stat din 07.07.2004, nr. 325-r, Direcția pentru Învățământ și Știință desfășoară o muncă corespunzătoare, controlând respectarea legislației și asigurarea necesităților învățământului minorităților naționale – a românilor, moldovenilor, rușilor, polonilor, germanilor, evreilor, armenilor etc.

În regiune funcționează 797 instituții de învățământ de diferite nivele și forme de proprietate. În cadrul lor studiază 238 000 de copii – preșcolari și școlari, elevi ai școlilor profesionale și studenți ai instituțiilor superioare de învățământ – și lucrează 39 000 profesori, personal auxiliar și din sistemul administrativ. Rețeaua lingvistică generală a școlilor și instituțiilor preșcolare din regiune se bazează pe componenta națională a populației, pe necesitățile lingvistice și culturale, pe tradițiile naționale etc. În general, în regiune, în limba ucraineană studiază 81,15% de elevi, în română – 17,70%, în rusă – 1,15%. În anul de învățământ 2005/2006, numărul total de școli este de 453. Din acestea, cu limba de predare ucraineană – 357, română – 81, rusă – 1 și 14 școli mixte (10 – ucraineană și română, 4 – ucraineană și rusă).

Cinci instituții de învățământ general din regiune, cu limba română de predare, funcționează ca licee și gimnazii: Liceul „Gh. Asachi” din Herța, Liceul „M. Eminescu” din Carapciu – raionul Hliboca, Gimnaziul „I. Neculce” din Boian – raionul Noua-Sulița, Gimnaziul din Crasna – raionul Storjineț.

De asemenea, o adevărată rețea de instituții preșcolare este organizată cu scopul de a satisface interesele populației. În anii dintre 1998–2005, atât numărul

instituțiilor preșcolare cu limbile de predare română și ucraineană, cât și numărul copiilor au crescut.

În regiune își desfășoară activitatea 42 de instituții preșcolare de învățământ cu limba română de instruire (33 permanente și 9 sezoniere). Ele sunt frecventate de mai mult de 1 800 de copii: în raionul Herța – 400, Hliboca – 369, Noua-Sulița – 855, Storojineț – 253 de copii. Din 2003 a fost restabilită și funcționarea instituției preșcolare cu limba rusă de instruire din satul Grubno, raionul Securenî (două grupe, în total 42 de copii). Pe lângă școlile din raionul Herța au fost organizate 24 de grupe pregătitoare pentru cei aproape 400 de preșcolari care urmează să învețe în clasa întâi, în școlile primare de patru ani.

Grupa cu limba română de predare (23 de copii) funcționează pe lângă instituția preșcolară nr. 1 din orașul Cernăuți. Alți 53 de copii învață în limba polonă: în satul Crănsișoara, raionul Storojineț – 26 de copii, iar în instituția preșcolară nr. 25 din orașul Cernăuți – 27 de copii. În instituția preșcolară nr. 25 din Cernăuți, 22 de copii învață limba ebraică. Însușindu-și directivele șefului Administrației Regionale de Stat, Direcția pentru Învățământ și Știință a elaborat diferite dispoziții pentru organizarea unor activități de inițiere a copiilor de vârstă școlară în cultura, istoria și tradițiile minorităților naționale care locuiesc în regiunea Cernăuți. Selecționarea și asigurarea cu cadre didactice este determinată de nivelul și măiestria profesională a învățătorilor și profesorilor. În școlile cu predarea în limba română lucrează 2 119 profesori și învățători, ceea ce constituie 19% din numărul total al pedagogilor din regiune. Dintre ei au studii superioare – 1 658 persoane sau 78%. Pe regiune, însă, procentul este de 81%.

Planurile-standard de învățământ prevăd însușirea limbii și literaturii ucrainene, limba oficială de stat, a limbii și literaturii materne și a limbilor europene. În sistemul de învățământ din regiunea noastră sunt luate în considerație posibilitățile studierii istoriei, culturii, obiceiurilor și tradițiilor proprii melegurilor natale.

În comparație cu anii precedenți, s-a îmbunătățit indicele de asigurare a instituțiilor de învățământ cu literatură didactică. La data de 15.12.2005, dotarea cu manuale a școlilor cu predare în limba română, la clasele primare, atinge nivelul de 100% , în timp ce în școlile cu limba de predare ucraineană nivelul este de 90%. Alte cifre indică, pentru școala medie necompletă – 78% (cu limba de predare ucraineană – 73%), pentru clasele superioare – 83% (cu limba de predare ucraineană – 72%), iar pentru elevii claselor a V-a – 100%. Elevilor din aceste școli le sunt puse la dispoziție manuale moderne de limba ucraineană, elaborate de specialiștii Universității Naționale din Cernăuți (N. D. Babyci, K. M. Lukianiuk, M. S. Skab ș. a.). Școlarii din clasa întâi primesc, în fiecare an, un *Abecedar* în limba română. Pentru anul de învățământ 2005/2006 s-au comandat 18 titluri (în 35 231 de exemplare) de manuale noi destinate elevilor claselor VII–XI din școlile cu predare în limba română. De asemenea, la nivel regional au fost elaborate crestomații pentru clasele VI–XI, care conțin materialul prevăzut în programa de studiu.

Evident, și în domeniul învățământului din regiunea noastră, ca de altfel în general în țară, există probleme. Decretul președintelui Ucrainei din 4 iulie 2005 referitor la *Măsurile urgente pentru funcționarea și dezvoltarea învățământului în Ucraina*, Programa Cabinetului de Miniștri al Ucrainei, *În întâmpinarea oamenilor*, Hotărârea Colegiului Ministerului pentru Învățământ și Știință al

Ucrainei, toate aceste documente oficiale ne orientează spre rezolvarea problemelor încă nesoluționate. Datorită măsurilor luate de organele centrale și locale de conducere, sistemul de învățământ din regiune funcționează la parametrii normali, la nivelul anului curent. Finanțarea se realizează conform alocațiilor aprobate de buget pe anul 2005 de către consiliile locale și regionale care au prevăzut suma de 289,8 milioane grivne (adică, cu 2,8 milioane grivne mai mult decât sumele de control ale Ministerului de Finanțe al Ucrainei în domeniul „învățământ“). Luând în considerație schimbările survenite în anul în curs, suma prevăzută pentru învățământ a ajuns, la data de 1.10.2005, la un quantum de 290,6 milioane grivne, pentru 2006 fiind aprobate 352,2 milioane grivne.

În acest an s-au produs schimbări pozitive și în sfera socială din domeniul „învățământ“. Începând cu 1 ianuarie 2005 (conform decretului Ministerului pentru Învățământ și Știință din 24.02.05, nr. 118), sunt modificate esențial condițiile de plată suplimentară pentru efectuarea unor anumite activități didactice. S-a mărit considerabil retribuția pentru dirigenție, verificarea caietelor și a lucrărilor scrise, administrarea cabinetelor, a atelierelor de creație, a sectoarelor de cercetare științifică, a bibliotecilor sau pentru conducerea comisiilor metodice în instituțiile de învățământ. Este controlată, în permanență, achitarea la timp a salariilor lucrătorilor din învățământ. Plățile se efectuează complet, în termenii stabiliți. La data de 1.12.2005 nu se înregistrează datorii la plata salariilor. Sunt asigurate, în timp util, și sumele pentru concedii. În limitele quantumului prevăzut sunt îndeplinite cerințele art. 57 din Legea Ucrainei referitoare la învățământ, mai ales achitarea majorărilor pentru stagiul de vechime al pedagogilor, ajutoarele pentru concediile medicale și salariile de merit. În timpul anului (în virtutea Decretului Cabinetului de Miniștri al Ucrainei și a Ordinului Ministerului pentru Învățământ și Știință al Ucrainei), salariile lucrătorilor din învățământ au fost majorate, iar de la 1 septembrie 2005 au fost aplicate noile condiții de salarizare în baza tarifului unic.

În scopul ridicării prestigiului pedagogilor și al stimulării lor s-au stabilit burse lunare ale Administrației Regionale de Stat pentru premianții concursului regional „Învățătorul anului“. În fiecare an, de „Ziua profesorului“, celor mai buni pedagogi ai regiunii le sunt acordate premiul „Omelean Popovici“, iar celor mai buni pedagogi din oraș premiul „Yuri Fedkovyci“ (conform Hotărârii Consiliului Orășenesc din Cernăuți).

Cadrele didactice pentru școlile cu limba română de predare sunt pregătite la Universitatea Națională „Yuri Fedkovyci“ din Cernăuți, la Colegiul Pedagogic, la instituțiile superioare de învățământ din România și Republica Moldova. În prezent, la Facultatea de Filologie a Universității noastre, la secția de limba și literatura română, studiază 102 studenți (59 la forma de învățământ de zi și 43 la forma de învățământ „fără frecvență“); la secția de limba și literatura ucraineană pentru școlile românești sunt înregistrați 105 studenți (70 la zi și 35 la „fără frecvență“). La Facultatea de Matematică, în grupele românești sunt 27 de studenți, iar la Colegiul Pedagogic al Universității Naționale „Yuri Fedkovyci“ din Cernăuți, la secția școlară care pregătește specialiști pentru ciclul primar în școlile românești învață 102 studenți.

Anual, Direcția Regională pentru Învățământ și Știință organizează, în baza unui concurs, o selecție a absolvenților din regiunea Cernăuți, cetățeni ai Ucrainei,

de origine română și moldovenească, care urmează să studieze în instituțiile superioare de învățământ din România și Republica Moldova. În ultimii cinci ani, conform procedurii de selecție, au fost admiși 225 de candidați pentru instituțiile de învățământ din România și 102 pentru cele din Republica Moldova.

Din cele relatate anterior se poate observa cum statul, la toate nivelele puterii, depune eforturi mari pentru îmbunătățirea situației în domeniul învățământului, inclusiv în regiunea noastră multinațională, pentru rezolvarea neajunsurilor din domeniul învățământului în limbile minorităților naționale, mai ales în școlile românești. Cu toate acestea o serie de probleme importante rămân în continuare nerezolvate, ele fiind atât de competența Direcției regionale și a organelor direcțiilor locale pentru învățământ, cât și a fiecărui profesor în parte. Aceste impedimente presupun:

- dotarea incompletă a școlilor naționale cu manuale și literatură didactică traduse în limba română, pentru disciplinele domeniului matematică - științe. În această sală sunt mulți specialiști care cunosc limba română. Vă îndemn să munciți pentru comunitate așa cum au făcut și colegii voștri, profesorii de limba română;

- asigurarea incompletă a școlilor minorităților naționale cu cadre didactice profesioniste. Direcția pentru Învățământ a examinat acoperirea cu personal didactic calificat pentru perioada de până în anul 2012. În 2006, diagrama personalului din școlile cu limba română de predare din regiune va trebui completată cu 42 de posturi de specialiști, iar în 2007 cu 23. Este nevoie, mai ales, de profesori de matematică, fizică, istorie, geografie, limbile franceză și engleză. Conform acordului Ministerului pentru Învățământ și Știință al Ucrainei, Direcția pentru Învățământ și Știință a Administrației Regionale de Stat din Cernăuți, împreună cu Universitatea Națională „Yuri Fedkovyci“ din Cernăuți, a susținut inițiativa de a deschide mini-grupe românești la unele facultăți ale universității, pentru pregătirea profesorilor de matematică, fizică, chimie, biologie, geografie, istorie, limbi străine etc. pentru școlile cu limba română de predare din Ucraina. Conform regulamentului, astfel de grupe se vor deschide cu condiția ca la facultatea respectivă să se înscrie minimum 10 studenți de origine română sau moldovenească. Consider că participarea societăților românești din regiune la selectarea și îndrumarea tineretului capabil către astfel de studii să aibă succes;

- carențele sistemului de selectare a tinerilor care pleacă pentru studii în România, tergiversarea termenului de desfășurare a concursului (în special în acest an);

- neîndeplinirea, de către partea română, a condițiilor prevăzute în *Protocolul de colaborare în domeniul învățământului dintre Ministerul pentru Învățământ și Știință al Ucrainei și Ministerul Educației, Învățământ și Cercetări al României* (art. 17), în capitolul referitor la informările despre numărul de studenți, cetățeni ai Ucrainei, care studiază, sunt eliminați sau au absolvit studiile în România. Acest fapt nu ne dă posibilitatea de a planifica repartizarea lor la locurile de muncă în instituțiile de învățământ din regiune;

- lipsa reglementărilor procedurale referitoare la modalitatea de angajare obligatorie în instituțiile de învățământ ale regiunii a absolvenților instituțiilor superioare de învățământ din România, care au fost recomandați să studieze în vederea obținerii specializărilor pedagogice conform condițiilor acordului bilateral.

Direcția pentru Învățământ și Știință informează permanent Ministerul pentru Învățământ și Știință al Ucrainei despre aceste probleme, face propuneri, participă activ la elaborarea documentelor normative din domeniul colaborării internaționale. Este benefic și dialogul stabilit cu Consutul General al României la Cernăuți. Organizațiile nonguvernamentale românești din regiune ar putea, de asemenea, folosind relațiile și autoritatea lor, să participe la rezolvarea acestor probleme.

Însă cea mai importantă problemă, după părerea mea, este nivelul nesatisfăcător al cunoștințelor elevilor la disciplinele de bază, inclusiv cunoașterea limbii de stat. Nemulțumirile existente, legate de această problemă, sunt confirmate și de observațiile mele personale efectuate pe parcursul ultimilor ani, precum și de rezultatele evaluărilor realizate de noi, nu de mult, în instituțiile de învățământ din raioane, inclusiv în instituțiile de învățământ cu limba română de predare. Cu alte cuvinte, există o problemă reală în ceea ce privește calitatea învățământului; despre ea se vorbește mult în ultimul timp, și pentru ea ne-am adunat aici.

Evident că școala națională, la ora actuală, nu trebuie și nu poate să se dezvolte luând în considerație doar interesele și necesitățile fiecărui om în parte. Desigur, unica dorință a părinților de orice naționalitate, care aduc copilul la școală, este aceea de a-i asigura acestuia un învățământ calitativ care să dezvolte capacitățile și talentul dat de Dumnezeu. Iar aici totul depinde de pedagog, de profesionalismul lui, de disciplina lui executivă și de onestitatea în relațiile cu societatea care i-a încredințat ce are ea mai scump: copiii. Direcția pentru Învățământ și Știință va lucra pentru a înlătura toate neajunsurile. Ar fi de foarte mare valoare și ajutorul constructiv al societății îndreptat spre ameliorarea situației. În acest sens, Direcția pentru Învățământ și Știință e deschisă dialogului și colaborării cu toate puterile constructive, inclusiv ale dumneavoastră, stimați participanți la Congres. Prezența și perseverența cu care dumneavoastră puneți problema calității învățământului în școlile cu limba română de predare ne va da posibilitatea de a avea încredere în colaborarea noastră în direcția înlăturării acelor neajunsuri semnalate în învățământul minorităților naționale și care pot fi, cu adevărat, soluționate. Doresc, tuturor, discuții productive și hotărâri înțelepte, îndreptate spre crearea condițiilor pentru învățarea și educarea tinerei generații, a unor cetățeni conștienți ai statului nostru, Ucraina liberă și independentă care, împreună cu statele vecine, se îndreaptă spre Uniunea Europeană.

Vă mulțumesc pentru atenție.

(Traducere din limba ucraineană de Nadejda Cioban)

SUMMARY

Starting from the premise that education represents the future of a country and the solution to the problems of the education for the national minorities guarantees the stability, development and authority of the state, the discussions on the Ensuring the educations for the national minorities of the Cernăuți region presents the perspective of the Regional Education and Science Directorate in Cernăuți on the situation of the educational system for 2005/ 2006. The statistical data indicates, for Cernăuți region,

797 learning institutions of different levels and of different patrons, attended by 238000 students – preschoolers, gymnasium, professional schools, higher education students / and 39000 professors and auxiliary personnel in the administrative department.

According to the official views, the activities and the responsibilities of the State Administration in the Region and the Education and Science Directorate are centred on developing the network of schools in the areas with compact minority population, on ensuring the equal access to a qualitative and on supporting the children of school age in learning the culture, history and traditions of the national minorities living in Cernăuți region. Without contesting the existence of various problems (the endowment of the schools with sufficient textbooks and teaching materials translated into Romanian especially for the discipline of mathematics and science, the deficit of qualified professors, the deficit of the selection process that apply for studying abroad in Romania, the delay in the organization of the scholarship contests and so on) the representative of the Education and Science Directorate expressed his disponibility for dialogue and collaboration for those involved in the process of monitoring the quality of the education of national minorities.

ÎNVĂȚĂMÂNTUL ÎN LIMBA ROMÂNĂ DIN UCRAINA: MODERNIZAREA ȘI EMANCIPAREA VIEȚII PROFESIONALE

Alexandrina Cernov

Cernăuți

Stimate domnule Kramar Valerii Maximovici, stimate domnule Abramiuc Igor Stepanovici, stimate domnule ambasador Laurențiu Traian Cristea, dragi oaspeți!

Onorată asistență, domnilor, doamnelor și domnișoarelor!

Am onoarea, ca la acest înalt forum al intelectualității românești din regiunea Cernăuți, să-mi expun concepția și părerile referitoare la calitatea învățământului, la modernizarea și emanciparea vieții profesionale a educatorilor, învățătorilor și profesorilor și, nu în ultimul rând, să analizez felul în care se respectă drepturile copiilor, elevilor și studenților la învățământ în limba maternă.

Problema principală, despre care trebuie să avem grijă astăzi, este cea a asigurării unui învățământ calitativ, bazat pe principiul egalității în drepturi a elevilor și studenților, indiferent de limba de predare a școlii. Dar despre ce fel de modernizare putem vorbi dacă este încălcat principiul egalității în ceea ce privește însăși organizarea procesului de învățământ, și am aici în vedere planificările propuse, în 2005, pentru învățământul de 12 ani, de către Ministerul Învățământului și Științei din Ucraina pentru școlile cu limbile de predare ale minorităților naționale la obiectele pe care le voi analiza pe parcurs: limba și literatura română, literatura universală și limba și literatura ucraineană, limba oficială a Ucrainei. Și despre ce fel de emancipare a profesorilor putem vorbi, dacă aceștia se tem să discute deschis problemele ce țin de apărarea drepturilor copiilor la cunoștințe egale cu colegii lor din școlile națiunii titulare?

Orientarea Ucrainei spre integrarea europeană înseamnă, printre alte obiective pe care încearcă să le rezolve, și studierea standardelor europene în domeniul învățământului și culturii, a politicii lingvistice, respectarea drepturilor minorităților naționale, ratificarea documentelor europene referitoare la politica statului față de minorități.

Ne putem integra în UE doar cu o societate care a reușit să păstreze tot ceea ce are mai important: specificul național al poporului său, cu toate valorile spirituale, cu toată varietatea de limbi și culturi naționale care-l caracterizează.

Evident, în promovarea și cultivarea specificului național al comunităților majoritare și minoritare, rolul cel mai important îi revine școlii. Nu întâmplător, astăzi intelectualitatea este îngrijorată de felul în care evoluează tineretul școlar:

cultura generală, cultura lingvistică, morala și orientarea profesională. Tendințele negative, vizibile în societatea noastră, sunt consecințe ale lipsei de educație umanistică, în primul rând. Tineretul preferă astăzi bișnița și câștigul ușor, de cele mai multe ori parazitând pe seama părinților care lucrează din greu în străinătate. Ne gândim oare cum își vor organiza viața copiii care și-au cumpărat diplomele de specialitate cu banii părinților, singuri nefiind competitivi din punct de vedere profesional pe piața muncii? Din nefericire, și copiii talentați și muncitori caută, deocamdată, un loc de muncă în străinătate. Fenomenul exportului cultural și științific a ajuns să ne pară firesc. Dar ne gândim oare la ceea ce se va întâmpla foarte curând? În școală deja lipsesc cadrele didactice calificate.

Lăsându-și copiii, în cel mai bun caz, pe seama bunicilor, majoritatea părinților nu se gândesc la aspectul moral al viitorului lor. Am citit anul trecut toate versurile prezentate de elevii noștri la *Festivalul de poezie „Ilie Motrescu”*. Am fost impresionată până la lacrimi de poeziile câtorva copii dedicate părinților. Și nu datorită valorii lor artistice. Era un strigăt de neasemuită durere a copilului care avea totul din punct de vedere material, dar îi lipsea mama, ea fiind departe. Într-una din poezii, autoarea era gata să renunțe la tot ce avea, doar pentru a putea vorbi, în fiecare zi, cu mama. Mi-aș dori ca aceste poezii să fie publicate într-un grupaj de versuri și trimise tuturor părinților, care poate că nici nu bănuiesc ce se petrece în inima copilului lor.

În acest context doresc să vorbesc despre încă un fenomen, care sper ca treptat să dispară. Ani de-a rândul urmăresc cum bișnițarii noștri, care de fapt sunt și ei un fel de „oameni de afaceri cinstiți”, „împrumută” copii care „să le treacă marfa” la frontieră. Este un mod de exploatare a copilului căruia, doar pentru 5 dolari pe zi, i se fură vacanța, uneori și orele de școală. Ce-i drept, în ultimul an, acest lucru se practică mai rar. Dar nu a dispărut definitiv.

Până astăzi, școala a pierdut și foarte mulți învățători și profesori, care au plecat să lucreze în calitate de muncitori necalificați, pentru a-și putea ajuta familia. Salariile profesorilor în Ucraina sunt umilitor de mici. Majorarea, despre care se vorbește atât de insistent, este nulă în comparație cu prețurile care cresc pe zi ce trece. Multe din școlile noastre au ajuns să fie vitregite de cei mai buni profesori. Unii dintre ei mai figurează în state, păstrându-și astfel locul de muncă pentru viitor. Iar directorii nu pot fi acuzați pentru acest gest. Și multe alte „minuni” se mai întâmplă în școlile noastre, și nu numai în cele cu limba română de predare. Celor care ne învinuiesc de faptul că absolvenții școlilor cu limba română de predare nu sunt competitivi pentru că nu cunosc bine limba ucraineană, le-aș recomanda să asculte pe stradă cum vorbesc tinerii ucraineni, ce limbaj vulgar folosesc, un limbaj care numai literar nu poate fi numit. Oare lucrul acesta nu-i îngrijorează pe politicieni? Cultura vorbirii tinerilor noștri? Sau cum să procedăm cu acei directori de școală care se fac că nu observă că profesorii lor nu-și îndeplinesc datoria, că lipsesc frecvent de la lecții, că ajung să consume băuturi alcoolice care se vând chiar în incinta școlii?

Și cea mai mare dintre „minunile“ lumii contemporane este că în școală s-a cuibărit corupția, acel vierme diavolesc care cultivă în inimile tineretului nostru nihilismul, menține disprețul față de tot ceea ce este cultură, cultivă cinismul cu care privesc în jur și aroganța față de cei săraci, printre ultimii numărându-se de cele mai multe ori tinerii cultivați, cei care învață. Este o temă care, să-mi fie iertat, ar trebui să-i preocupe mai mult pe pedagogi și despre care trebuie să discutăm cu mai multă competență și responsabilitate în publicațiile noastre.

Am făcut această introducere, poate mai amplă, pentru că sunt de părere că fenomenul amintit influențează negativ interesul copilului pentru cunoștințe. Pentru unii elevi, școala a devenit doar o instituție pe care ei sunt obligați să o frecventeze.

Pregătindu-mă pentru acest *Congres* am folosit mai multe documente legislative referitoare la drepturile copilului în general, drepturile copilului reprezentant al unei minorități naționale, *Legea Ucrainei din 26.04.2001, nr. 2402-III „Despre ocrotirea copilului“* în varianta publicată la Cernăuți, în care, printre altele, este exclus capitolul despre drepturile copilului reprezentant al unei comunități naționale minoritare, alte documente normative elaborate de Ministerul Învățământului și Științei, *Planurile-standard de învățământ* după care se orientează școala ucraineană și care sunt obligatorii în planificarea procesului de învățământ, inclusiv cele din 2005, care prevăd învățământul de 12 ani. Am studiat cu atenție directivele *Departamentului pentru conținutul învățământului* al Ministerului Învățământului și Științei al Ucrainei, unele lucrări ale profesorilor de limba și literatura ucraineană și ale celor de literatură universală referitoare la problemele actuale ale școlii ucrainene în organizarea procesului de predare/învățare a limbii și literaturii ucrainene și a literaturii universale, publicate în revistele de specialitate. Am constatat că profesorii din școlile ucrainene discută permanent problemele predării limbii și literaturii ucrainene, a literaturii universale, fac propuneri concrete pentru îmbunătățirea procesului instructiv-educativ.

Comparând *Planurile-standard de învățământ pentru școlile cu limba ucraineană de predare* cu cele pentru școlile cu *limba de predare rusă și a altor limbi ale minorităților naționale*, am ajuns la concluzia că în școlile cu limba ucraineană de predare se păstrează predarea limbii și literaturii ucrainene precum și a literaturii universale ca obiecte separate de învățământ. În planificările propuse pentru școlile cu predarea în limba rusă și în limbile altor minorități nu se regăsește nici cursul de literatură universală și nici cel de literatură română. În schimb, se propune un *curs aberant*, chiar prin denumirea sa, lipsit de orice concepție și orice logică, curs de predare integrată a literaturii universale cu cea a minorității naționale, în cazul nostru a celei românești. În consecință, atât literatura universală cât și literatura română sunt eliminate din program ca obiecte de învățământ, deoarece un curs integrat, mai ales în varianta când sunt reduse orele la limba și literatura română, iar la literatura universală cele două ore au

dispărut definitiv, nu poate să le ofere elevilor cunoștințele necesare, egale ca volum și calitate, cu cele destinate elevilor din școlile cu limba ucraineană de predare. Analiza a fost făcută după noile planuri de învățământ (de tranziție), publicate în 2005, care prevăd instruirea elevilor în 12 ani de învățământ.

TABELUL NR. 1

Pentru clasele primare

În școlile cu limba ucraineană de predare					În școlile cu limba rusă sau alte limbi ale minorităților naționale				
Clasele	1	2	3	4		1	2	3	4
Limba ucraineană	8	7	7	7	Limba română	6	5	5	5
–		–	–	–	Limba ucraineană	3	3	4	4
Eu și Ucraina	1	1	2	2	Eu și Ucraina	1	1	2	2
Ore suplimentare, variative	1	1	2	2	Ore suplimentare, variative	0,5	0,5	0,5	0,5

Atragem atenția nu numai asupra faptului că orele prevăzute pentru predarea limbii române sunt mult mai puține (cu 2 ore), dar și că orelor variative le sunt repartizate doar 0,5 ore, adică cu 0,5–1 ore mai puțin. La acest capitol, pe parcursul a patru ani elevii școlilor românești vor avea cu 8 ore pe săptămână mai puțin pentru studierea limbii materne și cu 4 ore pe săptămână mai puține ore variative. Egale rămân doar orele la obiectul *Eu și Ucraina*. Aceeași situație se constată și în clasele următoare.

TABELUL NR.2

Pentru clasa a V-a

În școlile cu limba ucraineană de predare		În școlile cu limba rusă sau alte limbi ale minorităților naționale	
–		Limba română	3 ore
Limba ucraineană	3,5 ore	Limba ucraineană	2 ore
Literatura ucraineană	2 ore	Literatura ucraineană	2 ore
–	–	Literatura (curs integrat de literatură română/literatură universală)	2 ore
Literatură universală	2 ore	–	–
Ore suplimentare, variative	1 oră	Ore suplimentare, variative	0,5 oră

Pentru clasele VI–IX:

În școlile cu limba ucraineană de predare					În școlile cu limba rusă sau alte limbi ale minorităților naționale				
Clasele	6	7	8	9		6	7	8	9
Limba și literatura ucraineană	5	5	5	4,5	Limba și literatura ucraineană	4,5	4	4	3,5
Literatura universală	2	2	2	2	–	–	–	–	–
–	–	–	–	–	Limba și literatura română (curs integrat)	4,5	4	4,5	4
Ore suplimentare, variative	5	5	6	6	Ore suplimentare, variative	4	4	4,5	5

Constatăm, cu stupoare, că literatura universală se predă doar în școlile cu limba ucraineană de predare. În școlile noastre se propune predarea literaturii universale în contul orelor care fuseseră cândva rezervate literaturii române, și care erau, și în acea variantă, mult mai puține la număr. În consecință, *elevii școlilor cu limba română de predare nu au posibilitatea de a avea, la ambele obiecte ce țin de predarea/învățarea limbii și literaturii române și a literaturii universale, cunoștințe egale cu colegii lor din școlile, privilegiate în acest sens, prevăzute pentru populația școlară care reprezintă naționalitatea titulară a țării*. Evidențiem faptul că literatura este unul dintre obiectele umanistice cele mai eficiente în procesul instructiv-educativ și al cultivării limbii. Școlile cu limba rusă de predare au singurul avantaj că inițiatorii programelor lor, la aceste obiecte, au inclus un număr mai mare de scriitori ruși, neștirbind astfel cu nimic cursul de literatură rusă, nu însă și pe cel de literatură universală.

Vreau să vă mai rețin atenția pentru a vă demonstra discriminarea, planificată de fapt de către Minister, la predarea limbii și literaturii ucrainene pentru școlile minorităților naționale. De data aceasta voi compara orele repartizate pentru clasele X–XII, clase care vor susține, la examenul de absolvire, o probă scrisă sau o expunere. Ministerul le-a propus absolvenților aceleași teme, urmând ca evaluarea lucrărilor să se facă după aceleași criterii, pentru toate școlile, indiferent de limba de predare. Să comparăm repartizarea orelor pentru predarea limbii ucrainene în aceste școli:

În școlile cu limba ucraineană de predare		În școlile cu limba rusă sau alte limbi ale minorităților naționale	
Limba ucraineană <i>Clasa a X-a</i>	2 ore	Limba ucraineană <i>Clasa a X-a</i>	1 oră
Literatura ucraineană <i>Clasa a X-a</i>	2 ore	Literatura ucraineană <i>Clasa a X-a</i>	2 ore
Limba ucraineană <i>Clasa a XI-a</i>	2 ore	Limba ucraineană <i>Clasa a XI-a</i>	1 oră

În școlile cu limba ucraineană de predare		În școlile cu limba rusă sau alte limbi ale minorităților naționale	
Literatura ucraineană <i>Clasa a XI-a</i>	2 ore	Literatura ucraineană <i>Clasa a XI-a</i>	2 ore
Limba ucraineană <i>Clasa a XII-a</i>	2 ore	Limba ucraineană <i>Clasa a XII-a</i>	1,5 ore
Literatura ucraineană <i>Clasa a XII-a</i>	2 ore	Literatura ucraineană <i>Clasa a XI-a</i>	2 ore
Total, pe săptămână, în cei trei ani de învățământ:	12 ore		9,5 ore

Menționăm faptul că pentru predarea limbii străine în clasa a XII-a se repartizează 3 ore – pentru școlile națiunii titulare și 2 ore – pentru școlile minoritare. Orele variative, în care pot fi aprofundate cunoștințele elevilor la diferite obiecte, sunt de asemenea repartizate inegal. Practic, elevii școlilor românești nu au posibilități egale de a-și aprofunda cunoștințele la anumite obiecte, după preferință.

În situația în care satele românești sunt situate în trei regiuni în care populația locuiește compact și comunică în limba română – limba maternă a copiilor din școlile românești – elevii întâmpină mult mai multe dificultăți decât colegii lor din localitățile ucrainene. Prin urmare, lor li s-ar cuveni acordarea de facilități la rezolvarea testelor ori la redactarea expunerilor. Chiar și în perioada sovietică, absolvenții școlilor minorităților naționale scriau, la examenele de admitere, dictări și nu compuneri. Acum ar trebui să se reintroducă această practică.

Discriminarea este evidentă și rezultă chiar dintr-o simplă confruntare a cifrelor din *Planurile - standard de învățământ*, propuse de Minister în 2005, pe care nimeni nu îndrăznește să le analizeze, ca să nu mai vorbim de critică. În primul rând, profesorii sunt cei care tac. Să ne mirăm oare că părinții își transferă copiii la școli cu limba ucraineană de predare, iar la Școala nr. 29 se înscriu din ce în ce mai puțini copii români? Unii demnitari de stat, „mult îngrijorați“ de cunoștințele elevilor români la limba ucraineană, vor să introducă predarea obiectelor școlare esențiale în limba ucraineană. În *Protestul* adresat președintelui Ucrainei, domnului Viktor Iușcenko, publicat în săptămânalul „Concordia“ din 3 septembrie 2005, se specifică printre altele: „Examinând cercul de chestiuni privind dezvoltarea culturii și învățământului școlilor românești, dl. Poturneak B. (locțiitorul șefului Direcției Regionale de Învățământ a ARS – n.n.) a declarat despre intențiile de a aplica în școlile cu predare în limba română a studierii, chiar de la 1 septembrie 2005, a disciplinelor de bază în limba ucraineană, contrar faptului că în Ucraina, conform Constituției și legislației în vigoare, este garantat dreptul la studii în limba maternă“. La întâlnirea cu reprezentanții minorităților naționale, din 14 iulie 2005, adjunctul șefului ARS, dl. B. Baglei, argumentând cu exemplul că „în Europa reprezentanții diasporei turce, care locuiesc în Germania, nu au instituții de învățământ cu predare în limba maternă“, a confirmat justetea acestor propuneri. În acest mod se termină, de obicei, aproape

toate așa-zisele „dialoguri“, care sunt și așa extrem de rare și încordate. Ni se reproșează faptul că oricum avem prea mult.

Constatăm că felul în care sunt repartizate orele pentru studierea acestor obiecte, și în general a obiectelor umanistice, constituie o încălcare a drepturilor copilului la cunoștințe egale și calitative, prevăzute de legislația europeană și ucraineană:

1. *dreptul la cunoștințe egale și calitative la limba și literatura maternă, la literatura universală, la limba ucraineană;*

2. *dreptul la o evaluare echitabilă prin excluderea examenului de absolvire la limba și literatura română din lista obiectelor obligatorii;*

3. *dreptul la cunoștințe calitative la toate obiectele;*

4. *dreptul la cunoștințe de istorie, cultură și civilizație a minorității sale, în cazul nostru a românilor, cu toate că acestea sunt prevăzute în Constituție și tot felul de documente ale Ministerului și ale Direcției regionale de învățământ și știință;*

5. *dreptul de a avea și a se folosi de manuale calitative și de alternativă (de exemplu, pentru clasele primare sunt admise doar manualele d-nei S. Crigan, cu toate că și alte manuale au girul Ministerului), alte materiale didactice și literatură didactică suplimentară sau de alternativă (programe, manuale, caiete didactice etc.).*

Ministerul Învățământului nu practică concursul pentru aprobarea manualelor în conformitate cu instrucțiunile elaborate; astfel, în școlile românești ajung manuale necalitative din punct de vedere științifico-metodic (ca de pildă așa-zisele manuale-crestomații pentru cursul integrat de literatură, apărute, în 2005, pe „piața cărții școlare“, la un preț rezonabil – 5 grv.). Alte manuale pentru literatura română și universală nu există.

În condițiile multiculturalismului, problemele unei minorități naționale pot fi definite din două puncte de vedere: cel al *integrării* și cel al *separării comunitare, al privatității comunitare* (termen propus de către Gabriel Andreescu). Doleanțele românilor din Ucraina sunt tratate de către clasa politică și chiar de societatea civilă ucraineană încă în sens negativ, ceea ce creează un disconfort vizibil în relațiile interetnice, mai ales pentru intelectualitatea cernăuțeană, implicată activ în procesul de revendicare a drepturilor românilor pentru cultură și învățământ în limba română la toate nivelele: de la preșcolar la cel superior. Termenii de *integrare* și *privatitate comunitară* exprimă o interacțiune bazată pe normarea relațiilor interetnice, cea ce presupune o etnopolitică de stat justă, dar care ar trebui să presupună și realizarea și aplicarea ei în practică

Este normal ca o populație să-și dorească un statut stabil, chiar confortabil. Dorința de stabilitate, de asigurare a locului de muncă etc. creează, nu rareori, confuzii.

Mentalitatea unei minorități naționale – or românii băștinași din regiunile Cernăuți, Odesa și Transcarpatia ar trebui să aibă astăzi, în Ucraina, statutul de minoritate națională băștinașă – oscilează între trei extreme: 1. *își idealizează situația lor stabilă;* 2. *vor să se contopească cu populația majoritară pentru a fi absolvită de sentimentul apăsător al izolării sau* 3. *se transformă în popoare luptătoare pentru păstrarea ființei lor naționale, mizând pe cele trei instituții fundamentale: biserica, școala și limba.*

Nu putem neglija nici faptul că în afara intereselor politice și științifice (istorice, lingvistice, etnofolclorice, sociologice etc.) există omul concret, care își trăiește viața de zi cu zi. Multe familii mixte trec prin tragedia înstrăinării copiilor de părinți prin adaptarea altei culturi naționale. Omul simplu nu înregistrează și nu analizează științific evenimentele. El le trăiește. Frica a fost și a rămas încă o stare de spirit care i-a determinat pe unii să tacă, pe alții să se înstrăineze sau să-și înstrăineze copiii, să se lase asimilați sau să aștepte vremuri mai bune. Frica pare și ea a se fi instaurat genetic. Sunt cuprinși de frică și servilism, mai ales profesorii, a căror posibilitate de a-și păstra locul de muncă este destul de redusă. Deci, la acest capitol se manipulează astăzi, profesorii cerându-li-se o supunere oarbă oricăror recomandări (la nivel ministerial și local), chiar dacă ele încalcă drepturile omului, drepturile copilului de a căpăta cunoștințe calitative sau drepturile stabilite prin însăși Constituția țării.

Mă tem că discursul de astăzi nu se va bucura de mare popularitate în cercul unor profesori. Mi-am asumat într-o bună măsură critica. A vorbi astăzi despre învățământ, chiar din perspectivele viitorului, este o inițiativă riscantă. Capcanele care ni se întind țin mai mult de morală, incompetență și ambiție decât de o politică școlară bine pusă la punct. Politicienii, de factură ultranaționalistă, și unii demnitari de stat, marcați de servilism în fața lor, folosesc această situație, blocând posibilitatea de a realiza dialoguri și polemici profesionale. Polemicile nu sunt stimulate, chiar în presa care se pretinde astăzi a fi liberă. Știm bine însă că stimularea polemicii și criticii oferă posibilitatea de a împărtăși opțiuni și de a corecta greșeli, de a crea o situație de discuție profesională care astăzi ne lipsește atât de mult, la toate nivelele. Ne lipsește, tot atât de mult, dialogul dintre autorități și profesioniști. Cei câțiva profesori, care au îndrăznit să publice sau să discute cu ziaristi despre neajunsurile învățământului în limba română, au dorit să rămână în anonim. De frică! Solemnitatea și patetismul sărbătorilor noastre naționale, menite să ne mângâie orgoliile, nu mai contribuie, de mult, la rezolvarea unor probleme stringente din comunitatea noastră. Nimeni nu îndrăznește să spună, de exemplu, că la ultima Olimpiadă orășenească la limba și literatura română s-au propus teme care se vor preda de abia în lunile martie-aprilie, sau teme neclar formulate, ca să nu spunem mai mult. *Există doar dictatul*. Problema constă în cine și cu ce drept dictează, care sunt și cum este posibil să fie aplicate metodele de sugrumare a oricărei inițiative, care sunt argumentele și care sunt virtuțile celor care dictează. E greu să nu observi incompetența cadrelor de conducere la toate nivelele, care au promovat penetrarea în învățământ a dictatului și a fricii. Dictatul, în locul argumentului științific și al susținerii unei concepții clare și eficiente. Dacă nu știi cum să conduci eficient, atunci introduci stilul dictatorial de comunicare cu subalternii care trebuie să ți se supună de frică. Frica a intrat în oase, a devenit o patologie genetică a cadrelor didactice. Ne-am acomodat la starea de frică în fața dictatului, care este de fapt o moștenire, devenită deja genetică la unii, a comunismului ca fel de gândire și comportament.

Au trecut 14 ani de la declararea independenței Ucrainei. Comunismul a căzut. Nu s-a schimbat însă, în tot acest răstimp, mentalitatea comunistă a unor oameni, a căror psihologie, decenii la rând, s-a format într-o societate totalitară,

în care altcineva gândea pentru noi și în locul nostru, tot altcineva era responsabil să decidă în locul nostru și să ne organizeze munca. Era foarte comod. Nu trebuia să te străduiești și să-ți asumi inițiativa de a face ceva și responsabilitatea consecințelor. De fapt, nu era voie. Era dictatul de sus în jos. Noi și astăzi am rămas aceeași: și cei ce conduc, adică ne dictează și ne înfricoșează cu măsurile represive pe care ni le pot aplica, și noi, executorii. Ne domină aceeași stare de spirit, impusă de comoditatea de a nu te opune dictatului și frica de a nu fi exclus din cursă dacă gândești altfel. Cum să vorbim despre modernizare și emancipare dacă acestea presupun analize, discuții, polemici, critici, experimentări, monitorizări obiective ale stării de lucruri, elaborarea unor lucrări de alternativă etc., dacă nu avem dreptul să punem în discuție programele și manualele, dacă edituri nespecializate și fără cadre care să cunoască măcar limba română ne editează manuale și programe, dacă profesorii și elevii li se interzice folosirea unor lucrări didactice în afara celor care sunt recomandate de metodiștii de la Institutul de perfecționare a cadrelor didactice și de persoanele servile lor și care, în ultima perioadă, s-a transformat într-un „monstru“ care ține în loc orice fel de încercare de a moderniza procesul de învățământ și orice directivă „de sus“, oricât de aberantă ar fi. De fapt, această stare de lucruri este susținută de unii funcționari ministeriali care, necunoscând limba, recomandă lucrări necalificate la limba și literatura română și universală. Un exemplu elocvent în acest sens este felul în care s-a organizat, sau mai bine zis nu s-a organizat, concursul pentru alcătuirea programei și a manualelor la limba română. Acesta nu a fost anunțat oficial, precum prevăd instrucțiunile Ministerului. Orice concurs trebuie să fie anunțat, mai întâi, în presă. Ce fel de concurs e acela despre care nu știu decât numai anumite persoane? Este vorba, totuși, de calitatea manualelor și a literaturii didactice propuse.

Nu mai comentez. Cred că discriminarea este inclusă chiar în *Documentele* ce ne vin de la Minister. Ne tot revoltăm, de mai bine de 15 ani, față de starea de lucruri din învățământ care se agravează pe an ce trece. Părerea mea este că a venit vremea ca această problemă, de discriminare directă a copilului minoritar (problemă care exclude, din start, orice discuție de modernizare din simplul motiv că trebuie să revenim mai întâi la normalitate), să fie analizată de către comisia mixtă româno-ucraineană, la care să participe și invitați, specialiști din ambele părți.

Problema Universității multiculturale nu o voi prezenta acum. Sunt multe de spus și la acest capitol. Voi aminti însă, că lipsa unei astfel de instituții superioare de învățământ bilingv la Cernăuți creează situații deplorabile pentru predarea în limba română a altor obiecte și favorizează emigrarea intelectualilor, în special a tinerilor români. Cu ce fel de cadre va rămâne școala noastră în viitor? Cine va fi responsabil de toate aceste lucruri?

În general, neclaritatea conceptuală a programelor, manualelor și a altor materiale didactice duce, în mod direct, la starea care caracterizează astăzi situația referitoare doar la capitolul predării/învățării disciplinelor umanistice.

Sunt probleme legate și de predarea altor discipline, mai ales de pregătirea cadrelor didactice. La Universitatea din Cernăuți au fost create așa-numitele mini-grupe românești; aici, însă, în continuare se predă în limba ucraineană, și nu este repartizată nici o oră pentru predarea limbii române sau pentru un curs

de traducere româno-ucraineană a terminologiei științifice respective. Absolvenții școlilor românești sunt doar izolați de colegii lor ucraineni, fiind astfel lipsiți și de posibilitatea de a comunica profesional în limba ucraineană la seminare și în laboratoare cu cei care o cunosc mai bine. În același timp sunt probleme serioase legate de cultura lingvistică a acestor profesori care nu se prea împacă cu terminologia științifică românească. Cine ne va traduce în viitor manualele și materialele didactice la aceste discipline? Este încă o problemă asupra căreia trebuie să insistăm.

Constatăm că în școlile noastre *nu se predă istoria, cultura și civilizația românilor*, cu toate că legislația prevede acest drept. Este și acest fapt o temă de discuție separată care, cred, este de competența și inițiativa directorilor de școală și a profesorilor specialiști. De ce ne temem de istorie și nu le oferim copiilor noștri nici măcar posibilitatea de a cunoaște cele mai esențiale momente din *istoria culturii și civilizației poporului român*?

În definitiv este vorba de o inițiativă politică care nu pune mare preț pe analize și calificări teoretice, profesionalismul fiind considerat drept ambiție personală, ceea ce duce, în cele din urmă, la situații-capcană. În capcană cad profesorii. Suportă consecințele elevii.

SUMMARY

This speech looks at the quality of the educational system, at the modernization and emancipation of the professional life of kindergarden teachers, primary school teachers and gymnasium professors analysing in the same time the way in which the children and student rights to learn in their mother tongue are respected.

The main problem is represented by ensuring the quality of the education, based on the principle of equality of rights of students, regardless of the language in which they learn and according to the modifications requested by the Ministry for Education and Science in Ukraine regarding the 12 years learning system plannings for the schools with minorities languages education.

In the context of the social transformations having a negative impact on the schools (the decrease in the level of professionalization of the students and professors), the needs of the Romanians from Ukraine are treated by the politicians and even by the civil society in Ukraine negatively, which creates visible discomfort especially for the Romanian intellectuals of Cernăuți, actively involved in the process of reclaiming the rights for a cultural life and for mother tongue learning at every level.

PROBLEMELE ÎNVĂȚĂMÂNTULUI SUPERIOR ÎN LIMBA ROMÂNĂ DIN UCRAINA

Gheorghe Jernovei

Cernăuți

Onorată asistență, participanți la Congresul al IV-lea al intelectualității românești din regiunea Cernăuți!

Stimați Domni, Doamne și Domnișoare!

Consider ca fiind un privilegiu personal și o onoare deosebită posibilitatea de a participa la acest înalt forum al intelectualității românești din regiunea Cernăuți, reprezentând una dintre cele mai vechi instituții superioare de învățământ din Bucovina – Catedra de filologie română și clasică a Universității „Yuri Fedkovyci” din Cernăuți.

Tematica Congresului *Învățământul în limba română: realizări, probleme, perspective* m-a obligat, ca pregătind acest material, să elucidz cele trei probleme puse în discuție:

- a) la capitolul „realizări” să demonstrez, prin istoria catedrei, că învățământul românesc universitar în Bucovina are o prezență seculară didactică și spirituală, care nu a fost și nu va fi dependent niciodată de schimbările istorico-sociale, indiferent de caracterul sau intențiile celor care le provoacă;
- b) la capitolul „probleme” să expun unele aspecte ale activității didactice, științifice și spirituale ale catedrei și obiectivele de primă importanță la ora actuală;
- c) la capitolul „perspective” aș dori să abordez problema învățământului românesc actual, în general, și să formulez niște priorități în activitatea profesională și socială care ar putea stimula, în viitor, eforturile elitei intelectuale românești din Bucovina în scopul realizării unui dialog fructuos cu instituțiile de stat din domeniul învățământului pentru asigurarea și respectarea standardelor europene referitoare la politica lingvistică și la dreptul la învățământ în limba maternă a minorității românești din Ucraina.

I. Referindu-mă la realizările învățământului românesc universitar în domeniul studierii limbii și literaturii române, a prezenței și continuității acesteia în Bucovina, aș dori să menționez, că în 1875, când a fost înființată Universitatea din Cernăuți și în cadrul ei și Catedra de limba română, se împlinise deja un secol de dominație a Imperiului Habsburgic în Bucovina. Dar și în acele timpuri vitrege, scrisul și școala românească din Bucovina n-au dispărut, iar strădaniile și năzuințele personalităților de vază ale neamului nostru și ale tuturor românilor bucovineni de a studia limba

maternă și de a avea o catedră de limba română n-au încetat niciodată, ci s-au consolidat și mai mult.

Înființarea în cadrul Universității din Cernăuți a unei catedre de limba și literatura română a fost precedată de lupta politică a intelectualității românești din Bucovina, în primul rând a familiei Hurmuzaki, pentru drepturile românilor de a vorbi și studia limba română alături de cea germană, limba oficială a Imperiului Habsburgic.

Evenimentele revoluționare ale anului 1848 au trezit speranța de renaștere națională a tuturor popoarelor din Imperiul Habsburgic, inclusiv a românilor din Bucovina, Transilvania și Banat. Din acest motiv, în iunie 1848, prin *Petiția* adresată împăratului Franz Joseph, românii bucovineni cereau, în mod expres, înființarea unei catedre de limba și literatura română în scopul conservării limbii și a tradițiilor naționale.

La 6 septembrie 1848 a fost aprobată o astfel de catedră, inițial la liceul vechi sau Institutul de Studii Filosofice din Cernăuți. Pentru postul de profesor la această catedră s-au înscris inițial cinci candidați: Teoctist Blajevicei, Vasile Janovici, Ilarion Hakman, Porfiriu Dimitrovici și Samuil Andrievici, cărora li s-a adăugat ulterior și Aron Pumnul, recent venit în Bucovina din Transilvania în căutarea unui loc de refugiu. În final, din diverse motive, la concursul propriu-zis s-au prezentat doar doi candidați: Teoctist Blajevicei și Aron Pumnul. Câștigător al concursului a fost declarat Aron Pumnul, primul profesor oficial de limba și literatura română din Bucovina. Astfel, Aron Pumnul, intelectual și luptător consecvent pentru drepturile românilor din Transilvania, a fost nu numai primul profesor oficial de limba și literatura română în Bucovina ci și premergătorul înființării viitoarei catedre de limba și literatura română la Universitatea din Cernăuți.

După 1848 intelectualii bucovineni în frunte cu Constantin Tomașciuc au înaintat nenumărate demersuri către autoritățile Imperiului Habsburgic cu cerința de a deschide la Cernăuți o universitate. La 4 octombrie 1875, cu ocazia aniversării a o sută de ani de la alipirea Bucovinei la Imperiul Habsburgic, a fost deschisă în mod solemn Universitatea din Cernăuți.

Pentru români evenimentul a fost semnificativ prin faptul că în cadrul Universității a fost înființată și Catedra de limba română în frunte cu Ion al lui Gheorghe Sbiera, folclorist și istoric literar de vază, membru al Academiei Române, primul șef al Catedrei de limba și literatura română la Universitatea din Cernăuți între anii 1875–1906.

Prin cursurile teoretice de limba și literatura română, de istorie și cultură a românilor, I. Gh. Sbiera a determinat strategia științifică și didactică a catedrei, strategie care rămâne actuală până în prezent.

După pensionarea lui, în 1906, conducerea catedrei a fost preluată de renumitul lingvist român Sextil Pușcariu care prin studiile sale dialectologice a extins domeniul de investigații lingvistice ale catedrei și a creat o școală dialectologică la care s-au format savanți filologi români ca: A. Procopovici, I. Torouțiu, L. Morariu, C. Loghin și alții.

Momentul crucial din istoria românilor, Marea Unire din 1918, a determinat restructurarea generală a învățământului de la Universitatea din Cernăuți care a devenit o instituție românească și a revizuit concepția predării limbii și literaturii române în particular. Din inițiativa lui Leca Morariu, profesor și savant cu renume în domeniul

folcloristicii, istoriei și teoriei literaturii, a fost înființată Catedra de literatura română și folclor, care va deveni un centru de valorificare a tezaurului literar și folcloric românesc din Bucovina. În paralel cu această catedră și-a continuat activitatea Catedra de limba română și dialectele ei, condusă de Alexe Procopovici, discipolul lui Sextil Pușcariu care a fost transferat la Cluj pentru organizarea universității transilvănene. Perioada interbelică a fost foarte fructuoasă în pregătirea savanților filologi, fiind reprezentată prin personalități cu renume ca: V. Posteucă, I. Vesper, G. Voievidca, T. Cantemir, Gh. Nandriș și alții.

După cel de al doilea război mondial și instaurarea regimului comunist în nordul Bucovinei, catedra a fost închisă și timp de un deceniu în învățământul superior nu s-a mai predat limba română. De abia în 1954 a fost deschisă o secție de limbă moldovenească la Institutul Pedagogic din Cernăuți, care ulterior a fost transferată la Facultatea de Limbi Romano-Germanice a Universității de Stat din Cernăuți. A fost nevoie de mai mult de un sfert de secol pentru ca în 1971 să fie restabilită Catedra de limba și literatura română, rebotezată de autoritățile sovietice în „limba și literatura moldovenească“. Din 1983 catedra a fost completată cu Secția de filologie clasică și denumirea ei oficială a devenit *Catedra de filologie moldovenească și clasică* și numai după prăbușirea regimului comunist în 1990 a devenit posibilă revenirea la denumirea ei firească de *Catedră de filologie română și clasică*.

În acest context vreau să menționez un lucru foarte important. În pofida faptului că în perioada sovietică postbelică catedra a fost desființată o perioadă de timp și, indiferent de restricțiile și de aberațiile lingvistice impuse, catedra, reînființată în 1971, ca și pasărea Phoenix, și-a revenit și a renăscut, devenind din nou un fluviu nesecat al românismului în Bucovina. Aici au crescut și s-au format savanți și oameni de litere de vază ca Lora Bostan, scriitorii Arcadie Suceveanu, Ștefan Hostiuc, Ilie T. Zegrea, Simion Gociu, Vasile Tărățeanu și alții.

Un cuvânt aparte trebuie spus despre contribuția domnului Grigore Bostan la renașterea catedrei în calitate de șef al acesteia. Activitatea primilor doi șefi care au condus catedra din 1971 până în 1979, docentul Eugenia Pavliuc și profesorul universitar doctor în filologie Vitalie Sorbală, ultimul fiind bine cunoscut în lumea filologică mondială ca romanist și dialectolog, care a contribuit esențial la alcătuirea *Dicționarului dialectologic al limbii moldovenești*, editat la Chișinău, a reușit numai să înceapă această lucrare de restructurare a activității științifice și de predare a limbii și literaturii române, care a fost continuată de domnul Grigore C. Bostan timp de un sfert de secol, transformându-se într-un proces de renaștere spirituală, științifică și didactică. Activitatea lui științifică de folclorist s-a încununat cu apariția unor lucrări fundamentale în domeniul relațiilor folclorice româno-ruso-ucrainene, vastele sale cunoștințe de literatură română din Bucovina s-au concretizat în voluminoasa antologie de literatură română din Bucovina *Pagini de literatură română, Bucovina, regiunea Cernăuți, 1775–2000*. Devotamentul lui didactic rămâne un model demn de urmat pentru generațiile de profesori de limba și literatura română care sunt astăzi adevărați mesageri ai românismului în Ucraina.

Ar fi o nedreptate dacă n-aș spune că alături de el, umăr la umăr au fost întotdeauna colegii și prietenii lui devotați: Lora Bostan, Ilie Popescu, Alexandrina Cernov, Teodosia Chitari, Gheorghe Jernovei, Felicia Vrânceanu, Cristina Paladean, Brândușa Grigorco, latiniștii T. Șestakov, G. Zagaiska, T. Popov și alții. Munca de zi

cu zi a acestora a fost îndreptată în continuare spre păstrarea spiritului și a scrisului românesc, a demnității de dascăl român.

II. Referitor la „problemele actuale ale învățământului universitar românesc” aș dori să menționez, că pentru mine, ca persoană desemnată să preiau pentru un timp coordonarea lucrării catedrei, cel mai important lucru a fost și rămâne să mențin activitatea ei și echilibrul necesar pentru asigurarea stabilității și modernizării procesului didactic, a susținerii activității spiritual-culturale generale, să asigur conservarea și protejarea tradițiilor academice ale catedrei, care s-au constituit de-a lungul mai multor decenii, în mod deosebit, în anii de activitate a domnului Grigore C. Bostan.

În același timp, anul de studii 2005–2006 este începutul unei noi etape istorice în întregul învățământ universitar din Ucraina, deoarece studenții din anul întâi vor studia deja după noi programe de învățământ, iar cunoștințele lor vor fi apreciate după un nou sistem de evaluare, ambele aspecte fiind la fel ca cele din sistemul universitar european. Integrarea europeană și globalizarea învățământului universitar, pentru catedră înseamnă rezolvarea unor probleme importante printre care:

- a) extinderea relațiilor de colaborare științifică cu instituțiile analogice de învățământ și științifice din Ucraina, România și alte țări cu scopul de a coordona formele și conținutul învățământului și activitatea științifică, pentru ca, în viitorul apropiat, studenții noștri să se simtă egali cu colegii lor europeni. Din acest motiv, anul acesta, catedra a reluat și a aprofundat relațiile de colaborare cu Facultatea de Litere din Suceava, Universitatea din Leipzig (Germania) și a stabilit noi relații cu instituțiile de profil analogic de la Universitatea din Cluj și Iași, cu Academia Română, cu Universitatea din Klagenfurt (Austria), Aix-en-Provence (Franța), Mannheim (Germania) și, în perspectivă, cu Catedra de limba și literatura română din Novi Sad, Banatul Sârbesc (fosta Jugoslavie). Dorim să stabilim astfel de relații cu catedrele de română de la Universitățile din Ujgorod, Ismail și Universitatea „Taras Șevcenko” din Kiev;
- b) restructurarea sistemului de instruire conform cerințelor actuale universitare europene prin elaborarea de noi programe de învățământ și, în mod deosebit, prin pregătirea și publicarea manualelor necesare învățământului superior. Despre problema manualelor s-a vorbit mult și fără succes în anii precedenți. Noi intenționăm să o rezolvăm în viitor, fără multe discuții, împreună cu colegii noștri din România. Am și început deja, am editat primul manual românesc universitar din Ucraina, *Dialectologia limbii române*, împreună cu colegii de la Suceava. Vor urma și altele. Facem acest lucru deocamdată pe cont propriu, dar sperăm că atât Ministerul de profil din Ucraina, precum și cel din România vor aprecia concret intențiile noastre nobile și ne vor ajuta financiar;
- c) aprofundarea relațiilor cu școlile cu limba română de predare din Ucraina, relații oarecum pierdute, mai ales în domeniul pregătirii manualelor școlare, a cooperării cu cadrele didactice și a relațiilor cu elevii, potențialii noștri studenți;
- d) în fine, este importantă și realizarea unui program multilateral de educare civică și națională a viitorilor absolvenți ai catedrei prin constituirea unor

tradiții culturale proprii ale catedrei, cum ar fi „Mărțișor la Alma Mater“, „Academia Cațavencu“, „Florile dalbe“ și altele. Catedra de limba și literatura română este și va rămâne un centru didactic prioritar și un fluviu nesecat al spiritualității românești din Ucraina.

Rezumând cele spuse despre „probleme“ și profitând de prezența în sală a multor personalități de vază din corpul diplomatic al Ministerului de Externe al României și din instituțiile parlamentare, aș dori să menționez că susținerea financiară a unor proiecte, pe care dorim să le propunem DRRP al MAE al României în anul viitor, ar fi aportul cel mai vizibil, mai transparent și mai important în promovarea învățământului românesc din Ucraina. Catedra n-a profitat până acum de o atenție prea costisitoare, cum au avut-o unele „structuri nonguvernamentale“, dar aceasta nu înseamnă că aportul ei la cauza românismului din Ucraina este mai puțin însemnat. Sperăm că modestia noastră „în insistență“ nu va fi considerată ca fiind o slăbiciune profesională sau un handicap academic, ci o manifestare a demnității unei instituții care se respectă și își respectă prietenii săi.

Am spus acest lucru pentru a confirma încă o dată intențiile noastre nobile pentru toată lucrarea care se face pentru românii din Ucraina, și să vă asigur că această instituție academincă oricum va funcționa și-și va realiza chemarea istorică, indiferent de atitudinea în viitor, mai mult sau mai puțin obiectivă, a românilor de pretutindeni.

III. Revenind acum la „perspectivele învățământului românesc din Ucraina, fie universitar, fie școlar“, ca unul din subiectele de bază ale Congresului nostru, aș dori să menționez, în primul rând, actualitatea și originalitatea lui la ora actuală, definită atât de situația social-politică internă, precum și de valorificarea unor obiective umanitare europene pe plan extern.

Ultimii 15 ani în istoria dialogului despre învățământul românesc din Ucraina, dialog dus de elita intelectuală românească cu instituțiile de stat din acest domeniu, a fost o perioadă a timpului și posibilităților ratate de ambele părți.

Eșecul se explică, pe de o parte, prin politica lingvistică și didactică promovată de regimurile politice anterioare, mai ales în timpul guvernării lui Victor Ianukovici, politică formală și declarativă referitoare la drepturile minorităților naționale în domeniul învățământului, politică destul de ostilă față de România în general. Pe de altă parte, marea parte a elitei intelectuale românești (deputați, cadre administrative de stat și din învățământ), din Bucovina, susținea la alegerile prezidențiale (și mai susțin și acum la alegerile parlamentare) „Partidul Regiunilor“ al lui V. Ianukovici, care a contribuit mult la crearea unei situații critice în învățământ, descrise aici, și n-a făcut nici un pas înainte în rezolvarea problemelor învățământului.

Este, de fapt, un lucru paradoxal: cei care trebuiau să facă acest lucru în ultimii opt-zece ani, fiind împuterniciți de popor ca parlamentari și deputați în structurile locale, reprezentând partidele aflate la putere, n-au făcut-o, iar acum agită activ spiritele și-i învinuiesc pe cei care n-au avut la dispoziție nici măcar un an pentru a schimba lucrurile. Uneori mi se pare că scopul ambelor părți până la „revoluția portocalie“ a fost nu ca să se facă ceva în învățământ, ci ca să se mențină în permanență o „stare de luptă“, fie pentru a speria pe cineva cu pericolul „naționalismului român“, fie pentru a trezi compătimirea sau admirația cuiva față de „eroismul“ luptătorilor politici „pentru românii din Ucraina“, a unor societăți cu statute declarative și ștampile,

dar care, în fond, erau și rămân departe de cei, ce zi cu zi (învățători, educatori, directori de școală, inspectori școlari, cadre universitare), și-au făcut cinstit meseria de dascăli, fără nici un ajutor financiar, fără declarații politice și care au instruit și au format cu sârguință noi generații de tineri români pentru viitorul neamului nostru de pe acest meleag.

Am făcut acest „preambul liric“, destul de categoric, cu un singur scop: pentru ca noi toți, politicieni, cadre administrative de stat, cadre didactice universitare și școlare, să înțelegem că problemele învățământului nu pot (și nu trebuie) să se transforme într-un joc politic, chiar și motivat uneori de evenimente sociale curente, sau să fie dictat de interesele personale și imaginea populistă dorită. Învățământul trebuie să devină o politică națională, în care se lucrează cinstit, cu demnitatea națională și civică respectivă, în afara intereselor de grup sau ale partidelor politice. Numai în acest caz vom fi respectați ca cetățeni ai Ucrainei, ca etnici români și ca profesioniști în domeniul nostru de activitate.

În lumina celor spuse, scopul acestui Congres l-aș formula astfel: *promovarea unor priorități în activitatea didactică și socială a elitei intelectuale românești din Ucraina pentru menținerea și consolidarea identității etnice, lingvistice și culturale a viitoarelor generații de români din Ucraina prin toate formele de învățământ, în condițiile integrării și globalizării europene.*

Pentru realizarea acestor obiective este necesară respectarea *a priori* a următoarelor condiții:

- a) aprecierea contribuției fiecăruia în realizările didactice actuale și, concomitent, critica obiectivă a eșecurilor proprii în realizarea intențiilor din domeniul învățământului. Să căutăm și să înțelegem ce n-am făcut noi, nu numai ce n-au făcut alții. Spun acest lucru, pentru că știu că intențiile de a face ceva se repetau la toate congresele precedente, apoi se risipeau și se uitau în neînțelegerile dintre liderii care nu se hotărau „cine trebuie să le realizeze?“;
 - b) căutarea unor propuneri constructive pentru realizarea unui dialog și a unor colaborări eficiente cu organele de stat din domeniul învățământului prin intermediul unor comisii de specialiști care nu ar avea drept scop politizarea excesivă a oricărei nuanțe didactice în discuție, fie din ignoranță, fie din interese proprii;
 - c) constituirea unei viziuni clare și realiste a doleanțelor și perspectivelor de promovare a priorităților respective, fără de strategii speculative de tip pseudopatriotic sau populist și de interese financiare sau „grandomane“.
- Prioritățile care ne-ar părea ca fiind importante sunt:

1. De tip organizatoric prin:

a) constituirea unui Consiliu științific și didactic regional, care ar include cadre didactice școlare și universitare și specialiști din inspectoratele școlare și de la Direcția regională de învățământ cu scopul elaborării unei *Concepții a învățământului cu limba română de predare din Ucraina* care ar putea fi propusă pentru discuție și în alte regiuni cu populație românofonă din Ucraina (Transcarpatia, Odesa) și înaintate pentru aprobare Ministerului Învățământului și Științei din Ucraina;

b) evitarea de a deschide școli mixte în baza fostelor școli cu limba română de predare. Este o eroare, transmisă de politica sovietică internaționalistă, care poate

dăuna foarte mult atât politicii actuale a Ucrainei, cât și viitorului acestor generații de copii, pentru care purtăm responsabilitate în societate. Dreptul copiilor din familiile de etnici ucraineni, care locuiesc într-o localitate cu populație majoritară românească sau mixtă, cu școli cu limba română de predare, de a face studii în limba maternă trebuie să fie respectat și asigurat de stat prin înființarea unei școli ucrainene aparte. Va fi mai scump pentru stat, dar va fi corect din punct de vedere politic și pedagogic, iar respectul și relațiile interetnice vor fi frumoase și prospere. Referindu-mă la școlile tradiționale românești, cred că ar fi foarte bine să se înțeleagă acest lucru, atât de către unii directori, care manifestă astfel de „inițiative“ din „zelul de a plăcea celor de la conducere“, cât și de unii părinți „români“ care disprețuiesc limba maternă (despre ei vom vorbi mai jos).

2. De tip didactic prin:

a) modernizarea procesului de învățământ conform normelor și cerințelor actuale prin actualizarea procesului didactic, diversificarea formelor și metodelor de predare și dotarea lui cu mijloace tehnice de informare. La acest capitol ar fi binevenită organizarea unor seminare comune cu inspectoratele școlare din România pe discipline, schimbul de experiență, cursurile de reciclare organizate în România, mijloacele tehnice (cumpărate aici pentru a evita formalitățile vamale) și înmânate de nobilii sponsori direct școlilor, în prezența elevilor și părinților, evitând astfel serviciile dubioase a unor „structuri intermediare de „binefacere“;

b) unificarea cantitativă și calitativă a planului de învățământ la nivel de discipline din ciclul umanistic de bază fie la nivel regional (cu aprobarea Ministerului), fie la nivel republican, ceea ce ar însemna:

- numărul de ore la disciplina limba și literatura română ca limbă maternă în școlile cu limba română de predare să fie același cu numărul de ore la disciplina limba și literatura ucraineană din școlile naționale ucrainene. Astfel, va fi eliminată politica discriminatorie față de limba maternă a unei minorități naționale în comparație cu limba maternă a „națiunii titulare“ și, mai ales, vor fi lichidate motivele cu care se speculează în defavoarea politicii de stat în domeniul funcționării limbilor;
- numărul de ore la disciplina limba și literatura ucraineană, studiată ca limbă de stat în școlile cu limba română de predare, să coincidă cu numărul analogic de ore din școlile naționale ucrainene. Astfel, va fi asigurată cantitatea și calitatea însușirii limbii de stat de către elevii de etnie română și va fi eliminată posibilitatea de speculare a unor părinți, așa-numiți „români“, care cer pentru odraslele lor clase ucrainene în școlile cu limba română de predare, motivându-și dorința prin necesitatea cunoașterii limbii de stat și imposibilitatea de a obține cunoștințele respective în școlile cu limba română de predare. Cred că aceste inițiative sunt niște strategii antiucrainene, menite să dezechilibreze relațiile interetnice și să discrediteze politica Ucrainei în domeniul învățământului minorităților naționale. Sper că instituțiile de stat din domeniul respectiv nu vor cădea în capcana unor astfel de provocări politice;
- cursul de istoria românilor din Ucraina să fie introdus ca disciplină care completează istoria Ucrainei, sau în cadrul cursului istoria și cultura ținutului natal.

Bineînțeles, că aceste unificări de ore vor produce schimbarea planului de învățământ pentru școlile cu limba română de predare și vor cere o restructurare a numărului de ore pentru toate disciplinele. Dar aceste schimbări sunt foarte importante și necesare, în primul rând, din punct de vedere politic, pentru asigurarea procesului de integrare europeană a Ucrainei, în al doilea rând, pentru asigurarea drepturilor românilor la învățământ în limba maternă și la depolitizarea acestui domeniu acum, când Ucraina și România au aceleași orientări politice și priorități europene, și, în fine, pentru a lichida posibilitățile de speculare a elementelor antiucrainene împotriva politicii de stat din aceste domenii:

- a) elaborarea unei strategii comune româno-ucrainene în domeniul editorial pentru asigurarea procesului de învățământ cu manualele necesare și a altor materiale didactice, inclusiv a operelor scriitorilor ce se studiază în cursul de literatură română. Totul începe de la carte, dacă nu vom avea cărți în limba română lucrul va fi aproape în zadar. Calea cea mai scurtă și efectivă este pregătirea și reeditarea unor ediții în Ucraina (va fi mai ieftin, deoarece vor fi scutite de taxe vamale, nu vor fi necesare cheltuieli de transport) iar difuzarea lor va fi directă, din mână în mână, fără alte „mâni“. Ca autor de manuale de limba română în ultimii cinci ani știu cât de greu este să faci un manual, și cât de ușor este să-l critici, mai ales când e vorba de învățământ și fotbal. Aici toți consideră, de obicei, că știu mult mai bine cum trebuie să faci. Sfatul meu este: să facem manuale alternative cât mai multe și cât mai bune, care să concureze și să fie apreciate de către învățători și elevi, iar noi să ne bucurăm de prezența din abundență a cărții românești pentru copiii noștri;
- b) soluționarea problemei de retranslare a programelor televiziunii române în întregul spațiu regional, fapt care ar contribui foarte mult la perfecționarea limbii române vorbite în Ucraina.

3. De tip educativ și spiritual prin:

- a) asigurarea continuității etnice și lingvistice a viitoarelor generații de români din Ucraina prin promovarea valorilor tradiționale românești;
 - educarea în spiritul respectului și al mândriei față de apartenența și identitatea națională românească și consolidarea demnității etnice românești;
 - afirmarea unității lingvistice și glotonimice a limbii române din tot spațiul românesc, demascarea ideilor antiromânești și pseudoștiințifice despre „limba moldovenească“ ca ceva diferit de limba română;
 - promovarea adevărului istoric despre originea și evoluția poporului român în tot spațiul românesc, despre Patria Istorică a tuturor românilor și istoria comunităților românești actuale din afara României, inclusiv cea a românilor din Ucraina;
 - educarea unui spirit sacralizat față de credința în Dumnezeu, în spiritul tradițiilor culturale și a datinilor populare românești, a întregului patrimoniu cultural al românilor de pretutindeni;
- b) asigurarea unui proces de educație prin însușirea valorilor umane de integrare multiculturală ucraineană (ca cetățeni loiali ai Ucrainei) și europeană prin:
 - educarea în spiritul respectului și al mândriei față de apartenența, identitatea și demnitatea civică ucraineană, față de valorile statale și culturale ale poporului ucrainean;

- manifestarea respectului și loialității față de legislația Ucrainei și de instituțiile statale ucrainene;
- însușirea și cunoașterea perfectă a limbii ucrainene ca limbă de stat;
- formarea unei toleranțe etnice, lingvistice și confesionale de tip european față de orișice individ din societatea în care trăim;
- constituirea unui spirit social ancorat pe valorile sociale de tip democratic european, bazate pe drepturile generale ale omului într-o societate liberă și fără de prejudecăți sociale sau ideologice.

Rezumând cele spuse, vreau să subliniez faptul, că aceste teze nu constituie un program sau o concepție discutată și aprobată de catedră. Ele prezintă viziunea mea proprie asupra problemelor discutate și ele conțin, probabil, idei și aprecieri subiective ale unor fenomene care pot fi puse în discuție pentru a fi perfecționate.

Vă mulțumesc pentru răbdarea manifestată și vă doresc succese în lucrarea nobilă care dorim s-o realizăm împreună.

Domnul să ne ajute!

SUMMARY

Gheorghe Jernovei, the current head of the Romanian and Classic Philology Department of the University in Cernăuți devoted his speech to the problem of higher education in general, especially those problems related to the changing of the education system. Several aspects of the teaching, scientific life of the department and the main objectives were also exposed.

The author also presented a short summary of the history of the department from its conception in 1875 when the University in Cernăuți was inaugurated, on the one hundred years celebration of the unification of Bucovina with Austria, to the present day. He formulated the priorities in the professional and social activity of the professors and he expressed the hope that in the near future, helped by the Romanian intellectual elite of Cernăuți, a dialogue with the state institutions will be established regarding the European standards on the linguistic policy and the right for mother tongue learning for the Romanian minority in Ukraine.

After the Second World War and the installation of the communist regime in Northern Bucovina, the department was closed and, for a decade, in the higher education the Romanian language was no longer taught. It was in 1954 that a Moldavian language section was opened at the Pedagogical Institute in Cernăuți. This was later on transferred to the Faculty of Romano-German languages of the State University in Cernăuți. It took more than a quarter century for the Department of Romanian language and literature to resurface, renamed by the Soviet authorities as Moldavian language and literature. From 1983 a section of classical philology was added to the department, becoming The Department for Moldavian and Classic Philology and only after the fall of the communist regime in 1990 the return to the usual name can be noted – the Department for Romanian and Classic Philology.

Regardless of the fact that the Department was cancelled for a period of time during the Soviet period and regardless of the restrictions and imposed linguistic idiosyncracies the department re-established its functions, especially that of professional training of the future Romanian language professors.

EDUCAȚIA LINGVISTICĂ ȘI LITERARĂ ÎN ȘCOALA ROMÂNEASCĂ MODERNĂ

Vlad Pâslaru*

Chișinău

Reformele educaționale declanșate după căderea sistemului totalitar, atât în spațiul românesc cât și în diaspora, au afectat domeniul educației și învățământului, astfel încât pot fi definite drept reforme globale. Într-un asemenea context, *educația lingvistică și literară a elevilor* reprezintă cheia mutațiilor de principiu în predarea/învățarea limbii și literaturii române în școala contemporană. Deși disciplina școlară prioritară în planurile de învățământ se numește, în continuare, *limba și literatura română*, iar în cotidian afirmăm că limba și literatura *se predă, se învață sau se studiază*, aceasta – cel puțin în România și Republica Moldova – s-a modificat esențial ca disciplină școlară. Reformarea substanțială a disciplinei școlare *limba și literatura română* s-a făcut (și se mai face) pe două linii directoare: sincronizarea conceptuală, axiologică și metodologică a învățământului românesc cu învățământul din țările cu democrație avansată, în baza principiilor învățământului formativ, și elaborarea unei noi concepții a respectivei discipline școlare și a tipului de educație care se realizează în cadrul acesteia. Racordarea învățământului românesc la principiile învățământului mondial modern a făcut să se vadă că limba și literatura română în școală erau umilite în propria lor ființă, prin convertirea la ideologic și sociologic și prin refuzul de a se produce ca factori dătători și deschizători de libertate ființei umane în devenirea sa ca atare. Rațiunea acestor schimbări se găsește în redarea limbii și literaturii române în școală a propriei ființe, metafora eminesciană, *Pe mine mie redă-mă...*, valorificând nu doar esența ființei umane, ci și a unui domeniu esențial în devenirea sa ca ființă spirituală. Re-conceptualizarea educației și învățământului, în general, și a disciplinei școlare *limba și literatura română*, în particular, oferă deschideri pertinente și pentru libertatea profesională a cadrelor didactice.

Primenirea care s-a făcut recunoaște și instituie *educația lingvistică a elevilor*, în locul învățării limbii ca sistem abstract, și *educația literară*, în locul predării/învățării unor cunoștințe despre operele și fenomenele literare. Prin *educație lingvistică* se înțelege procesul de formare a unui *homo loquens* cult a elevului capabil să recepteze, să lectureze și să producă, oral și în scris, mesaje semnificative pentru mediul social-cultural, dar și pentru identitatea sa. *Educația*

* Vlad Pâslaru, profesor universitar, doctor habilitat în pedagogie, cercetător științific principal la Institutul de Științe ale Educației, Chișinău, Republica Moldova.

literară, la rândul ei, presupune formarea, în anii de școlaritate, a cititorului cult, capabil să recepteze adecvat, să comenteze și să interpreteze o diversitate de texte literar-artistice, să înțeleagă textele literare interpretative, eventual, să producă el însuși astfel de texte. Această deplasare de accente, de pe învățarea limbii ca sistem abstract la formarea competențelor de comunicare, și de la studierea/învățarea literaturii la formarea competențelor literare și de lectură, nu elimină din învățământ și nici măcar nu diminuează rolul sistemelor limbii (fonetic, lexical, gramatical și stilistic) și al cunoștințelor despre operele și fenomenele literare, ci le include implicit cu rol de conținuturi educaționale principale în formarea lingvistică și literară a elevului. S-au schimbat doar cele două scopuri ale disciplinei școlare, în consens cu principiile învățământului formativ, care, încă acum o sută de ani, au trecut de la învățarea materiilor la centrarea educației pe formarea capacităților de personalitate. În consecință, câștigă atât limba și literatura, ca domenii ale activității umane, cât și educația, ambele domenii recunoscând prioritatea omului/elevului comunicativ și receptor/producător de valori ale limbii și comunicării, literaturii și receptării, iar predarea/învățarea limbii și literaturii în cadrul aceleiași discipline integralizate descoperă elevilor modul în care există și se produc, unele prin altele, valorile limbii și literaturii, valori definitorii existenței spirituale a oricărui popor, ca și indivizilor care îl formează.

Demersul pentru educația lingvistică și literară chiar dacă acești termeni, cu circulație mai mare în R. Moldova decât în România, denumesc doar domeniul și tipul educației, nu și disciplina școlară, precum s-a făcut în cazul educației artistico-plastice și al educației muzicale – este comun învățământului din cele două țări, deoarece a fost elaborat în comun de către specialiști în domeniu: dr. Al. Crișan, dr. M. Cerkez (coordonator), de la Institutul de Științe ale Educației din București, și Vl. Pâslaru (coordonator), de la Institutul omolog din Chișinău. Colaborarea celor două institute de specialitate s-a finalizat cu primul studiu-curriculum de limba și literatura română, apărut la Editura Știința din Chișinău în 1997¹ și în baza căruia a fost ulterior elaborat un curriculum de limba și literatura română, folosit azi în învățământul din România și R. Moldova, apoi și o nouă generație de manuale. Factorul politic nu ne-a favorizat colaborarea și în continuare, la nivel oficial, aceasta întrerupându-se la toți indicatorii. Dar realizările din primii ani de cunoaștere și re-cunoaștere a noastră (unii pe ceilalți și unii în ceilalți) au marcat esențial disciplina școlară *limba și literatura română* din cele două țări românești.

Studiul programelor și manualelor școlare de limba și literatura română, editate în Ucraina și folosite în școlile românești din nordul Bucovinei și sudul Basarabiei, certifică atașamentul autorilor la ideea națională, valorificarea acesteia în operele scriitorilor români reprezentând poate cea mai importantă acțiune de menținere a românilor din această țară în identitatea lor românească. În plan didactic-educativ se poate constata aderența specialiștilor de limba și literatura română la primele variante ale concepției instruirii și educației literare, elaborate în R.S.S. Moldovenească (1990) și R. Moldova (1992)², precum și la unele prevederi și elemente ale curriculum-ului de limba și literatura română, responsabile, în mare parte, de noua calitate a disciplinei școlare, ca și de realitatea educațională instituită de aceasta în domeniul educației lingvistice și literare³.

Totuși, primele variante ale concepției educației literar-artistice a elevilor au fost elaborate încă în perioada sovietică. Ele conțin doar ideea de educație literară și câteva principii care au rămas valabile și azi; în rest, aceste texte nu mai au valoare pentru învățământul actual, căci concepția reproduce, ce-i drept, în părțile sale mai noi și mai avansate(!), viziunea sovietică asupra sistemului de predare/învățare a limbii și literaturii. Iar aceasta rămâne una supraideologizată și, mai ales, una limitată la așa-zisa teorie marxist-leninistă a cărei esență consta în acordarea primatului materiei, în cazul nostru, în considerarea literaturii drept formă specifică de reflectare a realității, „în imagini artistice“. Literaturii și artelor nu li se recunoșteau calitatea de subiecte creatoare ale celei de a doua existențe a ființei umane, a metafizicului. Cu alte cuvinte, prin modul în care erau definite literatura și artele, omului sovietic i se declina însași esența de ființă umană, adică de spiritualizare a materiei, de locuire a spațiului existențial. *Concepția educației lingvistice și literare*⁴, teoria educației literar-artistice⁵, care dau astăzi temei epistemologic limbii și literaturii române în școală, instituie drept scop al predării/învățării limbii și literaturii formarea lingvistică/comunicativă și literară/lectorală a celui educat, a elevului, limba și literatura, fără să li se nege caracterul de entități create de către comunitatea națională și cea umană, fiind considerate, în același timp, și sisteme de valori comunicative și artistice create prin activitatea individului vorbitor și cititor.

Examineate în acest context epistemologic, între curriculum și manualele de limba și literatura română din România și R. Moldova și programele și manualele din regiunile Cernăuți și Odesa (Ucraina), se constată diferențe semnificative cu caracter conceptual, teoretic și praxiologic. În cazul celor din Ucraina, sistemele limbii și operele literare sunt considerate valori existente a priori de cunoaștere, formare și dezvoltare comunicativ/lingvistică și literară/lectorală a elevului, în procesul de învățământ urmând să se facă doar transferul acestora din planul obiectiv al lor, ca valori, în planul subiectiv. Succesul acțiunii educative, în acest caz, este limitat de *măiestria pedagogică*, considerată definitorie nu doar acțiunii de influență educativă a cadrului didactic asupra elevului în procesul instructiv-educativ ci și capacității de proiectare a acestei acțiuni, de către autorii de programe, manuale și „indicații metodice“⁶. Limitarea acțiunii educative a școlii sovietice la domeniul metodologiilor (tehnologiilor) de predare/învățare/evaluare se mai menține astfel și în complexul didactic-metodic la limba și literatura română pentru școlile din Ucraina. Această situație însă este proprie și predării/învățării limbii și literaturii ucrainene de către elevii ucraineni, ca și întregului învățământ din Ucraina și din celelalte state create în urma destrămării URSS, menținând educația și învățământul din această zonă a lumii la nivelul conceptual al învățământului informativ-reproductiv, dominant în societatea industrială. Fiind centrat pe materiile de studiu, învățământul informativ-reproductiv din fosta URSS oferea statului posibilitatea de manipulare a maselor prin educație, acesta arogându-și controlul absolut asupra valorilor promovate sau interzise în formarea generală și profesională a oamenilor, el fiind și unicul subiect în drept să formuleze scopul și obiectivele educației cetățenilor săi.

Programele și manualele de limba și literatura română din Ucraina rămân fidele conceptului educațional sovietic, ele fiind gândite, ca și în fosta URSS,

pe conținuturi, adică pe materiile de învățământ, reprezentate de fenomene și categorii ale limbii, de texte literare și de un minim de noțiuni de teorie și istorie literară, și nu pe persoana celui educat. Selectarea și structurarea materiilor, în cazul limbii, se face în funcție de modul în care sunt elaborate și explicate, de către specialiști, sistemele lingvistice: fonologic, lexical, gramatical și stilistic; în cazul literaturii, în funcție de structurarea ideologică a valorilor „literaturii sovietice multinaționale“, un construct mai mult dorit decât existent, unul mai mult ideologic comunist decât literar: literatura națională, literatura popoarelor din fosta URSS (azi – *literatura popoarelor frățești*), literatura universală. În consecință, în timp ce Occidentul trăiește deja de aproape un secol în societatea postindustrială pentru care a elaborat și un nou concept educațional, *învățământul formativ-productiv*, centrat pe formarea/dezvoltarea capacităților de personalitate ale celui educat, pe principiile libertății în educație și al orientării pozitive și democratice a acesteia, în timp ce România și R. Moldova își reformează continuu educația și învățământul pe aceste principii, programele și manualele de limba și literatura română din Ucraina reiterează o realitate educațională respinsă de umanitate.

Modul în care înțeleg autorii programelor și manualelor de limba și literatura română din Ucraina predarea/învățarea acestora nu este doar unul depășit științific, ci și defectuos în aspectul său didactic-educativ.

În primul rând, centrarea predării/învățării limbii și literaturii pe fenomenele acestora situează personalitatea celui educat la periferiile cunoașterii adevărate, ca activitate definitorie ființei umane, deoarece cunoașterea umană, chiar și cea științifică, cu atât mai mult cea *empiric-tehnologică* (învățarea limbilor) și cea *artistic-estetică*, dominante în cadrul disciplinei școlare *limba și literatura*, este o activitate autoreflexivă, subiectiv-obiectivă, nu una obiectiv-subiectivă. În cunoașterea umană, cu deosebire în cunoașterea educativ-formativă, care se desfășoară în anii de școlaritate, contează nu atât caracteristicile obiectului cunoscut (= ale materiilor de învățământ) ci mai ales caracteristicile în procesul continuu de formare ale subiectului cunoscător (= ale elevului). În acest sens, în lumea liberă și democratică, de aproape un secol s-a instalat conceptul epistemologic care acordă prioritate subiectului cunoscător față de obiectul cunoscut, prin aceasta înțelegându-se și manifestându-se, în cea mai deplină formă, ideea de umanizare a ființei umane. Contează, așadar, nu atât fenomenele limbii ca sistem abstract, ci competențele comunicative pe care și le formează elevii, inclusiv prin învățarea sistemului limbii; și nu atât valoarea imanentă a operei literare (cea creată de autor și codificată în textul literar), cât capacitatea elevului de a decodifica și de a recrea mesajul operei literare (= valoarea *in actu*/valoarea adăugată/valoarea cititorului), adică capacitatea de cititor cult de opere literare pe care și-o formează elevul în anii de școlaritate, și care, odată formată, devine caracteristică de personalitate și se extrapolează în orice situație sau mediu de receptare artistică și interpretare estetică a operelor de artă.

În al doilea rând, modul în care înțeleg autorii de manuale din Ucraina să explice natura operei literare, să-i conducă pe elevi la extragerea sensurilor acesteia este unul, eufemistic vorbind, neștiințific, iar pe alocuri chiar primitiv. Temele și întrebările, ca și textele explicative din manuale, sunt eclectice atât sub aspectul respectării principiilor literaturii și artei, cât și sub cel al principiilor receptării artistice și, în consecință, ale educației literar-artistice. Dincolo de

naționalismul pozitiv al autorilor – îndreptățit în condițiile în care populația românească din aceste teritorii este nevoită să se opună invaziei culturale a populației majoritare și să-și conserve identitatea, cultura și istoria românească, atitudine care i-a determinat să selecteze pentru manuale texte literare cu mesaj vădit identitar, precum și să le comenteze și să le interpreteze adecvat – valoarea imanentă a operelor literare incluse în manuale rămâne una nedescifrată în caracteristicile sale esențiale, deoarece manualele nu răspund principiilor literare și artistice, cât și celor de receptare și educație literar-artistică, majoritatea temelor, întrebărilor și textelor didactice ignorându-le cu mult curaj. Așa-numitul aparat metodic al manualului de limbă este aproape în întregime unul cu caracter reproductiv (orientează la însușirea și reproducerea informației despre fenomenele limbii ca sistem abstract), elevii nemaiavăd posibilitate să se producă și în calitate de creatori ai vorbirii, iar cel al manualului de literatură proiectează, în cele mai multe cazuri, activități fără noimă științifică, artistică și practic-educativă; el nu orientează elevii la sesizarea specificului imaginilor artistice (ca realitate creată prin imaginație, gândire și creație artistică), la sistemul acestora (ca viziune artistică asupra lumii create artistic, dar și ca produse ale activității de receptare artistică a elevilor), la decodificarea mesajului artistic prin descifrarea elementelor limbajului și a formei artistice (principiul fundamental al receptării artistice) etc., și, mai ales, nu realizează principiul fundamental al educației literar-artistice – adecvarea structurii activității de receptare/comentare/interpretare a fenomenelor și operelor literare la structura operei/fenomenelor literare, în conformitate cu care doar este posibilă o receptare valoroasă și, deci, o formare eficientă a cititorului de literatură.

În al treilea rând, centrarea predării/învățării limbii și literaturii române pe materii este agravată și de modul în care acestea sunt selectate și structurate. Materiile lingvistice sunt procesate conform valorii elementelor sistemului limbii și raporturilor lingvistice dintre acestea, și nu în baza nivelurilor de formare/dezvoltare reală lingvistică/comunicativă a elevilor. Materiile literare sunt selectate și structurate: a) pe principiul sovietic al raportului literatură națională - literatură universală; b) pe principiul tematic, și nu în conformitate cu caracteristicile definitorii ale percepției, imaginației, gândirii și creației artistice ale elevilor de o anumită vârstă. Ideea școlastică și perimată de a-i face neapărat și în primul rând pe elevi buni cetățeni, și abia în al doilea rând oameni liberi, inclusiv prin cunoașterea literar-artistică, i-a determinat pe autorii de programe și manuale să stabilească, pentru studiu obligatoriu, un mare număr de texte al căror mesaj nu cadrează cu universul intim și sistemul axiologic al elevilor contemporani. Iar insistența cu care programele și manualele impun studierea a două literaturi, română și universală, care este amplificată și de învățarea obligatorie a limbii și literaturii ucrainene, deși are în subtext un scop nobil (acela de educație interculturală), nu conduce nicicum (a demonstrat-o experiența sovietică!) la inter- sau multiculturalitate, la mai multă toleranță interetnică, culturală și religioasă. Practica educațională din lume demonstrează că nu prin diluarea valorii naționale a învățământului în valori universale se obțin conștiință și comportament tolerant, ci invers, prin cultivarea identității (etnice, cultural-spirituale, social-politice etc.) poate deveni omul tolerant față de cel din alteritate, căci conștiința propriei identități este singura în măsură să determine pe cineva

să recunoască și o altă identitate, adică să fie tolerant, căci toleranța nu înseamnă nicidecum acceptarea necondiționată a celuilalt, ci acceptarea unei alte identități în condițiile în care aceasta nu desființează propria identitate. În caz contrar, natura relațiilor interumane rămâne una ascunsă și în stare să declanșeze, în orice moment, agresivitate și intoleranță, căci, mai presus de orice, ființa umană este dispusă să-și conserve propria ființă⁷.

Soluția propusă de conceptul educațional modern pentru învățământul minorităților naționale este menținerea în identitatea națională, prin învățământul general în limba maternă, care să prevadă însușirea temeinică a limbii oficiale a statului și a cel puțin unei limbi străine, pentru inserția oportună și eficientă în social și universal. Acest demers nu prevede neapărat învățarea temeinică a literaturii populației majoritare, acest fapt fiind perceput ca invazie culturală de către minoritățile naționale. Cel mai important lucru este să se asigure formarea/dezvoltarea lingvistică/comunicativă și literară/lectorală a elevilor în baza limbii și literaturii materne, știindu-se că sistemul de competențe comunicative și literare, formate astfel, au o putere mai mare de acțiune prin transfer în medii lingvistice și culturale străine decât studiul paralel al acestora, care mai sunt și cronofage, solicitând și mijloace financiare sporite. Cu alte cuvinte, nu studiul mai multor literaturi îi poate face mai toleranți pe elevii români din Ucraina, ci formarea lor temeinică comunicativ-lingvistică și literară/lectorală în baza limbii și literaturii române, pe principii științifice și literar-artistice, care să-i mențină în propria identitate și astfel să-i determine să respecte și identitatea celorlalți, inclusiv prin învățarea limbii ucrainene și a unei limbi străine, precum și prin lectura la propria discreție a operelor din literatura ucraineană și universală. Listele de texte literare pentru lectură obligatorie sunt de domeniul trecutului, ideea de libertate și democrație a contemporaneității presupunând și libertatea în educație, care se obține prin capacități durabile comunicative și literare, aplicate în dreptul de a opta pentru valorile pe care elevul să le cunoască în conformitate cu propria identitate și cu demersul social-cultural în contextul căruia se formează și activează.

În al patrulea rând, menținerea, în învățământul general, a două discipline școlare separate, *limba maternă* și *literatura națională* (la care se mai revendică și o a treia, *literatura universală*), ține de un principiu nedeclarat al ideologiei comuniste care dorea, prin aceasta, să controleze strict orice valoare proiectată pentru însușire de către conținuturile învățământului. În lumea liberă s-a păstrat însă disciplina școlară integrată, *limba și literatura maternă*, care oferă ample deschideri profesorului pentru a-i conduce pe elevi la conștientizarea unității limbii și literaturii naționale, a modului în care limba națională este creatoare de valori literar-artistice naționale, precum și ample și diverse soluții metodologice de organizare și desfășurare a procesului instructiv-educativ în cadrul acestei discipline. Disciplina integrată, *limba și literatura română*, este mai eficientă decât disciplinele separate, *limba română*, *literatura română*, în contextul realizării unuia dintre cele mai importante obiective educaționale, cultivarea și dezvoltarea conștiinței naționale, a identității celor educați, știindu-se că linia directoare în educația copiilor (neconștientizată de ei) și adolescenților (suficient de conștientizată) este formarea identității personale. Însă așa cum identitatea personală nu este posibilă decât în contextul axiologic al unei comunități etnice

și sociale – context reprezentat semnificativ de limba și literatura națională – educația nu este altceva decât formarea etnic-socială a identității celui educat, posibil a fi desfășurată într-un context educațional în care valorile limbii și literaturii naționale pot fi antrenate în actul educațional, la discreția profesorului, fără restricțiile și prescripțiile condiționate de statutul celor două discipline separate.

În fine, dat fiind caracterul devansat al învățământului din spațiul educațional postsovietic, precum și potențialul intelectual redus al etnicilor români din zonă, în comparație cu cel al românilor din R. Moldova și, mai ales, cu al celor din România, supraviețuirea prin cultură a acestora, iar cultura se obține prin educație!, ar fi mai sigură în cazul unei colaborări serioase, în domeniul elaborării curriculei și manualelor școlare, a profesorilor din Ucraina cu specialiștii și profesorii din România și R. Moldova, imperativ cât se poate de realist în condițiile în care toate cele trei țări și-au declarat orientarea strategică pentru integrarea europeană, care presupune transparența hotarelor cultural-spirituale și edificarea unui spațiu educațional unic⁸.

NOTE

- 1 V. Pâslaru, Al.Crișan (coord.), *Curriculum de limba și literatura română*, Chișinău, Editura Știința, 1997.
- 2 V. Pâslaru (coord.), *Concepția instruirii și educației literar-artistice a elevilor din școala națională moldovenească*, „Limba noastră“, 1990, nr. 1, p. 11–26; idem, *Concepția instruirii și educației literar-artistice a elevilor* (ediție revăzută), în *Valențele reformei învățământului*, partea a II-a, Chișinău, Institutul de Științe Pedagogice și Psihologice, 1992, p. 33–47.
- 3 *Programe. Curs integrat de literatura moldovenească și universală pentru clasele V–XI*, Ministerul Învățământului și Științei din Ucraina, Lvov, Editura Svit, 2001; Маноїл Э., Михай Д. Румунська мова. 5–12 класив. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням румунською мовою / Міністерство освіти і науки України.- Чернівці: Видавничий дім Букрек, 2005; Маноїл Э., Дирда Р., Пушкарьова Л. Кбnthfnehf (румунська та зарубіжна). Інтегрований курс: Програма для 5–12 класив загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням румунською мовою / Міністерство освіти і науки України .- Чернівці: Видавничий дім Букрек, 2005.
- 4 V. Pâslaru, *Concepția educației lingvistice și literare*, „Limba română“, 1995, nr. 5, p. 126–129.
- 5 C. Parfene, *Literatura în școală*, Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza“, 1997; P. Cornea, *Introducere în teoria lecturii*, Iași, Editura Polirom, 1998; V. Pâslaru, *Introducere în teoria educației literar-artistice*, Chișinău, Editura Museum, 2000.
- 6 Denumirea de *indicații* din titlul acestui tip de lucrări pentru profesorii școlari vorbește de la sine despre gradul de libertate metodologică admis în școala sovietică.
- 7 V. Pâslaru, *Coordonatele social-politice, cultural-istorice și normativ-pedagogice ale educației pentru toleranță în Republica Moldova*, în „Educație pentru toleranță“, supliment al revistei de teorie și practică educațională „Didactica Pro“..., Chișinău, 2004, p. 3–11.

8. A. Husar, *Ideea europeană*, Iași, Editura Polirom, 1993; V. Pâslaru, *Reformarea sistemului educațional în contextul integrării europene*, în *Reformarea sistemului educațional*, Chișinău, Editura Arc, 2001, p. 9–36; idem, *Reintegrarea europeană a învățământului din Moldova*, în „Educație pentru toleranță“, supliment al revistei „Didactica pro“..., 2004, nr. 2 (23), p. 20–25; idem, *Coordonatele sociolingvistice, politico-juridice și educaționale ale limbii române în Republica Moldova sau de ce limba română nu a devenit factor integrator al societății moldovenești?*, în *Limba română mijloc de integrare socială în Republica Moldova*, Chișinău, Editura Arc, 2004, p.11–16.

SUMMARY

The transformations after the fall of the communist regime affected the field of education and learning in its entirety. Regarding Romanian language and literature as a taught discipline the changes had to reach a conceptual aspect, axial and methodic according to the principles of the formative learning.

Examined epistemologically at the level of the school curricula and the Romanian language and literature textbooks from Romania and the Republic of Moldova they indicate certain differences to the ones from the Cernăuți and Odessa region (Ukraine). The curricula and the Romanian language and literature textbooks in Ukraine remain faithful to the Soviet educational pattern, designed as in the Soviet Union on content, discipline-wise and not based of the needs of the student.

The backwardness of the learning system in the post soviet educational area and the intellectual potential of the Romanian ethnics in the area, different from that of the Romanians in the Republic of Moldova and, especially different from those in Romania makes survival through culture dependable increasingly on the colaboration between the professors from Ukraine and the Romanian and Moldovan specialists. This collaboration is an realist imperative since all these three countries are involved in a process of European integration that involves the transparency of the cultural and spiritual borders and the edification of a unified educational space.

OGLINDĂ A NEAMULUI

Simion Gociu

Cernăuți

Tudor Arghezi spunea: „Ca să fii respectat, începe a te respecta tu însuți“. Adăugăm: mai întâi ca individ, ca element social, ca reprezentant al unei comunități sociale. Și ca să respecti un bun spiritual străin, să-l înțelegi, pătrunzându-i în esență, învață-te a respecta mai întâi zestrea spirituală a ta, cu care ieși în lume, zestrea spirituală a neamului tău. Această zestre nu apare din senin, la un semn al bețișorului magic, ci se acumulează din generație în generație, pe parcursul a zeci sau sute de secole, șlefuiindu-se asemeni unui diamant capabil să sclipească în toate culorile curcubeului, încântându-ți propriul suflet, sufletul neamului tău și atrăgând, apoi, prin magica sclipire a sa, sufletele altor neamuri. În sipețelul de podoabe ale neamului nostru avem diamante în stare să fascineze oricând și pe oricine.

Dar pentru a păstra această bogăție incomensurabilă, mai întâi să ne păstrăm cea mai grea și valoroasă povară a neamului nostru: limba maternă. Atâta timp cât ne vom simți corp din corpul ei, vom fi stăpâni acestei comori create de întregul neam, vom rămâne verticali prin respectul demnității noastre supreme care ne ține grămăjoară lângă eternul foc al limbii materne, foc ce nu se va stinge în sufletele noastre ca să rămânem noi cei care suntem și care trebuie să fim într-un stat plurietic.

În privința aceasta suntem ocrotiți de Constituție și de legi organice umane. Dar legile sunt legi cu adevărat numai atunci când cerem cu demnitate și fermitate să fie respectate de către toți: de la vlădică până la opincă.

În cazul nostru, avem instrumentele necesare pentru ocrotirea neamului – biserica și școala – pe care le-am moștenit de la înaintașii noștri fără a ni le dărui cineva, deoarece le-am făurit noi, ca popor ce suntem, cu toate că aici, acum, am ajuns în rol de minoritate națională.

Cineva spunea că pe cât e mai puțin numeric un popor, cu atât mai dărză este voința lui de a se autoconserva. La începutul acestei luni, participând la Kiev la un forum al naționalităților și ascultând pe reprezentanții altor etnii cum se zbat pentru a obține deschiderea școlilor duminicale, pentru a-i deprinde pe copii cu limba, cultura și istoria națională, am făcut următoarea mărturisire: „Aici, în mijlocul dumneavoastră, mă simt străin. Și mă rog lui Dumnezeu să nu ajungă și neamul meu cerșindu-și cândva dreptul de a deschide asemenea școli. Și aceasta din pricină că noi avem o rețea de învățământ în limba maternă. Și noi, românii,

oricât nu ni s-ar vorbi de un proces, chipurile, de integrare a noastră în viața socială a Ucrainei, nu vrem să facem acest lucru prin renunțarea la învățământul în limba maternă. Noi vrem să ne integrăm prin intermediul limbii noastre. Cu ajutorul ei studiind bazele științei și culturii, însușind paralel și limba de stat, înțelegând mai întâi valorile noastre, să le descoperim și pe celelalte“.

În pauză, cei care și-au pierdut învățământul în limba maternă, se apropiau de mine întrebându-mă: „Cum, numai în regiunea Cernăuți aveți 89 de școli? Ce fericiți sunteți!“ Mă priveau cu admirație, dar în suflet, în loc de bucurie, mi se cuibărea o umbră de tristețe la gândul că din cele 89 de școli, de fapt, au rămas numai 82. Mă durea sufletul pentru împușinarea elevilor în cele patru școli din orașul Cernăuți. Îmi lăcrima memoria pentru școlile dobândite cu atâta greutate la Corovia și Camenca, mă durea pentru apariția claselor ucrainene în satele noastre românești. Cu atât mai mult m-a zguduit vestea că la Privorochie, directorul se pregătește să treacă întreaga școală la învățământul în limba ucraineană. Și aceasta, după ce că nici nu are studii pedagogice, ci este agronom de profesie.

Asemenea semnale, în ultimul timp, sunt tot mai dese, mai insistente și mai dureroase pentru noi, din pricină că nu vor să audă doleanțele noastre, că tot mai mult încearcă să ne convingă că numai renunțând la sinele nostru, ne vom putea integra plenar în viața statului. Nu înțeleg de ce se vrea cu orice preț să se distrugă cultura polietnică a Ucrainei, uniformizând-o sau mononaționalizând-o. În asemenea caz sunt întru totul de acord cu acele cadre didactice care susțin că mai bine ar fi să se asigure la nivel calitativ studierea limbii ucrainene, prin crearea unei baze didactice adecvate: manuale perfecte la limba și literatura ucraineană, asigurarea acestor lecții cu materiale audiovizuale adecvate, întocmirea dicționarelor bilingve. Printre altele, fie spus, când Editura „Alexandru cel Bun“ a făcut un efort de a asigura instituțiile noastre cu asemenea dicționare, guvernării regionali, în loc să sprijine inițiativa, au depus maximum de efort pentru stoparea ei. Astfel de măsuri necugetate nu facilitează însușirea limbii de stat, ci, din contra, pun piedici.

Nu afirmăm că nu se face nimic pentru îmbunătățirea studierii obiectelor de bază în școli în limba maternă. În cincisprezece ani, în cele din urmă, ciclul primar este asigurat cu manuale în limba maternă. Editate în condiții grafice excelente, cantitativ, dar nu întotdeauna și calitativ, ele asigură desfășurarea unui proces instructiv-educativ normal. După cincisprezece ani de „experimentări“, elevii claselor a V-a au la dispoziție mult așteptatele manuale de limba și literatura română, curs integrat cu literatura universală. Dar vorbind despre acest curs integrat, amintim cu durere că s-au înjumătățit orele pentru studiul literaturii române din simplul motiv că, în contul lor, se studiază literatura universală. În schimb manualele pentru clasele VI–XI lipsesc de desăvârșire.

Atât în școli cât și la secțiile raionale de învățământ au încercat să mă convingă de faptul că problema în cauză a fost rezolvată prin lansarea crestomațiilor. Din acest motiv vreau să vin cu următoarele explicații. Crestomația este o culegere de texte din autorii incluși în programele școlare, reprezentând astfel valoarea lor filologică, istorică, documentară. Prin urmare, o crestomație pune la îndemâna elevilor textul propriu-zis, fără a opera comentarii asupra lui. La rândul său, manualul este cartea care cuprinde noțiunile de bază ale unei științe, în cazul nostru, ale celei filologice. Adică este cartea care-l școlarizează

pe elev în domeniul respectiv. Crestomația pune la îndemână textul asupra căruia trebuie să se lucreze, iar manualul îl învață pe elev cum să lucreze asupra textului dat. Dacă am limpezit funcțiile acestor două cărți, ne întrebăm: poate oare una să o înlocuiască pe cealaltă?

Dacă mai sus am subliniat că starea de lucruri este satisfăcătoare la ciclul primar – unde lipsesc doar, parțial, manuale de limba străină – cu totul alta e situația la ciclurile mediu și superior. De exemplu, în aceste clase lipsesc cu desăvârșire manuale la: geografie pentru clasele VIII–X, literatura română pentru clasele VII–XI, limba franceză pentru clasele VIII–XI, munca clasele VI–XI, muzica pentru clasele a V-a și a VIII-a, algebra – clasele X–XI, chimia – clasele VIII–IX, fizica – clasele IX–XI, literatura ucraineană – clasele a VI-a și a VIII-a, istoria universală pentru clasa a XI-a.

Sperăm că aspectele sesizate de noi în prezent vor dispărea pe parcurs, asigurându-se o ritmicitate normală a procesului de învățământ în limba maternă.

Aș vrea să mai semnaliez apariția unor SOFT-uri în limba ucraineană la anumite discipline de studiu. E un lucru lăudabil, dar organele competente trebuie să țină cont de faptul că asemenea noutăți sunt așteptate și în școlile naționale, unde ar trebui organizate grupe de traducători.

O situație cu totul deosebită o constituie problema asigurării bibliotecilor cu literatură artistică în limba română, în special, pentru ciclul primar. Dacă în prima jumătate a deceniului trecut, în biblioteci intra donație de carte din România, în ultimul timp asemenea donații au fost stopate. În acest sens, în bibliotecile școlare ajung, cu mari întreruperi, unica revistă pentru copii „Făgurel” și cărțile lansate în seria „Biblioteca revistei «Făgurel»”. La această situație deplorabilă mai adăugăm și faptul că existența în unele biblioteci a literaturii donate fără documentele corespunzătoare este privită cu ochi răi de către guvernarea care scoaterea ei din aceste biblioteci. Situația amintită trezește nedumerire, la fața locului spunându-mi-se că se încurcă ordonanța cu privire la comisiile de experți pentru studierea manualelor aduse din România cu cea a supunerii unei cenzuri și a literaturii artistice. Are oare cineva dreptul moral să scoată de pe rafturile bibliotecilor cărți aparținând literaturii universale și literaturii române? O asemenea atitudine mi se pare destul de stranie și aceasta cu atât mai mult cu cât în regiunea noastră populată compact de români nu a fost aprobat un program de dezvoltare națională – cum se cere conform legilor existente – iar la capitolul „toleranță” nu trecem dincolo de vorbe goale. Asemenea propuneri au fost respinse cu îndărătnicie la sesiunile consiliului regional. În acest context de idei ar fi cazul să ne amintim și de articolul 13 al *Tratatului Bilateral Ucrainean-Român*, care pune sub control starea minoritarilor ucraineni din România și a minoritarilor români din Ucraina. S-ar cuveni apoi să menționăm faptul că anual, pentru renașterea și dezvoltarea culturii naționale ucrainene, România pune la îndemâna comunității sume considerabile de bani. Bunăoară, în acest an, ucrainenii din România s-au bucurat de un sprijin financiar în cantum de circa 700 de mii euro, sumă ce ar constitui aproape întregul buget al Comitetului de Stat al Ucrainei pentru sprijinirea tuturor minorităților naționale din stat.

Știm că în aprilie a.c., în timpul vizitei președintelui Viktor Iușcenko la București, au fost create trei comisii la nivel de președinție, una dintre ele fiind menită să se ocupe de problemele comunităților ucrainene din România și ale

celor românești din Ucraina. Să fi fost ele create doar de dragul ochilor frumoși? Dacă nu este acesta adevărul, atunci de ce România nu se interesează de respectarea de către Ucraina a normelor prevăzute de articolul 13 al amintitului *Tratat*?

În concluzie aş specifica următoarele:

– necesitatea stringentă în asigurarea întregului ciclu școlar cu manuale necesare în limba maternă;

– elaborarea și tipărirea materialelor ilustrative, metodicodidactice pentru aceste școli;

– editarea de literatură artistică în baza programelor regionale de dezvoltare națională a românilor la Cernăuți și la Editura Etnos din Kiev, în baza resurselor financiare repartizate în buget pentru asigurarea dezvoltării învățământului în limba minorităților naționale ocrotite de Carta Europeană.

Ceea ce s-a făcut în ultimul timp, în special pentru ciclul primar, ne bucură, dar trebuie să se acorde aceeași atenție și ciclurilor mediu și superior. Să sperăm că așa ceva se va întâmpla cât mai repede și nu vom fi nevoiți să așteptăm și următorii cincisprezece ani, câți au trecut până acum de la declararea independenței și suveranității Ucrainei, care, totuși, este un stat plurietnic și policultural și nu mononațional și monocultural.

SUMMARY

The article is a plea for preserving and treasuring the Romanian language in the context of the institutional transformations promoted by the Ukrainian authorities. The author identifies the main obstacles in learning in the modern tongue – from the decrease in number of classes of Romanian language and literature, the crises of the textbooks and the lack of sufficient Romanian language books in the libraries. This state of things owes much to the lack of a national development program suited for Cernăuți region but also to the inefficiency of the commissions created at the highest level to monitor the problems of the Romanian community in Ukraine. Among the solutions offered one can note: the necessity of ensuring the sufficient number of textbooks for the whole schooling cycles in the mother tongue; the designing and printing of didactic materials for these schools and the editing of literary works according to the regional programs of national development of the Romanians in Cernăuți in the *Etnos* editing house from the buget for ensuring the development of national languages protected by the European Charter.

ȘCOALA – EXPONENTĂ AUTENTICĂ A SPECIFICITĂȚII ROMÂNEȘTI

Mircea Lutic

Cernăuți

*Distinsă intelectualitate!
Onorată asistență!
Scumpi oaspeți!*

Mă încumet să vă propun, în această succintă luare de cuvânt, o reflecție de caz asupra școlii, într-un context publicistic și publicitar, ca structură de suverană importanță și efectivitate a spiritualității neamului, pornind de la sursa ei primă: limba națională. Între așezămintele și valențele esențiale ale identității etnice, cu dovezi de împământenire și de temeinicie în istoricitate, limba constituie oportunitatea supremă, cea mai prolifică și cea mai fără de tăgadă în efectele ei imanente. Prin rolul său benefic de comunicare, prin discursul neîntrerupt de consolidare și de activizare a comunității, graiul matern determină, ca un postulat, funcționalitatea pragmatică, dar mai ales – ceea ce e cu mult mai esențial – statutul de inteligență al națiunii, regimul ei integrator de spiritualitate, de cultură, de civilizație. Metaforic, limba este pentru elementul etnic, asemenea ierbii pentru mediul natural, un dat de permanentă, cu reînnoiri și redimensionări periodice. A încerca să oprești funcționarea limbii, în cadrul ei comunitar, e ca și cum ai încerca să stopezi creșterea ierbii, în năvalnica ei stihie biologică.

Resorturile limbii reclamă o distribuție rațională (e vorba, firește, de un raționalism glotologic) pe toată scara publică, adică la nivel macrosocial, principalele teritorii ale utilizării ei fiind, în primul rând, cel didactic, apoi cel confesional, ambele de congeminăție. Școala și biserica sunt domeniile de viață ale limbii materne, tărâmurile ei de sălășluire fără de moarte. Precum Sfântul Triunghi Treimic veghează, ocrotește și cheazăuiește veșnicia Legii Creștine, tot așa magica trinitatea națională – limba, școala, biserica – străjuiește și apără ființa neamului (sau a unei ramuri a lui), dându-i gir de eternitate. Acest adevăr arhicunoscut, acest „doi și cu doi fac patru“ – un truism istoric cu semnificații de stindard – trebuie să-l repetăm mereu (dar mai cu seamă să-l pătrundem cu toate fibrele conștiinței), îndeosebi la momentele de restriște pentru comunitatea noastră românească, marcată de meandrele istoriei, victimă a vicleniilor acesteia. Un asemenea moment de încercare e cel actual, când făptura etnică ne este amenințată de niște dispoziții și recomandări discriminatorii în domeniul instrucțiunii publice. Or, învățământul se constituie ca o instituție de căpetenie, de o importanță vitală pentru dănuirea noastră națională.

Răsfrânt în cugetul colectiv, ecoul acestui adevăr trebuie să ne ofere înalte achiziții de tărie și de certitudine, să ne insufle tuturor un spor de voință și de conștiință de sine, să ne dea existenței un nou sens și o nouă valoare, la actuala „întorsătură“ a spiralei istorice, pusă sub semnul discordanței între lege și implementarea ei în spațiul public, sub unghiul trâmbițarilor cazuistice în politica națională, în special în cea lingvistică și în cea școlară, care nu fac decât să reflecte, de fapt, într-un chip răsturnat, situația reală din Ucraina, să inducă în eroare opinia publică mondială, structurile de resort ale Comunității Europene. În timp ce oficial, din rațiuni propagandistice, se declară „democratismul lingvistic“, româna în școală e marginalizată întruna, orele de limbă și de literatură se reduc de la an la an, examenele la aceste obiecte se înlocuiesc cu cele la limba și literatura ucraineană, iar protestele stârnite în mediul nostru de aceste abuzuri sunt calificate drept „o forțare de uși deschise“. Astfel, printr-o politică instrucțională promovată metodic, se atentează la existența noastră națională, ni se periclitează însăși ființa etnică. Suntem asigurați de cea mai largă înțelegere și deschidere în problemele vieții spirituale, ni se promit câte și mai câte, dacă nu chiar marea cu sarea, dar, până la urmă, ne pomenim despuiați până și de școala elementară, în sensul ei de exponentă autentică a specificității românești. Situația se agravează prin lucrarea incompetentă și abrașă a unor lideri fără distincție și fără combustie spirituală, nepriitori pentru cultură, conferiți cu însemnele unui expres minorat intelectual, dar cu panaj eufruistic, angajați într-o politică de struț, dedați unei faconde stereotipe de „filatelism“ cultural și unui dandysm de o infectă vogă autoafășantă.

Suprimarea învățământului în limba maternă – cruce de aur în lăcașul nostru etnic! – ar avea pentru noi cele mai funeste consecințe posibile: am deveni o simplă materie de manevră, infimi întorși la starea preculturală, la nivelul adamic al spiritului, niște făpturi neisprăvite, gregare, fără identitate virtuțională și fără coloană vertebrală. Am fi, cu alte cuvinte, niște cadavre vii, simple unități statistice, piese anexe în conjunctura politică, degenerați infami ai seminției noastre de nobilă sorginte bimilenară. Căci omul fără școală este un „demisionat al spiritului“, zice Alexandru Paleologu, o competență de mare clasă a culturii românești contemporane.

Școala este o structură de elevațiune publică, încorporată în fibrele geoetnopsihice ale ființei sociale, o construcție intelectuală ce „ne ferește și ne minună“, vorba lui Ion Budai-Deleanu, dând etnicității siguranța naturalizării, așezării teritoriale și garanția durabilității duhovnicești în timp. Într-o lume a dezaxării, bântuită de anormalități, școala, concepută pe linie socratică, luministă, cultivă cele trei virtuți clasice, numite și „teologale“ – caritatea, credința și speranța, – dar mai ales conștientizează individul, încadrându-l în climatul general de progresivitate. Fără ea, are loc diluarea rectitudinii și proliferarea subdezvoltării, extinderea snobismului intelighențial, o reproducere în serie de fanteze ale spiritului, de inși săraci cu duhul, fără substanță genetică, care „fac gargară“ cu valorile culturii. Starea de grație a societății la nivel de etnos se creează în exclusivitate prin mijloace școlare. Limitarea învățământului în limba națională ne taie șansele de afirmare plenară a capacităților, ne inferiorizează spiritual, ne aruncă într-o margine sau în alta a societății.

Ca instituție de suverană eficiență a culturii, instrucțiunea publică este o deschidere a ochiului etnic în interior, în templul de taină al spiritualității. Ea posedă acea forță de organizare națională pe care nu poate s-o aibă nici o altă instituție, decât poate, colocvial, doar biserica, cu care trebuie să meargă negreșit mână în mână, conjugându-se neconținut, prin „diluviul de flăcări“ al istoriei. Școala îi dă neamului un inegalabil palpit de viață, constituie izvorul nesleat al perenității lui.

Dacă limba este mirul veșnic al sufletului național, școala e chivotul în care ea se menține vie și nealterată și care ne semnifică nivelul de rezistență și de nestrămutare comunitară. Să nu uităm niciodată lucrul acesta.

Vă mulțumesc!

SUMMARY

The article is a reflection on the school from the point of view of advertising and journalism. Starting from several reflections on language – considered as primary source for the national spirituality for it provides the intellectual status for the nation. Mircea Lutic centred his speech on the role of the education, with respect to the draw up of provisions and discriminatory recommendations in public education. He thinks that the initiatives promoted in the linguistic and educational field do not reflect correctly the situation in Ukraine thus deceiving the world public opinion and the administrative structures of the European Community.

According to the author, although the school's recognized mission is to cultivate the classic virtues – charity, faith and hope – the respect towards the learning in mother tongue loses its sense. The status of the Romanian language in school was altered: the number of classes of Romanian language and literature decreased yearly, the exams for these subjects are replaced with exams at Ukrainian language and literature and the protests are considered as „forcing open doors”. The consequences of this process are extreme, considers the authors. They affect the cultural structure and national identity.

REZOLUȚIA

CONGRESULUI AL IV-LEA AL INTELECTUALITĂȚII ROMÂNEȘTI DIN REGIUNEA CERNĂUȚI

PREAMBUL

În ultimii cincisprezece ani, reprezentanții intelectualității românești din regiunea Cernăuți au încercat în repetate rânduri să atragă atenția autorităților ucrainene asupra stării degradante a învățământului în limba română.

Documentele elaborate în această perioadă de către Societățile Naționale de Cultură Românească nonguvernamentale, începând cu anul 1989, *Memorandumurile* adoptate la adunările generale ale Societății „Mihai Eminescu”; *Programul de dezvoltare națională a românilor din regiunea Cernăuți* (1992), adoptat la primul *Congres al Românilor din Regiunea Cernăuți, Rezoluțiile Conferințelor științifico-metodice în problemele școlilor românești din Ucraina* (1998) și în *problemele predării limbii și literaturii române* (1999), *Memorandumurile* celor trei *Congrese ale intelectualității românești* (1999, 2000, 2001) au formulat principalele revendicări ale Comunității românești, inclusiv în domeniul învățământului în limba română.

În ultimul deceniu s-a reușit doar stoparea temporară a unor acțiuni și a unor acte discriminatorii, cum au fost, de exemplu, „proiectul” privind *Concepția învățământului pentru minoritățile naționale din Ucraina* și cel de funcționare a limbilor în Ucraina, ambele elaborate cu sprijinul Ministerului Învățământului și Științei de la Kiev, care prevedeau trecerea treptată a școlilor românești la limba de predare ucraineană.

Nu putem să nu amintim aici și de *Ordonanța nr. 33*, emisă de același Minister la 3 februarie 1998. La începutul anului 2000 s-au întreprins alte tentative, având drept scop restrângerea ariei de funcționare a limbii române în școlile noastre. Amintim aici *Scrisoarea cu privire la studierea limbii ucrainene în școlile românești din regiune din 15 februarie 2000* și *Scrisoarea din 14 martie 2000 cu privire la introducerea Zilei limbii ucrainene în școlile cu limba de predare română din regiunea noastră*. După acestea au urmat altele, cum au fost (și continuă să rămână): *Recomandarea Ministerului Învățământului și Științei cu privire la introducerea cursului integrat de literatură (română și universală)* și *Recomandarea Ministerului cu privire la trecerea predării istoriei și geografiei Ucrainei, a educației fizice și altora în limba ucraineană*.

Toate acestea n-au fost doar simple tentative de a lichida învățământul românesc în regiunea Cernăuți și în alte zone ale Ucrainei, ci rezultatul unei politici antidemocratice, promovate de Ministerul Învățământului și Științei și susținute în regiunea noastră de către Institutul de Studii Postuniversitare a Cadrelor Didactice din Cernăuți.

Prin actuala rezoluție, noi, participanții la Congresul al IV-lea al intelectualității românești din regiunea Cernăuți cu genericul: *Învățământul în limba română: realizări, probleme, perspective*, propunem *reactualizarea* principalelor obiective și cerințe formulate în documentele amintite privind doar învățământul în limba română.

CONSTATĂM:

1. În Ucraina există un cadru legislativ favorabil pentru dezvoltarea și modernizarea învățământului în limba română din Ucraina. În același timp, criza politică, economică și socială în care se află astăzi statul ucrainean agravează situația și creează precedente de încălcare a drepturilor prevăzute în *Constituție* și în alte documente legislative, interne și internaționale.
2. Ministerul Învățământului și Științei elaborează *Planuri de învățământ*, diferite *Recomandări* și *Directive* ce contravin *Constituției* și legislației în vigoare, încalcă sistematic *Drepturile copilului*, *reprezentant al minorității naționale* la învățământ în limba maternă, dreptul la cunoștințe calitative la toate obiectele, dreptul la cunoștințe de istorie, cultură și civilizație a minorității sale, în cazul nostru – al românilor.
3. În noile *Planuri de învățământ* elaborate de același Minister pentru învățământul de 12 ani se prevede în continuare reducerea orelor de învățământ pentru literatura universală și predarea ei în contul orelor de literatura română, ceea ce creează pentru elevii școlilor cu limba română de predare condiții inegale, discriminatorii, în comparație cu cele ale colegilor lor din școlile pentru reprezentanții națiunii titulare, atât pentru însușirea literaturii universale, cât și a celei românești. Numărul de ore variative este mult mai mic decât în școlile populației titulare, ceea ce este de asemenea o condiție discriminatorie.
4. În *Planurile de învățământ* Ministerul prevede mai puține ore de predare a limbii ucrainene pentru elevii români, punându-i în condiții inegale, discriminatorii, față de colegii lor ucraineni, deoarece la examenele de absolvire și admitere sunt propuse aceleași teste și metode de evaluare.
5. Politizarea excesivă a procesului de învățământ, realizată prin predarea unor obiecte inutile, din punctul nostru de vedere.

În lipsa unor programe de perspectivă, privind dezvoltarea învățământului în limba română este necesar ca elevilor români să li se creeze condiții similare (nediscriminatorii) cu cele din școlile cu limba ucraineană de predare, să fie finanțată elaborarea unor programe (curriculum) și manuale de alternativă în limba română, corecte atât din punct de vedere științifico-didactic, cât și lingvistic.

CONSIDERĂM că în situația existentă, pentru a realiza aceste obiective, sunt necesare:

I. În domeniul organizării procesului de învățământ:

1. Inaugurarea Universității Multiculturale, cu limba română de predare și a unui Centru de Cultură și Știință (Institutul Cultural Român).
2. Organizarea unor cursuri și conferințe pentru traducătorii de manuale, cu participarea unor lingviști și specialiști în teoria și practica traducerii din Republica Moldova și România, dar și a profesorilor și a învățătorilor din regiune.
3. Susținerea Reuniunii Scriitorilor Români din Cernăuți, a Fundației Culturale de Binefacere „Casa Limbii Române“, a Editurii Alexandru cel Bun etc.,

care au în *Programele* lor de activitate organizarea *Conferințelor* și *Simpozioanelor* cu caracter didactic, a *Cursurilor de perfecționare* și a *Lectoratelor*, a editării unor lucrări cu caracter didactic, a revistelor pentru copii „Limba și literatura română” și „Făgurel”, a altor *Programe de activitate*. Considerăm că acestea ar fi mult mai eficiente dacă ar fi realizate în colaborare cu Direcția Regională Învățământ și Știință.

4. Organizarea procesului instructiv-educativ în conformitate cu Constituția Ucrainei și cu legislația în vigoare a țării cu privire la învățământul în limba minorităților naționale și la dreptul copilului la învățământ în limba maternă și la cunoștințe calitative:
 - a) mărirea numărului de ore pentru studierea limbii și literaturii române, ca limbă maternă (limbă de predare a școlii); să se pună capăt tentativelor de limitare a învățământului românesc, de restrângere a acestuia, de reducere a numărului de ore la limba și literatura română, să se revină la predarea cursului de literatură universală într-un număr de ore egal cu cel din școlile cu limba ucraineană de predare; să se interzică introducerea de obiecte noi sau mărirea numărului de ore pentru alte discipline în contul orelor de limba și literatura română;
 - b) introducerea evaluării **obligatorii** la limba și literatura română în clasele a IX-a și a XI-a și revenirea la examenele de absolvire la limba și literatura română;
 - c) introducerea examenelor de admitere în limba română pentru absolvenții școlilor cu limba română de predare (fără a pune nici un fel de condiții) în instituțiile de învățământ superior din orașul Cernăuți, localitate cu frumoase tradiții culturale românești, cu tradiții vechi în domeniul învățământului în limba română;
 - d) introducerea cursului de istorie a românilor, a culturii și civilizației românești în școală în cadrul orelor invariative și a cursurilor de *Istoria culturii și civilizației românești în Bucovina* și de *morala creștină* în cadrul orelor variative; egalarea orelor variative;
 - e) organizarea Olimpiadelor republicane la limba și literatura română pentru școlile cu limba română de predare din Ucraina (regiunile Cernăuți, Odesa și Transcarpatia);
 - f) realizarea în procesul de învățământ (materiale ilustrative, cataloage, procese-verbale, orare etc.) a documentației în limba română.

II. În domeniul pregătirii și reciclării cadrelor didactice:

- a) sprijinirea integrării în instituțiile de învățământ a cadrelor didactice care au absolvit instituțiile respective de specialitate în România; revenirea la problema recunoașterii diplomelor obținute în România;
- b) restabilirea cursurilor de perfecționare a cadrelor didactice în România și în Republica Moldova nu numai la limba și literatura română, ci și la celelalte obiecte (matematică, chimie, istorie, informatică, limbi străine etc.); recunoașterea certificatelor de absolvire a acestor cursuri;
- c) cursurile de perfecționare a profesorilor în Cadrul Institutului de Studii Postuniversitare din Cernăuți să se facă în limba română la toate specialitățile, cu participarea în permanență a specialiștilor din România și din Republica Moldova.

III. În domeniul politicii de cadre:

a) promovarea cadrelor naționale; în această ordine de idei SOLICITĂM:

- ca unul dintre locuitorii șefului Direcției Învățământ și Știință a Administrației Regionale de Stat Cernăuți să fie etnic român, pentru coordonarea procesului instructiv-educativ în școlile cu limba română de predare;
- ca în raioanele cu populație românească majoritară primele locuri la secțiile de învățământ și la cabinetele metodice să revină specialiștilor de etnie română;
- ca în posturile de răspundere să fie promovate cadre tinere, dar cu o experiență de cel puțin cinci ani de muncă în școală, eliberând posturile ocupate în prezent de cadre de vârstă pensionară, incompatibile cu cerințele școlii contemporane și cu interesele comunității românești;
- să se adopte măsuri urgente de eradicare a corupției în sistemul de învățământ, ceea ce va duce la aprecierea cunoștințelor elevilor cu note care corespund nivelului real de cunoștințe;

b) pe lângă Direcția Învățământ și Știință a Administrației Regionale de Stat Cernăuți să fie creat un Consiliu Consultativ, din care să facă parte profesori școlari, profesori de la Catedra de filologie română și clasică a Universității Naționale „Iu. Fedkovyci“, scriitori și oameni de cultură români.

În acest context, considerăm că este necesară reglementarea relațiilor dintre instituțiile guvernamentale și nonguvernamentale ale românilor din Cernăuți în vederea realizării unui dialog constructiv, orientat spre revenirea la normalitate și modernizarea procesului de predare/învățare și în școlile cu limba română de predare. În același timp, considerăm că e necesară reluarea activităților începute în prima jumătate a anilor '90, când se realizau activități comune cu instituțiile guvernamentale și nonguvernamentale din România.

La ridicarea calității învățământului să contribuie mai activ și mass-media de limba română din regiune, în special cea de stat. În acest sens factorii responsabili să revizuiască grila emisiunilor TV regionale, în special, a programelor cu caracter didactic nu numai în direcția îmbunătățirii calității lor prin angajarea unor realizatori profesioniști, profesori cu experiență, fruntași ai învățământului public, ci și prin transmiterea acestora la ore de maximă audiență. Se impune, de asemenea, majorarea spațiului de eter rezervat emisiunilor radiodifuziunii regionale în limba română, or, volumul acestora a fost redus de la un an la altul din motive neîntemeiate.

Ilie T. ZEGREA, Președinte
Vasile TĂRĂȚEANU, Secretar responsabil

MEMBRII COMISIEI DE MONITORIZARE:

Dr. **Alexandrina CERNOV**, membru de onoare al Academiei Române, redactor-șef al revistei „Glasul Bucovinei“, directorul Editurii „Alexandru cel Bun“;

Dr. **Gheorghe JERNOVEI**, șeful Catedrei de filologie română și clasică a Universității Naționale „Iu. Fedkovyci“ din Cernăuți.

Simion GOCIU, redactor-șef al ziarului „Concordia“, directorul revistei pentru copii „Făgurel“.

Rezoluția a fost adoptată în unanimitate la cel de al IV-lea Congres al Intelectualității Românești din Regiunea Cernăuți (Ucraina) de cei 455 de participanți.

Personalități bucovinene

GEORGE TOFAN (SUGESTII PENTRU O POSIBILĂ NOUĂ DESCHIDERE)

Harieta Mareci

Suceava

Revenind în spațiul biografic al personalităților bucovinene, am zăbovit asupra unui nume care, deși nu aparține breslei istoricilor, e legat, fără doar și poate, de istoria și cultura Bucovinei: George Tofan. Despre el s-a spus că „a intrat definitiv în categoria veritabililor oameni de școală care-și fac din slujirea ei idealul suprem al vieții, însăși rațiunea de a exista”¹. Justificat sau nu, exegeza a preferat să se oprească la ideile profesate de George Tofan, dascălul, fără să se intereseze prea mult de biografie. De altfel, o sumară privire asupra bibliografiei indică faptul că majoritatea titlurilor, cu și despre Tofan, se referă la activitatea didactică a acestuia, profilul său fiind mai interesant pentru contemporanii lui decât pentru posteritate. Poate că pentru unii din cei ce aparțin acestei posterități, o revenire asupra personalității sale ar părea inutilă. Indiferent de opțiunea lor, însă, valoarea proprie nu le poate fi dată decât în confruntarea cu cei „de dinainte”. Și dacă „cei de dinainte”, „alteritatea”, nu sunt cunoscuți?

Încercând să reconstituim părți din profilul lui George Tofan, să refacem căile pe care a umblat un om de seamă, fie acestea pe tărâmul școlii sau căi reale în sens propriu, bătute de-a valma cu alții sau de unul singur, am descoperit că încă sunt puține urmele lăsate. Informații seci, desprinse din registrul de stare civilă, indică faptul că s-a născut la 17 noiembrie 1880, în comuna Bilca, în familia țăranilor Eutichie și Smaranda (fostă Crăsnean). Acolo și-a petrecut copilăria (alături de fratele său, Onofrei) și tot acolo i-a cunoscut pe George și Melania Băileanu, primii săi dascăli². Cei doi l-au inițiat în miraculoasa călătorie în lumea cărții, tot ei sprijinindu-l material și după anul 1892, când a fost înscris la liceul din Suceava³. N-a strălucit prin rezultatele la învățătură, mai ales la disciplinele realiste, dar și-a cultivat pasiunea pentru lectură, atrăgând atenția profesorului A. Dașchievici, cel care îi împrumuta cărțile de care avea nevoie sau pe care își dorea să le citească. Era o latură ce se cuvenea a fi reținută, deoarece copilul viou, plin de inițiativă a putut profita într-o direcție importantă pentru destinul său.

În anii de liceu, George Tofan a parcurs o etapă deosebită a formației sale, reușind, în ciuda dificultăților financiare, să-și formeze o cultură temeinică și să-și păstreze întreaga disponibilitate de a se devota acestui domeniu. Roadele optimismului tânărului studios, calibrate, desigur, la nivelul vârstei și posibilităților, n-au întârziat să apară, iar prima dintre ele a fost „Societatea pentru lectură”⁴, o asociație literară a elevilor de la liceul sucevean. Membrii ei se

întruneau în casa lui Radu Munteanu, în fiecare sâmbătă, pentru a susține și audia conferințe pe diverse subiecte din istoria și literatura poporului român. În cadrul acestor întruniri, George Tofan a vorbit despre familia Hurmuzăcheștilor și despre Câmpia Libertății. Dar viața asociației avea să se curme odată cu plecarea președintelui ei la Universitatea din Cernăuți.

Dincolo de dovezile de vrednicie pe care le dăduse ca student, „n-a avut parte – scria Teodor Bălan – de fericirea de a-și aprofunda cunoștințele în străinătate. A rămas cu ceea ce i-a dat Universitatea din Cernăuți, cu profesorii ei, unii distinși, alții mai puțin. Dar Tofan a știut să umple lipsurile. El s-a adăpat și din alte izvoare decât cele oferite lui la cursuri”⁵. Îndatoririlor exclusiv curriculare, el a simțit nevoia să le adauge preocupările „extrașcolare”, de felul implicării în acțiunile societății academice „Junimea” (mai târziu și în cele ale „Daciei”) și a angajării în viața culturală românească a Cernăuțului.

Absolvirea cursurilor universitare, în 1904, a însemnat începutul dedicării depline. Era primul an de apariție a revistei „Junimea literară” – revistă pe care „o ceruse încă de pe când fusese student”⁶ și la conducerea căreia se va afla pentru un timp – dar și primul an din cariera didactică, prin numirea sa ca profesor „secundar” la Liceul de băieți din Suceava⁷. Pare-se că pe lângă o perfectă stăpânire a instrumentarului științific, importantă i-a apărut tânărului profesor și impresia de „camaraderie” pe care a știut să o cultive la elevii săi⁸, nu numai în incinta școlii, ci și în afara ei. De altfel, idealul de „școală”, „mărturisit”, al lui Tofan nu era acela „care să rămână între cei patru pereți ai ei”, ci al unuia „care să treacă de aceste granițe înguste și să iasă în largul vieții naționale, de unde să fugărească ipocrizia, întunericul și nedreptatea”⁹. La comemorarea a 400 de ani de la moartea lui Ștefan cel Mare, profesorul sucevean s-a numărat printre semnatarii apelului care îi îndemna pe românii de pretutindeni să se adune la mormântul voievodului. Era înfățișarea istoriei predate la clasă și trăită dincolo de ea.

În 1905, George Tofan a fost numit bibliotecar al Societății „Școala română”, iar din 8 mai 1906 a devenit secretarul ei. În doar câțiva ani, cel care beneficiase de stipendiile Societății – în calitate de elev – ajunsese să-și onoreze datoria în chipul cel mai vrednic. În septembrie 1906, după ce corespondase cu Nicolae Iorga și Alexandru Lapedatu, obținând de la aceștia sprijin în vederea organizării unei „excursii” la Expoziția generală de la București, Tofan a coordonat unul din cele două trenuri care trebuia să-i ducă pe bucovineni în capitala Regatului¹⁰. Despre drumul până la București s-a spus că a fost un adevărat marș triumfal: „fiecare dorea să strângă mâna fraților înstrăinați, a plăieșilor lui Ștefan, a străjerilor mormântului de la Putna”¹¹.

Și tot în toamna anului 1906, George Tofan a fost transferat la Școala Normală din Cernăuți¹². Începea o nouă fază a aceleiași linii misionare care transforma acțiunile sale într-o călăuză a prezentului și într-un ghid pentru viitorime. Misiunea etică a dascălului a rămas la fel de importantă (dacă nu a căpătat chiar valențe sportive); Tofan a știut să o sublinieze mereu, mai întâi în sens tradițional, invocând o finalitate civică, educativă, apoi din ce în ce mai mult ca o formă de asumare a destinului său. Iată cum și-l amintește unul dintre cei ce l-au cunoscut îndeaproape, în acei ani: „Tofan a desfășurat între elevii săi o activitate care nu știm cum se împăca cu programa oficială a acelei școale

împărești, cu limba de predare germană. Ce va fi scris el în condici, nu știam și nu știm. Știm însă că trebuia să învățăm o limbă românească aleasă, corectă, trebuia să scriem bine, literar, să avem respectul cuvenit pentru ortografie și gramatică, trebuia să cunoaștem istoria națională în modul cel mai temeinic, trebuia să cunoaștem evoluția limbii și istoria literaturii și să fi cetit foarte bine toate operele scriitorilor români¹³.

Viziunea largă pe tărâm istoric și cultural, pasiunea pe care a pus-o în inițiative i-au conturat, ulterior, profilul. Nu profilul unui „savant“ sau al unui „pedant“, ci al unui „inspirat“, al unui „luptător“¹⁴ care s-a ostenit să gândească la o revistă dedicată școlii și celor devotați ei (revista „Școala“)¹⁵ și să-i adune¹⁶ pe învățătorii români din întreaga Bucovina, mai întâi în „Reuniunile județene“, apoi în „Reuniunea Școlară Română“ – transformată în „Asociația corpului didactic român din Bucovina“¹⁷.

A cunoaște cât mai mult despre neamul tău și a fi înțelept, iată îndemnuri ce țineau de sistemul preconizat de George Tofan. Experiența la catedră și drumurile făcute prin satele și târgurile bucovinene l-au convins că resursele spiritului național puteau fi folosite creator. Nu rămânea decât ca această puțință să devină și realitate. În adunarea generală a „Societății pentru cultura și literatura română din Bucovina“, George Tofan a luat inițiativa înființării școlilor particulare în satele cu populație românească, dar fără așezăminte de instrucție în limba română. A întocmit chiar un memoriu, *Chestia noastră școlară în Dietă*, pentru a putea prezenta situația copiilor români nevoiți să frecventeze școlile rutene și germane, dar și condiția părinților lor, cei care, împotrivindu-se obligației ca pruncii lor să învețe într-o altă limbă decât româna, atrăgeau asupra-le pedeapsa autorităților imperiale (de la amendă și până la sechestrul pe bunurile din gospodărie). Făcând trimitere la sate precum Gemenea, Călinești Cuparencu, Dănila, Șerbăuți, Milișăuți¹⁸, el cerea crearea unui sistem privat de educație. Școlile particulare din 14 comune – așezăminte care cuprindeau peste 1 400 de elevi – au reprezentat materializarea acestui plan, iar numirea lui Tofan ca inspector școlar nu a fost decât o urmare firească a recunoașterii implicării sale.

Proiectele *naționale* ale lui George Tofan nu l-au împiedicat să urmărească evenimentele din Imperiu și să preia, de acolo, modele care se pretau nevoilor și realităților românești. Așa a început și istoria „Cursurilor de vară“. Într-unul din articolele apărute în „Junimea literară“, el susținea beneficiile unei astfel de întreprinderi. Ecoul nu a întârziat să apară, și nu oriunde. La Vălenii de Munte, adresându-se românilor „de peste tot“, Nicolae Iorga amintea de Tofan și de „opera îndemnului său“. Tofan – spunea marele istoric român – a ținut neapărat la începerea lor în condiții cât mai modeste. El a mănât apoi an de an la Vălenii de Munte pe cei mai curajoși dintre tinerii bucovineni¹⁹.

Din vara anului 1913 și asociațiile învățătorilor din districtele Gura Humorului și Câmpulung – prin aceeași voce aparținând lui George Tofan – și-au propus organizarea „Cursurilor de vară“ la Dorna Candrenilor. Exista acolo o conștiință de sine, exista sentiment de frăție și solidaritate și dorința de a cinsti zestrea lăsată de străbuni în tot ceea ce formează firea caracteristică a națiunii²⁰. La invitația de a stimula devotamentul unei generații față de marile interese ale neamului român, de a sincroniza eforturile pedagogice și culturale în perspectiva unei viitoare construcții naționale, au răspuns, pe lângă dascălimea de toate

gradele, Sextil Pușcariu, Ion Nistor, Eugen Botezat²¹. Cursurile au continuat și în 1914, an în care, la Suceava, avea să se desfășoare și un „Congres al învățătorilor din Bucovina“²² – generic numit așa, pentru că la el participau români din toate provinciile istorice. Putea să se sustragă Tofan organizării unei asemenea acțiuni?

Într-un cadru suficient de larg, vădind o certă vocație de căpetenie spirituală și de reformator, prezența lui George Tofan în viața culturală a Bucovinei a fost expresia unui devotament deosebit. Preocuparea de a îndruma conștiința publică a fost pe primul plan și ea s-a observat, deopotrivă, în articole²³, conferințe, scrisori, în organizarea unei excursii în România²⁴ și chiar în contactarea unor renumite trupe de teatru, precum cele conduse de Petre Liciu, Cazimir Belcot²⁵.

Izbucnirea primului război mondial l-a adus pe Tofan, ca pe mulți alții din generația sa, pe nevănuitele căi ale refugiului. Refuzând să se înroleze în armata austriacă, a trecut în România încă neutră, în așteptarea momentelor de înseninare. Și cum școala devenise pentru el un remediu și o necesitate, a acceptat, la sfârșitul lunii noiembrie 1914, conducerea Gimnaziului de băieți din Bazargic, adică a unei săli goale, „fără bănci, fără tablă, fără cretă, cu o droaie de elevi români, bulgari, armeni, greci, evrei spanioli, la care s-au adus mai târziu, spre completare, și turci și tătari, din care majoritatea străinilor abia rupeau câteva boabe românești“²⁶. Existența sa a fost, pentru un timp, împărțită între datoriile didactice și interesele de peste fruntarii. Și chiar dacă împrejurările nu i-au fost favorabile, a găsit resurse suficiente pentru a sluji școala. Totuși, această experiență n-a putut fi dusă până la capăt, căci în anul 1917 a ajuns la Chișinău, la Școala eparhială de fete și la Seminarul teologic. Se alătura, astfel, colegilor săi bucovineni, Eugen Botezat, Ion Nistor, Liviu Marian, Filaret Doboș.

Cunoscând problemele din Basarabia, fără să aștepte cu brațele încrucișate ca înțelepciunea autorităților să aducă ameliorările necesare societății, George Tofan avea să fie unul dintre cei mai activi participanți la transformarea conștiinței românilor basarabeni. Nu era o întreprindere ușoară, cu atât mai mult cu cât introducerea alfabetului latin și reorganizarea școlii pe baze românești implica suficiente riscuri²⁷. Dar el și le-a asumat și chiar a intrat în arenă ca luptător al cauzei naționale, devenind responsabil al cursurilor de la Bălți organizate pentru perfecționarea „învățătorilor moldoveni“²⁸. Poate și de aceea, numirea sa ca revizor școlar al județului Chișinău (funcție pe care n-a exercitat-o niciodată) trebuie înțeleasă nu numai ca demers administrativ, ci și ca gest de dreptate față de un militant al cauzei române.

Dar actualitatea Bucovinei a continuat să-l intereseze la fel de mult și în Basarabia, ca și în anii petrecuți la Cernăuți. Căutând să distingă ceea ce constituia fondul adevărat al problemei, el a înțeles că unitatea reală a românilor nu putea rămâne numai la nivel cultural. Timp de aproape patru ani, numele său se va regăsi în majoritatea comitetelor, organizațiilor sau a petițiilor și apelurilor semnate de refugiații bucovineni în vederea realizării Unirii. Nicolae Tcaciuc-Albu fixa chiar acest nume ca punct de reper în acțiunile unioniste: „acela care va răsfoi cărțile, ziarele, revistele [...] va vedea că nici Bucovina până la Tofan și nici Ardealul nu a avut un astfel de publicist, care să fi pregătit – cu atâta trăinicie și perseverență – ziua cea mare“²⁹.

Revenind în Cernăuți, în noiembrie 1918, George Tofan s-a angajat în pregătirea sistematică a „momentului decisiv”: „Ridicându-ne pe deasupra tuturor prejudecăților, uitând tot trecutul neînțelegerilor, gândurile noastre se îndreaptă în aceste clipe mărețe numai la viitorul neamului nostru iubit și de aceea chemăm la muncă pentru fericirea acestui neam pe toți cei de un gând cu noi”³⁰. Era doar un pasaj dintr-un întreg program regenerativ, imaginat de el și în care s-a implicat cu bună-știință.

Deși noua poziție, secretar-șef al Departamentului Instrucțiunii Publice din Bucovina, l-ar fi putut corupe, deși calitatea de director al Școlii Normale din Cernăuți l-ar fi putut îndepărta de situația învățătorilor (situație căreia îi dedicase, anterior, atâta timp și atâta energie), Tofan și-a păstrat aceleași convingeri, aceleași idealuri și aceleași principii morale. A rămas *un om la locul lui*, așa cum avea să se consemneze în presa vremii: „Este ca o stâncă de granit, figura energetică, dar chinuită de muncă cinstită și pricepută a aceluia căruia un spirit luminat i-a încredințat destinul viitoarelor generații de dascăli. Numirea lui ca director la școala normală e o biruință a înțelepciunii asupra atâtor mediocrități. După atâtea numiri greșite, iată un om la locul lui”³¹.

Numai că odată cu ziua de 28 noiembrie 1918, cu participarea la votarea Unirii, Tofan și-a asumat o nouă sarcină: cea politică. Și înainte de 1918 el încercase să acceadă în Dieta Bucovinei. „Voia să mai smulgă foloase pentru școală și învățători. Dar nu se putea. Prea era primejdios profesorul fanatic. A fost ales un inginer silvic. Așa era mai bine. L-au mângâiat foștii elevi care și pe atunci nu aveau decât dispreț pentru meschinăriile politicianismului”³². După Marea Unire însă, el a simțit că este dator să participe la viața politică a poporului său, știind că experiența sa poate fi utilă și celorlalți, că poate estima realist situația și poate propune remedii salutare. Prin articolul 116 din „Decretul electoral pentru Bucovina”, începând cu data de 24 august 1919, George Tofan a fost „ales și proclamat deputat pentru circumscripția electorală Rădăuți”³³ și apoi deputat în primul Parlament al României Mari³⁴.

Dar prezența sa pe scena politică românească a fost de scurtă durată. Curajul nu i-a lipsit nici o clipă, dar împrejurările i-au fost prea puțin favorabile. Iarna, la început de an 1920, simțindu-se epuizat de muncă și de o afecțiune căreia nu izbutise să-i dea de rost, îi scria lui Sextil Pușcariu: „Despre mine vă pot spune că sunt grav bolnav, de mai multe săptămâni de când m-am întors din București unde mă dusesem la începutul lui februarie, dar n-am putut rămânea decât numai câteva zile. Nu numai că boala mea de picioare s-a înrăutățit mult, după ce mă restabilisem la Govora, dar sunt și neurastenic în gradul suprem și sufăr foarte mult. Se înțelege că la birou nu merg”³⁵. Primăvara și-a luat un concediu medical din care nu avea să se mai întoarcă niciodată.

Pentru George Tofan, posteritatea a început mult prea devreme. S-a stins din viață la 15 iulie 1920, în Cernăuți, la numai 40 de ani. Consternată de dispariția sa, presa avea să-i rezerve generoase spații pentru elogiile. Nicolae Iorga – cel care îl cunoscuse din tinerețe și îi apreciasse entuziasmul, numindu-l „spirit conducător în noua generație bucovineană”³⁶ – scria, în tonuri vibrante, copleșit de vestea morții: „În sfârșit, lungul, insuportabilul martiriu al lui Tofan a luat sfârșit. Acela al cărui biet trup era o jalnică ruină – și ce om voinic și frumos fusese pe vremuri, până-l îngenunchease teribila, misterioasa boală – se

odihnește acum în pământul țărișoarei lui bucovinene, pe care, pe vremuri, ca puțini alții – aș zice mai mult ca nimeni altul – n-o sperase numai românească, ci o visase întoarsă în stăpânirea drepturilor ei moșteni³⁷.

Alte semne de prețuire aveau să vină treptat din sferile în care Tofan se mișcase cu autoritate și simpatie. Chiar și după zece ani, la mormântul său i s-a dezvelit un monument. Tot atunci i-au rememorat personalitatea Nicolae Simionovici (din partea „Asociației regionale și a presei învățătorilor“), Alexandru Vitencu (reprezentând „Societatea pentru cultura și literatura română din Bucovina“), Grigore Ciubotariu (în numele sătenilor din Bilca) și nu în cele din urmă vechiul său prieten, istoricul Ion Nistor³⁸. Și poate efigia pe care i-a schițat-o bunul său amic, Nicolae Tcaciuc-Albu, e una dintre cele mai corecte și mai afectuoase prețuiri pentru un spirit atât de bine echilibrat: „Copil de țăran sărac, talentat și harnic, elev de liceu entuziast, student vesel, muncitor și luptător pentru idealuri, bărbat serios, hotărât, urmărind în mod conștient și repaos un mare ideal, bine definit, dezrobirea neamului său, unitatea culturală și unirea politică. El și-a făcut pe deplin datoria. Între făuritorii României Mari, are și el un loc de cinste“³⁹.

Poate rămâne, deci, George Tofan doar „Profesorul“ sau „Militantul pentru Unire“ sau „Jurnalistul“? Desigur, plasarea sa într-una din aceste categorii e soluția cea mai facilă, dar omul e întotdeauna superior acțiunii sale, căci viața se revendică înaintea ideilor rostite sau a faptelor, indiferent cât de mărețe ar fi ele. Demersul nostru nu se poate încheia cu o concluzie și nici măcar cu pretenția schițării unui portret, ci doar cu sugestia spre o altă posibilă deschidere.

NOTE

- 1 G. Giurcă, *George Tofan – profesorul*, „Codrul Cosminului“, serie nouă, 2 (12), 1996, p. 500.
- 2 N. Tcaciuc-Albu, *George Tofan. Conferință ținută la Ateneul Român din Suceava la 11.III.1923*, Suceava, 1923, p. 6.
- 3 G. Buzneanu, *30 de ani de organizare a învățătorilor români din Bucovina*, Cernăuți, 1935, p. 23–25.
- 4 „Junimea literară“, XV, 1926, nr. 1–2, p. 8–13.
- 5 T. Bălan, *Correspondența lui George Tofan*, Cernăuți, 1943, p. 13.
- 6 *Ibidem*, p. 14.
- 7 G. Buzneanu, *op. cit.*, p. 26.
- 8 N. Tcaciuc-Albu, *op. cit.*, p. 16.
- 9 „Calendarul «Glasul Bucovinei»“, Cernăuți, 1921, p. 76.
- 10 În momentul plecării, în ziua de 6 septembrie 1906, la gara din Ițcani, pe lângă cei înscriși pe listele participanților la „Expoziția generală“, se mai aflau câteva mii de doritori. Din Burdujeni s-au format două trenuri, unul sub conducerea lui Filaret Doboș, președintele societății „Dacia“ și al doilea sub conducerea lui George Tofan.
- 11 Filaret Doboș, *Arcași, gânduri și fapte în Țara de Sus*, Cernăuți, 1905, p. 50–51.
- 12 G. Buzneanu, *op. cit.*, p. 27.
- 13 E. Boca, *Cuvânt înainte*, în T. Bălan, *op. cit.*, p. 6.

- 14 *Ibidem*.
- 15 „Calendarul «Glasul Bucovinei»“, Cernăuți, 1921. Revista „Școala“ a apărut la Cernăuți, în octombrie 1905, ca publicație independentă. Din mai 1907 și până în aprilie 1908 a fost oficiosul „Reuniunii Școlare din Suceava“, sub conducerea lui George Tofan.
- 16 Într-una din scrisorile adresate lui Ion Bilețchi, Tofan mărturisea: „De când m-am ridicat și am putut înțelege rostul vieții noastre, am pledat pentru organizarea comună a tuturor dascălilor, care ar avea mai multe avantaje, ar reprezenta o forță mai răzbătătoare, căci în situația în care ne aflăm noi trebuie să dispunem de o oarecare putere de presiune“ (I. Bilețchi, *Din viața lui George Tofan*, „Junimea literară“, 1926, nr. 1–2, p. 8).
- 17 T. Bălan, *op. cit.*, p. 5–11. George Tofan a fost ales președintele „Asociației corpului didactic român din Bucovina“, în 1907, și reales în 1909.
- 18 „Gazeta mazălilor și răzeșilor bucovineni“, II, 1912, nr. 8–9, Cernăuți, p. 113.
- 19 N. Iorga, *Oameni cari au fost*, vol. I, București, 1967, p. 68.
- 20 G. Tofan, *Cursurile de vară de la Candreni*, „Școala“, nr. 9/1913, p. 209–212.
- 21 N. Simionovici, *Organizațiile românești ale învățătorilor din Bucovina*, Cernăuți, 1931, p. 44.
- 22 N. Tcaciuc-Albu, *op. cit.*, p. 38–49.
- 23 G. Tofan, *Școala primară în Bucovina*, „Viața Românească“, Iași, nr. 10, p. 325; idem, *Învățământul primar și roadele lui*, „Glasul Bucovinei“, Cernăuți, 1919, p. 30; idem, *Școala și familia*, „Școala“, Cernăuți, mai 1907, nr. 1 p. 20; idem, *Excursiile școlare*, „Școala“, 1907, nr. 2, p. 34–35; idem, *Studiul limbii materne în școlile secundare și pedagogice*, „Școala“, 1908, nr. 12, p. 225–233. Lor li se adaugă articolele apărute în revista „Junimea literară“ (la care era, din 1908, redactor-adjunct), materiale de popularizare sau notițe precum: *Chestiunea țărănească*, *Cărți pentru popor*, *Situația țărănească în Bucovina*, *Cultura la sate*. Tofan a colaborat la un număr însemnat de ziare și reviste din Cernăuți, Suceava, Iași, București, Arad, Chișinău, semnând cu numele său sau cu pseudonimele Tofănescu, George Codreanu, Gt ori Un bucovinean.
- 24 În anul 1912, George Tofan a organizat, pentru 30 de absolvenți ai Școlii Normale din Cernăuți, o excursie pe traseul Suceava – Ploiești – Valea Prahovei (Predeal – Sinaia) – București – Constanța – Sulina – Galați – Brăila – Lacul Sărat – Galați – Iași – Cernăuți (V. Olinici, *Impresii de călătorie*, „Școala“, nr. 11, 1912, p. 10).
- 25 „Junimea literară“, 1913, nr. 7–8, p. 135.
- 26 G. Tofan, *Amintiri din Cadrilater*, „Glasul Bucovinei“, 1919, nr. 107/ 28 martie 1919, p. 3.
- 27 G. Giurcă, *op. cit.*, p. 501.
- 28 O. Ghibu, *Pe baricadele vieții*, Chișinău, Ed. Universitas, 1992, p. 198.
- 29 N. Tcaciuc-Albu, *op. cit.*, p. 10.
- 30 I. Nistor, *Zece ani de la moartea lui Gheorghe Tofan. Două articole inedite*, „Junimea literară“, XIX, 1930, nr. 5–8, p. 268–269.
- 31 *Un om la locul lui – George Tofan*, „Tribuna“, Cernăuți, nr. 5/ iulie 1919.
- 32 E. Boca, *op. cit.*, p. 10.
- 33 T. Bălan, *op. cit.*, p. 180.
- 34 G. Buzneanu, *op. cit.*, p. 34.
- 35 T. Bălan, *op. cit.*, p. 182.
- 36 N. Iorga, *Un scriitor necunoscut – Mihai Teliman*, în vol. *Oameni cari au fost*, vol. I, București, 1967, p. 126.
- 37 N. Iorga, *op. cit.*, vol. III, p. 68.
- 38 N. Simionovici, *op. cit.*, p. 38.
- 39 N. Tcaciuc-Albu, *op. cit.*, p. 12.

SUMMARY

Coming back to the gallery of personalities in Bucovina, the author gives several suggestions for a new biographical opening.

Although not included in the historians guild, the name of George Tofan is linked to the history and culture of Bucovina. He was professor, journalist and militant for the union. We owe to him the initiative of founding private schools in the villages with Romanian population. He supported the organization of summer schools, and this model was taken over by Nicolae Iorga in the famous meeting in Vălenii de Munte. He had aptitudes as spiritual leader and reformer, his main task being to lead the public opinion. Even in troubled times he made out of schools a remedy and necessity regardless if they were in Bucovina, Cadrilater or Basarabia. After 1918 he felt necessary to enter the political life of his nation knowing that his experience can be useful for the others, that he could realistically estimate the situation and could offer much needed solutions. He never lacked courage but the context was less favourable, his posterity beginning to early. He left behind the memory of a strong personality, energetic and devoted to the national cause.

Cronica vieții cernăuțene

SĂRBĂTORIREA LA CERNĂUȚI A 156 DE ANI DE LA NAȘTEREA POETULUI NAȚIONAL AL TUTUROR ROMÂNILOR

Nadina Cioban

Cernăuți

Vineri, 6 ianuarie 2006, în Cernăuți s-a deschis una dintre cele mai frumoase sărbători a românilor nord-bucovineni: Zilele Eminescu – 2006. Și nu întâmplător a fost aleasă această zi a Ajunului de Crăciun pe stil vechi. Anul acesta manifestările cultural-artistice din orașul adolescenței poetului au avut o semnificație dublă. Atmosfera magică de sărbătoare a fost asigurată și de prezența îndrăgitului interpret de muzică folk din România, Florin Săsărman, care și de data aceasta a binevoit să fie alături de bucovineni, evoluând în sala de festivități a Școlii medii generale nr. 29 din orașul Cernăuți și aducându-le în dar bucovinenilor un buchet de colinde ardelenesti, însoțite de o dispoziție sărbătorească, liniștită și purificatoare de început de an.

Toate activitățile culturale dedicate omagierii a 156 de ani de la nașterea Luceafărului poeziei românești au fost organizate de Consulatul General al României la Cernăuți, de societățile și asociațiile etnicilor români din Cernăuți și, nu în ultimul rând, cu sprijinul logistic al Memorialului Ipotești – Centrul Național de Studii „Mihai Eminescu“.

Joi, 12 ianuarie 2006, în incinta Palatului național al românilor, unde își are sediul Societatea „Mihai Eminescu“, au sosit oaspeți din regiune și de peste hotarele ei. Au fost bineveniți și reprezentanții delegației de la Ipotești: doamna Silvia Sturza-Mușat, director economic al Memorialului, și domnul Valentin Coșereanu, directorul Memorialului Ipotești, care a prezentat o expoziție impresionantă – „Eminescu – ilustrații și gravuri originale inspirate din *Sonetele eminesciene*“ și cartea sa *Jurnal cu Noica despre manuscrisele Eminescu*, un volum editat în 2005 de Memorialul Ipotești – Centrul Național de Studii „Mihai Eminescu“. Expoziția a cuprins un număr mare de ilustrații, autorii cărora sunt studenți talentați care au participat la Tabăra Internațională de Grafică (2005), coordonată de Mircea Dumitrescu, cunoscut profesor al Academiei de Arte din București. Dl. Coșereanu a prezentat multe texte eminesciene, a amintit de filozoful Constantin Noica, care a reușit în timpul vieții sale să ostenească deasupra manuscriselor poetului, pentru a-i cunoaște viața și opera. Domnia sa a povestit despre înființarea Memorialului de la Ipotești, despre „*lacul codrilor albastru...*“ și despre toată atmosfera feerică care mai domnește și astăzi pe meleagurile eminesciene de la Ipotești. Iar la sfârșitul frumoaselor sale relatări a invitat toți doritorii să viziteze aceste locuri scumpe românilor, care lasă și

astăzi în sufletele noastre impresii plăcute și de neuitat. Dânsul ne-a mărturisit că vizitatorii străini pleacă cu aceleași sentimente copleșitoare de pe locurile copilăriei și adolescenței lui Eminescu.

În continuare i-a fost oferit cuvântul prof. Romeo Săndulescu, consulul general al României la Cernăuți, care prin mărinimia și generozitatea Domniei sale și-a asumat rolul principal de moderator și gazdă de onoare pentru cetățenii români în acest mic și plin de istorie oraș al adolescenței poetului. Iar ucraineanul Grygori Maksymiuk a cântat la chitară două melodii pe versuri de Mihai Eminescu, pe care le-a învățat special în română ca să cunoască mai îndeaproape creația poetului.

Părăsind Palatul Național al românilor toți s-au îndreptat spre Consulat. Imboldul principal a fost dorința de a viziona expoziția organizată cu sprijinul Arhivei Regionale de Stat din Cernăuți, unde prin acordul comun al acestei instituții cu Consulatul General al României la Cernăuți a fost vernisată în incinta Consulatului și a cuprins manuscrise și documente de preț de pe vremea când Mihăiță Eminovici învăța la Cernăuți. Este vorba de o serie de documente interesante: matricola, listele elevilor, un catalog cu note și scrisori ce țin de personalitatea poetului din perioada cernăuțeană.

Poetul, publicistul și traducătorul Mircea Lutic este unul dintre cercetătorii care s-a apropiat mult de opera lui Eminescu, încât comunicarea intitulată „Actualitatea lui Eminescu“ a trezit interes printre ascultători. Lui i s-a decernat o diplomă de onoare din partea Consulatului și i s-au adresat cuvinte de laudă din partea scriitorilor și colegilor de breaslă, care-l cunosc de mult timp ca fiind unul dintre cei mai harnici și plin de osârdie cercetători din regiune. Iar cărțile Domniei sale au fost consultate de către doritori în incinta Consulatului, unde pe o masă era aranjată o colecție, mai mult decât impresionantă, din creația lui Mircea Lutic. Oaspeții nu au fost lipsiți nici de atenția președintelui Reuniunii Scriitorilor Români din Bucovina, poetul Ilie Tudor Zegrea, care de data aceasta a prezentat toate numerele editate în 2005 ale revistei „Septentrion literar“. La finele acestei manifestări culturale, grație consulului general al României la Cernăuți, prof. Romeo Săndulescu, cei prezenți au avut posibilitatea să audieze vocile imprimate ale celor doi actori români inconfundabili: Gheorghe Cozorici și Mircea Albulescu, care au recitat cunoscutul fragment din *Scrisoarea a III-a* de Mihai Eminescu, fragmentul în care este descrisă întâlnirea dintre voievodul Mircea cel Bătrân și sultanul Baiazid.

Duminică, 15 ianuarie 2006, a fost o zi deosebită pentru toți românii. Anume, în această zi toți oamenii care cunosc cât de cât opera lui Eminescu doresc să-i aducă un omagiu, o floare de recunoștință memoriei poetului, iar românii din Cernăuți au posibilitatea să depună o coroană de flori la postamentul monumentului, care se află în scuarul din spatele fostului Palat Național al românilor. În pofida gerului aspru de dimineață, la Cernăuți monumentul lui Eminescu era înconjurat de flori și de lumea care nu a uitat să vină în această zi importantă pentru conștiința noastră ca să se închine memoriei poetului. Consiliul Județean și Primăria din Suceava, Consulatul General al României la Cernăuți, Societatea „Mihai Eminescu“, Fundația de binefacere „Casa Limbii Române“, reprezentanții autorităților locale și alți reprezentanți ai societăților

românești, printre ei și ucraineni, s-au adunat, l-au comemorat pe Eminescu, i-au închinat discursuri și i-au apreciat opera. Nu a fost ocolit în această zi nici monumentul poetului național ucrainean Taras Șevcenko, unde au fost depuse coroane de flori, ca semn de respect din partea românilor.

Asprimea gerului i-a făcut pe oameni să rămână mai puțin lângă Cobzar, îndreptându-se, la invitația consulului general prof. Romeo Săndulescu, spre Consulat, unde au fost așteptați cu ospitalitate, căldură și delicatețe de către colaboratorii acestuia. Peste o sută de oameni s-au adunat în sala de expoziție a Consulatului, unde a fost vernisată expoziția de fotografie artistică a lui Ștefan Petrescu, decanul de vârstă al ziaristilor străini din România. Expoziția a fost intitulată „România văzută de sus“. Toate lucrările au fost fotografiate din zbor, din avionul personal al fotografului, care a zburat deasupra întregii României, adunând cele mai frumoase peisaje din „Grădina Maicii Domnului“, cum a numit la timpul său spațiul României repausatului întru Domnul, fostul suveran pontif, Papa Ioan-Paul al II-lea. A doua surpriză frumoasă a fost pregătită de către delegația de la Suceava. Angela Zarojanu, viceprimarul Municipiului, Aurel Buzincu, directorul Direcției Județene de Cultură, Emil Ursu, directorul Complexului Muzeal „Bucovina“ au venit cu o mulțime de cărți și tablouri, împărțindu-le cu generozitate tuturor participanților la manifestări. Iar Laura Haidău i-a înveselit pe toți cu câteva interpretări muzicale. Această atmosferă veselă și binevoitoare a continuat, transformându-se într-un adevărat concert.

Spectacolul care a avut loc în Sala Mare a Casei de Cultură a raionului 1 Mai a fost intitulat „La steaua care-a răsărit...“. Varietatea programului și prezența oaspeților de onoare i-a surprins pe spectatori. S-au recitat poezii și s-au cântat melodii pe versurile poezilor bucovineni. Organizatorul și moderatorul spectacolului a fost poetul bucovinean Vasile Tărățeanu, directorul Fundației de binefacere „Casa Limbii Române“. El a invitat în scenă cunoscuți poeți printre care Arcadie Suceveanu, Ilie Tudor Zegrea, Mircea Lutic. La manifestare a luat parte și președintele Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, inginerul Mircea Irimescu ș.a. Partea muzicală au susținut-o cele mai cunoscute talene ale Bucovinei ca Natalia Andrieș, Gheorghe Puiu, Nicolae Mintencu, Gheorghe Posteuca, Carolina Jitaru-Stășchevici, Delia Rață, Maria Plantus, Alexandru Tărățeanu, Lenuța Petriuc, Arion Buzencu, Maria Șugani și alții.

Anul acesta se împlinesc și 140 de ani de la moartea profesorului iubit al poetului, Aron Pumnul (24 ianuarie 1866). Cu 140 de ani în urmă, Mihai Eminescu părăsea definitiv școala din Cernăuți, debuta la revista „Familia“ din Pesta, unde Iosif Vulcan, redactorul acesteia, îi schimbă numele din Eminovici în Eminescu, nume care se va încetățeni în memoria posterității. Mihai Eminescu pleacă din Bucovina spre Ardeal, însoțind trupa de teatru a lui Iorgu Caragiale.

Evantaiul sărbătorilor din ianuarie anul curent a fost un prilej în plus pentru românii bucovineni de a celebra memoria unor personalități ale culturii românești care sunt un simbol al spiritualității neamului românesc de pretutindeni.

BOIANUL SUB VREMI ȘI ÎN ISTORIE

Maria Toacă

Cernăuți

[Vasile Bizovi, *Boianul*, postfață de Dumitru Covalciuc, anexe și ilustrații, Casa Editorială Bukrek, Cernăuți, 2005, 580 p.]

„Nu sunt vremile sub cârma omului,
ci bietul om sub vremi“
(Miron Costin)

De-acum n-o mai răsfoiesc, căci o cunosc pe dinafară. O păstrez printre cele mai scumpe daruri, primind-o în casă nu ca pe un oaspete mult dorit, ci ca pe o parte din propria-mi ființă. Și nu-i decât o simplă carte, un volum cu coperte albastre, pe care-s scrise două nume dragi – *Vasile Bizovi* și *Boianul*. Primul mi-a fost călăuză și model de verticalitate în viață, al doilea este mica mea patrie, pământul în care odihnesc străbunii și părinții mei, prefăcuți în flori și iarbă.

Ca un blestem l-a urmărit cuvintele cronicarului pe omul îndârjit să se ridice deasupra vremurilor. Și au trebuit să mai treacă cinci ani după moartea sa, ca osârdia-i intelectuală de-o viață să-și găsească sălaș în paginile unei cărți. Vasile Bizovi, profesorul de română (chiar dacă disciplina ce-a predat-o în școală s-a numit mulți ani limba și literatura moldovenească, el i-a învățat pe elevi doar românește), și-a mistuit existența în căutarea adevărului despre Boianul său drag, pomenit în „Doina“ lui Eminescu, în cronicile lui Neculce, însemnările lui Kogălniceanu, ale mitropolitului Silvestru Morariu și altor personalități marcante ale culturii și scrisului românesc.

Adunând scrupulos fărâmele de istorie prin arhive și din viu grai, neostenitul cercetător le-a teaurizat în zeci de caiete. Dar cu cât se aprofunda mai mult în cercetări, cu atât devenea mai lung drumul spre definitivarea monografiei începute. Când nu i-a mai rămas mult ca să ajungă la altarul operei pentru care și-a sacrificat întreaga viață, a plecat fulgerător într-un miez viforos de iarnă, lăsându-i pe alții să realizeze ceea ce n-a reușit și, probabil, nici n-ar fi fost în stare s-o facă. Adică, să bată pe la ușile editurilor, să caute și să solicite ajutor financiar... Om cinstit și temerar,

el a luptat neconținut pentru dreptate, uneori, aidoma lui Don Quijote, luându-se de piept cu morile de vânt, însă, fiind de o modestie proverbială, nu se pricepea să ceară ceva pentru sine.

Soția sa, dna Eleonora, însă, și-a depășit complexul timidității și al modestiei, căci nu era vorba doar de o cauză de familie, ci de onoarea unui întreg sat. Numai ea știe câte le-a îndurat până la fericirea de a vedea aievea multpătimita carte, despre care spune că „ar fi trecut și prin foc, numai s-o scoată la lumina tiparului“. Tot zbulciul și chinurile sufletești i-au fost domolite de bucuria zilei de 15 iunie 2005, când la Boian a avut loc lansarea monografiei.

Orice aș scrie, oricât m-aș strădui să dau greutate cuvintelor despre acest eveniment de excepție din viața satului pe care-l consider și o parte din inima mea, va fi prea puțin pentru a reda emoțiile și bucuria oamenilor ce-au contribuit la realizarea visului regretatului dascăl de română. Simbolic este faptul că cea mai măreață ctitorie a Boianului și-a deschis ușile în fața sătenilor chiar în ziua când românii de pretutindeni se regăsesc într-o lacrimă prelinsă din Luceafăr, mergând cu crengi de tei și aduceri-aminte spre Eminescu. Boianul a depus la picioarele „Doinei“ eminesciene istoria sa cu toate tragediile, înfrângerile, dar și cu inefabile comori folclorice, cu chipuri de oameni frumoși la suflet și vrednici la fapte.

Ca să ne putem cunoaște și să nu ne lăsăm „pășcuți“ de străini, Vasile Bizovi a început selectarea materialelor pentru istoria cea dreaptă a neamului din cele mai adânci izvoare ale vremii, orânduind cronologic evenimente ce s-au derulat în Boian pe parcursul a mai bine de jumătate de mileniu. În paginile monografiei ne regăsim strămoșii îndepărtați, ale căror rădăcini încep din epoca de aur a voievodului Alexandru cel Bun, succedând cu nobile familii boierești și dregători de seamă la curțile domnești ale Moldovei – Tabuci cel Bătrân, Dobrul logofăt, Stârcea, Burlă, Stroici, Prăjescu, Gavrilaş Mateiaș logofăt, Iordache Cantacuzino și, desigur, Neculce, din al cărui arbore a descins și cronicarul Ion Neculce, posesor de moșie și ctitorul bisericii ortodoxe din centrul Boianului.

Luată în ansamblu, cartea ne apare ca o coloană de lumină, înălțată de cercetător în lungul său pelerinaj în căutarea adevărului prin legende și documente. Cifrul toponimului localității Vasile Bizovi l-a intuit într-o străveche legendă despre un bărbat voinic, care trăia într-o poiană de codru falnic și creștea cirezi de boi: „Cu trecerea timpului, când faima Pădurarului s-a lățit și mai departe, până la Dunăre și până la trecătorile munților dinspre Ardeal, cei întrebați de unde cumpărau boii, spuneau scurt: – Din Poiana. Sau: – Din Boiana, de la Păduraru cel cu boi... De la Boian...“.

Deși la început stă legenda, cartea este vertebrată pe documente și date de arhivă culese cu pedantism și devotament față de adevăr. Înzestrat cu spirit profund de observație și o puternică capacitate de analiză a faptelor și evenimentelor descrise, autorul nu numai că le trece prin suflet, ci are grijă să le pună la bază puterea de convingere a documentelor. Astfel, în primul capitol, „Incursiuni în istorie“, vom găsi mențiuni documentare de la începutul secolului al XVI-lea referitoare la primii proprietari ai satului, la arborele genealogic al lui Tabuci, la populația Boianului după recensământul din 1772–1774, la influența revoluției de la 1848–1849, la exodul boincenilor în imperiul rus, ilustrat de tabelul emigranților din satul Boian în Rusia, precum și date amănunțite despre emigrările peste ocean și despre Boianul din Canada.

Pagină cu pagină, autorul ne poartă prin veacuri de mare cumpănă. Or, Boianul, sortit să stea la margine de țară, s-a aflat în calea tuturor răutăților, vorba cronicarului, deseori fiind transformat în arena unor sângeroase bătălii. Mai cu seamă, în primul război mondial satul a fost prefăcut în mormane de cenușă: „Ba intrau rușii, ocupând Cernăuții, ba se retrăgeau și lucrul acesta s-a repetat de vreo trei ori, până la Sfintele Paști, când satul Boian a fost evacuat în întregime în Rusia, la Astrahan și Saratov (o mie de familii). Ce coincidență! O mie de morți pe pământul Boianului. O mie de familii duse în Rusia din Boian“.

Ca persoană hazardată în creația orală, Vasile Bizovi și-a înfrânat, totuși, predilecția pentru etimologiile populare, recurgând la investigații științifice atunci când descrie așezarea, toponimia și populația Boianului, cu statornicia-i credință, meseriile și obiceiurile străbune. Deosebit de emoționantă este descrierea segmentelor de istorie la fâurirea cărora a participat însuși autorul sau, mai bine zis, el fiind animatorul lor – reabilitarea trecutului românesc și a victimelor regimului totalitar, înveșnicirea memoriei martirilor satului, deșteptarea națională a consătenilor. Un viu interes pentru tânăra generație de boinceni prezintă listele familiilor din satul Boian, unde sunt indicate anul nașterii, naționalitatea, studiile, suprafața de teren de care dispuneau ele la 1942. Acestor liste le este rezervat circa un sfert din volumul monografiei, iar selectarea lor i-a răpit cercetătorului poate chiar mai mult din zburciunata-i viață.

Înțeleg că nu e cazul și nici menirea acestei relatări de a expune conținutul bogat al celei mai ample dintre toate monografiile așezărilor românești din nordul Bucovinei, care au apărut în ultimul secol. Lucrul care trebuie menționat și laudat este că integritatea conținutului a fost asigurată de îngrijitorul și redactorul ediției, scriitorul Dumitru Covalciuc. Respectându-și promisiunea dată profesorului atunci când acesta a presimțit că viața-l părăsește, Dumitru Covalciuc a continuat munca asupra manuscriselor, găsind de cuviință să le completeze cu lista informatorilor folclorici, cu nestemate din creația populară orală, înregistrate de el la Boian, precum și cu selecții din opera publicistică a lui Vasile Bizovi. Pentru întregirea tabloului veridic al străvechei vetre românești, care a dat neamului o serie de oameni de bună credință, a întocmit și un mic dicționar de personalități marcante.

Astfel, cu prinosul redactorului și al câtorva intelectuali originari din Boian, care au osârduit la editarea cărții, căutările și investigațiile documentare ale autorului n-au fost zadarnice. Poate el avea să le desăvârșească mai reușit, în dimensiuni emotive mai pronunțate, dar sfârșitul vine întotdeauna prea devreme pentru cei chemați la fapte mari. De dincolo de moarte, Vasile Bizovi le-a dăruit consătenilor cea mai de preț moștenire. Primarul Ion Jalbă a găsit o metaforă cum nu se poate mai potrivită pentru definirea valorii acestei cărți: „Este cea mai mare și mai frumoasă construcție a Boianului“.

Într-adevăr, în ultimii doi-trei ani fața satului s-a primenit ca prin minune. Și anume cei care au dat o înfățișare modernă centrului satului au pus umărul, susținând, împreună cu primăria, editarea volumului într-un excelent veșmânt poligrafic, la prestigioasa editură cernăuțeană „Bukrek“.

La lansarea cărții s-a vorbit pe bună dreptate despre munca dezinteresată a autorului ei. Totuși, dacă ne gândim mai bine, ne dăm seama că Vasile Bizovi a avut un mare interes în tot scrisul său – să-și înalțe Boianul în veșnicie, să nu se piardă cele mai tragice pagini din istoria baștinei, să-și cunoască nepoții și strănepoții sorgintea daco-latină... Și copiilor săi nu le-a lăsat bunuri mai mari după moarte decât numele scris cu alb pe albastru, aidoma celui de la Voroneț, pe istoria Boianului.

CĂTRE COLABORATORI

Autorii sunt invitați să ne trimită studii originale de istorie, literatură și istoria culturii, eseuri, opere literare, recenzii ale unor volume publicate sau ale unor reviste, cu precădere despre Bucovina sau aparținând unor autori bucovineni, prezentări de Conferințe științifice sau alte manifestări culturale, precum și materiale ce se încadrează în celelalte rubrici ale revistei noastre.

Manuscrisele nepublicate nu se restituie.

Studiile sau eseurile vor fi extinse până la maximum 25–30 de pagini și un rezumat (1–2 pagini) în limba română sau engleză. Materialele se vor culege la calculator în Microsoft Word. Textele dactilografiate vor fi însoțite și de o dischetă.

Textele sau rezumatele scrise de mână nu vor fi luate în discuție spre publicare.

Autorilor le revine în exclusivitate responsabilitatea pentru conținutul materialelor.

* * *

Titlul articolelor se va scrie cu litere mari și va fi urmat de numele autorului și orașul de reședință. Referințele bibliografice se vor face fie prin numere în text, notele necesare fiind așezate la sfârșitul lucrării în ordinea în care se face trimiterea la ele, fie prin numere încadrate între paranteze rotunde, indicând ordinea în lista bibliografică și, respectiv, pagina din care s-a extras citatul. Volumul va fi indicat cu cifre latine, în poziția a doua. Vor fi acceptate numai studiile sau articolele care nu au mai fost publicate.

Tehnoredactor: CORNEL CRISTESCU

Corector: CONSTANȚA FILIP

Bun de tipar: 2006

Apărut: 2006

Tipărit la UNIVERSUL S.A.

ISSN 1222-5606